

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

คุณมาละตี่ กาญจนาคม

ณ เมรุวัดมกุฎกษัตริยาราม
วันพฤหัสบดี ที่ ๑๙ กรกฎาคม ๒๕๑๖

พระพุทโธวาท

บทสวดมนต์ไหว้พระและคำถวายทานประจำวัน

คู่มืออุบาสก – อุบาสิกา

จัดพิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ

คุณมาละดี กาญจนาคม

พิมพ์ครั้งแรก ๑,๐๐๐ เล่ม

กรกฎาคม ๒๕๑๖

ที่

โรงพิมพ์พิฆเณศ

๙๙ – ๙๗ แพร่งสรรพศาสตร์ ถนนตะนาว กรุงเทพมหานคร

โทรศัพท์ ๒๒๒๘๕๐

นายชรรค์ชัย บุนปาน ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ๒๕๑๖

สารบัญ

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

ขอนอบน้อมแด่องค์สมเด็จพระผู้มีพระภาค

อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

โดยได้รับอนุญาตจาก

ท่านเจ้าคุณพระอุดรคณาภิรักษ์

(ท่านกิตฺติวุฑฺโฒ ภิกฺขุ)

ขอกราบบูชาพระคุณท่าน ณ ที่นี้อย่างสูงยิ่ง

อารัมภกถา

สมเด็จพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นพระอรหันต์ห่างไกลจากข้าศึกคือกิเลส เป็นผู้ตรัสรู้อริยสัจจธรรมด้วยพระองค์เองโดยชอบ เป็นผู้บริบูรณ์แล้วด้วยวิชชาและจรณะ เป็นผู้เสด็จไปดีแล้ว ทรงรู้แจ้งโลก เป็นผู้ฝึกบุรุษที่ควรฝึกไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกพระธรรม อันพระองค์ทรงกระทำให้แจ้งด้วยพระปัญญาอันยิ่งเอง แล้วทรงพระมหากรุณาสั่งสอนผู้อื่นให้รู้ตาม

พระองค์ทรงแสดงธรรม ไพเราะในเบื้องต้น ไพเราะในท่ามกลาง ไพเราะในที่สุด ทรงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์สิ้นเชิง

ข้าพระพุทธเจ้าขอบูชาพระพุทธองค์โดยยิ่ง ขอนอบน้อมต่อพระผู้มีพระภาคเจ้านั้นด้วยเศียรเกล้า

พระธรรมอันใด ที่องค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสรู้นั้น ได้ตรัสไว้ดีแล้ว เป็นธรรมอันบุคคลพึงเห็นได้เอง ให้ผลไม่มีกาลเวลา เป็น **"อกาลิกธรรม"** *ทนต่อการพิสูจน์ เป็นธรรมอันบุคคลทั้งหลายพึงน้อมเข้ามาใส่ใจ เป็นธรรมอันวิญญูชนทั้งหลายพึงรู้ได้เฉพาะตน*

ข้าพระพุทธเจ้าขอบูชาโดยยิ่งซึ่งพระธรรมนั้น ขอนอบน้อมบูชาพระธรรมนั้นด้วยเศียรเกล้า

พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว ปฏิบัติตรงแล้ว ปฏิบัติถูกแล้ว ปฏิบัติชอบแล้ว คือ พระอริยบุคคล ๘ พวกนั้น ท่านเหล่านั้นเป็นผู้ควรสักการะที่เขานำมาบูชา เป็นผู้ควรแก่ของต้อนรับ เป็นผู้ควรทักษิณาทาน เป็นผู้ควรอัญชลีกรรม เป็นเนื้อนาบุญของโลก ไม่มีนาอื่นยิ่งกว่า

ข้าพระพุทธเจ้าขอบูชาพระอริยสงฆ์เหล่านั้นโดยยิ่ง ขอนอบน้อมบูชาพระสงฆ์เหล่านั้นด้วยเศียรเกล้า

ด้วยอานุภาพแห่งการกระทำบูชานอบน้อมในพระรัตนตรัย ที่ข้าพระพุทธเจ้าได้กระทำแล้วนี้ จงขจัดปัดเป่า คุ้มครองป้องกันอันตรายต่าง ๆ อันจะพึงบังเกิดขึ้นแก่ข้าพระพุทธเจ้าในระหว่างแต่งปกรณ์ รวบรวมพระพุทโธวาทในพระไตรปิฎกนี้ และด้วยอำนาจแห่งคุณของพระรัตนตรัย คุณของมารดาบิดา ครู อาจารย์ ตลอดจนบารมีธรรมทั้งหลายอันข้าพระพุทธเจ้าได้อบรมมาแล้วโดยอเนกนี้ จงช่วยส่งเสริมเพิ่มพูน กำลังกาย กำลังใจ กำลังปัญญา ให้ได้รวบรวมปกรณ์อันเป็นที่บรรจุพระพุทโธวาทได้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข แก่เวไนยนิกรทุกถ้วนหน้า เพื่อประกาศสัจธรรมอันเป็นอมตะนี้อย่างกว้างขวางออกไป ขอปกรณ์นี้จงยั่งยืนสืบต่อพระพุทธศาสนาตลอดไปชั่วกาลพุทธันดร เทอญ ฯ

การแสวงหาของคนในโลกสองอย่าง

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย การแสวงหามีสองอย่าง คือ การแสวงหาสิ่งที่ไม่ประเสริฐอย่างหนึ่ง การแสวงหาสิ่งที่ประเสริฐอย่างหนึ่ง

การแสวงหาสิ่งที่ไม่ประเสริฐ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย การแสวงหาสิ่งที่ไม่ประเสริฐนั้นเป็นไฉน ฯ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ โดยที่ตนเองเป็นผู้มีชาติคือความเกิดเป็นธรรมดา ก็ยังแสวงหาสิ่งที่มีชาติคือความเกิดเป็นธรรมดาอยู่นั่นแหละ ตนเองเป็นผู้มีความชราเป็นธรรมดา แต่ก็ยังแสวงหาสิ่งที่มีความชราเป็นธรรมดาอยู่นั่นแหละ ตนเองเป็นผู้มีความเจ็บเป็นธรรมดา แต่ก็ยังแสวงหาความเจ็บอันเป็นของธรรมดาอยู่นั่นแหละ ตนเองเป็นผู้มีความตายเป็นธรรมดา แต่ก็ยังแสวงหาสิ่งที่มีความตายเป็นธรรมดาอยู่นั่นแหละ ตนเองเป็นผู้มีความเศร้าโศกเป็นธรรมดา แต่ก็ยังแสวงหาความเศร้าโศกเป็นธรรมดาอยู่นั่นแหละ ตนเองเป็นผู้มีสังกิเลสเป็นธรรมดา แต่ก็ยังแสวงหาสิ่งที่มีสังกิเลสเป็นธรรมดาอยู่นั่นแหละ

ภิกษุทั้งหลาย ก็อะไรเล่าที่เรียกว่าสิ่งที่มีชาติคือความเกิดเป็นธรรมดา บุตร ภรรยา ทาสหญิง ทาสชาย แพะ แกะ ไก่ สุกร ช้าง โค ม้า ลา ทอง เงิน นี้แหละ เรียกว่า สิ่งที่มีชาติเป็นธรรมดา

ภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่มีชาติเป็นธรรมดาเหล่านั้น เป็นอุปธิ ผู้ใดที่เกี่ยวข้อง ผูกพันลุ่มหลงอยู่ในสิ่งที่มีชาติเป็นธรรมดาเหล่านั้น ชื่อว่าตนเองก็มีชาติเป็นธรรมดาแล้วยังแสวงหาสิ่งที่มีชาติเป็นธรรมดาอยู่นั่นแหละ

ภิกษุทั้งหลายก็อะไรเล่าที่เรียกว่า เป็นสิ่งที่มีความชราธรรมดา . . . ความเจ็บเป็นธรรมดา . . . ความตายเป็นธรรมดา ...ความโศกเศร้าเป็นธรรมดา ... สังกิเลสเป็นธรรมดา

ภิกษุทั้งหลาย บุตร ภรรยา ทาสหญิง ทาสชาย แพะ แกะ ไก่ สุกร ช้าง โค ม้า ลา ทอง เงิน นี้แหละ เรียกว่า สิ่งที่มีความชรา ความเจ็บ ความตาย ความโศกเศร้า สังกิเลสเป็นธรรมดา

ภิกษุทั้งหลาย สิ่งมีชรา พยาธิ มรณะ โสกะ สังกิเลสเหล่านั้น เป็นอุปธิ ผู้ใดที่เกี่ยวข้อง ผูกพัน ลุ่มหลง อยู่ในสิ่งเหล่านั้นแหละ ชื่อว่าตนเองเป็นผู้มีความแก่เป็นธรรมดา มีความเจ็บเป็นธรรมดา มีความตายเป็นธรรมดา มีความเศร้าโศกเป็นธรรมดา มีสังกิเลสเป็นธรรมดา แล้วยังแสวงหาสิ่งที่มีความแก่เป็นธรรมดา ความเจ็บเป็นธรรมดา ความตายเป็นธรรมดา ความเศร้าโศกเป็นธรรมดา สังกิเลสเป็นธรรมดา อยู่นั่นแหละ

ภิกษุทั้งหลาย การแสวงหาอย่างนี้ เป็นการแสวงหาที่ไม่ประเสริฐเลย

การแสวงหาสิ่งที่ประเสริฐ

ภิกษุทั้งหลาย ก็การแสวงหาสิ่งที่ประเสริฐเป็นไฉน ฯ

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ โดยที่ตนเองมีชาติเป็นธรรมดา มีชราเป็นธรรมดา... มีพยาธิเป็นธรรมดา ... มีมรณะเป็นธรรมดา . . . มีโศกะเป็นธรรมดา . . . มีสังกิเลสเป็นธรรมดา . . . ก็ทราบชัดในโทษของสิ่งที่มีชาติเป็นธรรมดา มีชราเป็นธรรมดา มีพยาธิเป็นธรรมดา มีมรณะเป็นธรรมดา มีโศกะเป็นธรรมดา มีสังกิเลสเป็นธรรมดา ก็ย่อมแสวงหาพระนิพพาน อันมีความไม่เกิด หาธรรมอื่นยิ่งกว่ามิได้ เกษมจากโยคะ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย การแสวงหาอย่างนี้แลคือการแสวงหาสิ่งที่ประเสริฐ ฯ

ทรงแสวงหาทางอันประเสริฐมาช้านาน

ได้ยินว่า ในที่สุดแห่ง ๔ อสงไขยแสนกัปป์นับแต่ภัทกัปป์นี้ไป มีนครแห่งหนึ่งชื่อว่า "อมรวดี" ในพระนครนั้น มีพราหมณ์ผู้หนึ่งชื่อว่า "สุเมธ" อาศัยอยู่ เขาเป็นผู้มีกำเนิดดีทั้งสองฝ่ายคือ ทั้งฝ่ายมารดาและบิดา มีมาตุคัพโภทรอันบริสุทธิ์ดีตลอดเจ็ดชั่วบรรพ-

บุรุษ อันใคร ๆ จะดูหมิ่นติเตียนโดยชาติหาได้ไม่ เป็นผู้มีรูปงาม น่าดู น่าเลื่อมใส ประกอบด้วยรูปสมบัติเป็นเยี่ยม ท่านสุเมธนี้ไม่ทำการงานอย่างอื่น เรียนแต่ศิลปของพราหมณ์อย่างเดียวเท่านั้น อยู่ต่อมามารดาบิดาของท่านถึงแก่กรรมลงตั้งแต่อายุของท่านยังเยาว์อยู่ ครั้นต่อมาเมื่อบรรลุนิติภาวะแล้ว อำมาตย์ซึ่งเป็นเจ้าพนักงานคลังของท่าน ได้นำเอาบัญชีทรัพย์สมบัติมา แล้วเปิดห้องอันเต็มไปด้วยรัตนะมีทอง เงิน แก้วมณี แก้วมุกดาเป็นต้น ได้ชี้แจงเรื่องทรัพย์สมบัติต่าง ๆ ให้ท่านตลอดชั่วเจ็ดบรรพบุรุษว่า

ดูก่อนกุมาร สมบัติที่เป็นส่วนแห่งมารดาและบิดาของท่านมีประมาณเท่านี้ เป็นส่วนแห่งปู่และทวดของท่านมีประมาณเท่านี้ เชิญท่านปกครองทรัพย์สมบัติเหล่านี้เถิด

ท่านสุเมธบัณฑิตเห็นเช่นนั้นก็ดำริเห็นว่า **บรรพบุรุษของเรามีปู่ทวดเป็นต้น ได้รวบรวมทรัพย์สมบัติเหล่านี้ไว้ เมื่อไปสู่ปรโลกแล้วเขาเหล่านั้นจะได้นำเอาติดตัวไป แม้แต่เพียงหนึ่งกหาปณะก็ไม่มีเลยส่วนเราจะหาอุบายนำเอาทรัพย์เหล่านไปให้จงได้** เมื่อดำริฉะนี้แล้ว จึงได้ไปกราบทูลให้พระราชาทรงทราบ แล้วให้คนตีกลองเที่ยวประกาศทั่วพระนคร นำทรัพย์เหล่านั้นบริจาคเป็นทานให้แก่มหาชนจนหมด แล้วท่านก็ออกบวชเป็นดาบส

ก่อนออกบวชเป็นดาบสนั้น ท่านสถิตอยู่ในที่อันรโหฐานในประสาทอันประเสริฐชั้นบนนั่งขัดสมาธิดำริว่า อันการถือปฏิสนธิคือการเกิดต่อไปเป็นทุกข์การที่สรีระแตกทำลายในฐานะที่เกิดแล้วก็เหมือนกัน อันตัวเรามีชาติ ชรา พยาธิ และมรณะเป็นธรรมดา เมื่อเราเป็นอยู่อย่างนี้ ควรแสวงหาอมตะมหานฤพานอันหาความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ความทุกข์มิได้ เป็นธรรมชาติสงบเย็น หนทางอันใดอันหนึ่งซึ่งจะให้เราดำเนินไปสู่พระนิพพานนั้นต้องมีแน่ ๆ

พระพุทธองค์ตรัสเป็นคาถาว่า

"เราอยู่ในที่รโหฐาน เวลานั้นนั่งดำริอยู่อย่างนี้ว่า อันความเกิดต่อไปเป็นทุกข์ สรีระต้องแตกทำลายไปเช่นเดียวกัน และเราก็เป็นคนมีชาติชราพยาธิมรณะเป็นธรรมดาอยู่แล้ว จะแสวงหาพระนิพพาน ที่ไม่แก่ ไม่ตาย เป็นธรรมชาติปลอดภัย เอาละเราพึงทิ้งร่างกายเปื่อยเน่าอันนี้เสีย ซึ่งเต็มไปด้วยซากศพต่าง ๆ นี้แล้ว ไม่อาลัยไยดีไปเสีย ทาง

นั้นมีอยู่ ทางนั้นจักมี ทางนั้นใครไม่พึงอาจเพื่อไม่ให้มี เราจักแสวงหาทางนั้น เพื่อปลดตนให้พ้นจากภพดังนี้"[๑]

ท่านสุเมธบัณฑิตดำริต่อไปอีกว่า "อันความสุขที่เป็นปฏิปักษ์ต่อทุกข์ในโลกนี้มีอยู่ฉันใด เมื่อภพมีอยู่ แม้สภาพที่ปราศจากภพอันเป็นปฏิปักษ์ต่อภพนั้นต้องมีอยู่ฉันนั้น อนึ่งแม้ความร้อนมีอยู่ แม้ความเย็นอันเป็นเครื่องดับความร้อนนั้นต้องมีฉันใด แม้พระนิพพานอันเป็นที่ดับแห่งไฟมีราคะเป็นต้น ก็ต้องมีเหมือนกันฉันนั้น ธรรมที่เป็นกุศลอันงามหาโทษมิได้ อันเป็นปฏิปักษ์ต่อธรรมที่เป็นบาปลามกมีอยู่ฉันใด เมื่อชาติคือความเกิดอันลามกมีอยู่ แม้พระนิพพานคือสภาพที่หาชาติมิได้ เพราะสิ้นไปแห่งชาติทั้งมวลต้องมีเหมือนกันฉันนั้น"

ท่านสุเมธบัณฑิตดำริต่อไปอีกว่า "ธรรมดาคนที่จมอยู่ในกองคูถ เมื่อเห็นสระใหญ่อันดารดาษไปด้วยปทุมชาติเบญจพรรณแต่ไกล ก็ควรจะคิดหาทางเข้าหาสระนั้นว่า เราจะพึงไปถึงสระนั้นได้โดยทางไหนหนอ การที่ผู้นั้นไม่เข้าหาสระนั้นไม่ใช่เป็นความผิดของสระ เป็นความผิดของผู้นั้นเองฉันใด

เมื่อสระใหญ่คืออมตมหานฤพาน อันเป็นที่ชำระล้างมลทินคือกิเลสมีอยู่ การไม่แสวงหาสระใหญ่คืออมตมหานฤพานนั้น ก็ไม่ใช่ความผิดของสระใหญ่คือพระอมตมหานฤพาน แต่เป็นความผิดของคนนั้นเองเหมือนกันฉันนั้น คนที่ถูกโจรล้อมไว้ เมื่อหนทางที่จะหนีมีอยู่ ถ้าผู้นั้นไม่หนี ก็ไม่ใช่เป็นความผิดของหนทาง เป็นความผิดของคนนั้นเองฉันใด อันคนที่ถูกกิเลสห่อหุ้มไว้ เมื่อทางซึ่งปลอดภัยอันจะดำเนินไปยังนิพพานมีอยู่ การไม่แสวงหาทาง ไม่ใช่ความผิดของทาง แต่เป็นความผิดของคนนั้นเองเหมือนกันฉันนั้น

อนึ่ง คนที่ถูกพยาธิบีบคั้น เมื่อหมอผู้รักษาพยาธิมีอยู่ แต่ไม่หาหมอนั้นให้รักษาพยาธินั้น ไม่ใช่เป็นความผิดของหมอ เป็นความผิดของคนนั้นเองฉันใด คนใดถูกพยาธิคือกิเลสบีบคั้น แต่ไม่แสวงหาอาจารย์ผู้สามารถทำกิเลสให้สงบ

---

๑ รโหคโต นิสีทิตฺวา เอวํ จินฺเตสหนฺตทา ทุกฺโข ปุนพฺภโว นาม สรีรสฺส ปเภทนํ ชาติธมฺโม ชราธมฺโม พฺยาธิธมฺโม จหํ ตถา อชรํ อมรํ เขมํ ปริเยสิสฺสามิ นิพฺพุตึ ยนฺนูนิมํ ปูติกายํ นานา กุณปปูริตํ ฉฑฺฑยิตฺวาน คจฺเฉยฺยํ อนเปกฺโข อนตฺถิโก อตฺถิ เหหิติโส มคฺโค นโส สกฺกาน เหตุเย ปริเยสิสฺสามิ ตํ มคฺคํ ภควโต ปริมุตฺติยาติ (ชาตฏฺกฐกถายปฐโม ภาโค นิทานกถา ๑/๕)

ซึ่งมีอยู่อย่างแท้จริง นั้นก็เป็นความผิดของคนนั้นเอง ไม่ใช่เป็นความผิดของอาจารย์ผู้สามารถปราบกิเลสให้พินาศได้ เหมือนกันฉันนั้น”

ท่านสุเมธบัณฑิตดำริต่อไปอีกว่า “คนที่แต่งตัวสะอาดหมดจดดีแล้วสลัดทิ้งซากศพอันติดอยู่ที่คอได้แล้ว ย่อมเดินเป็นสุขฉันใด แม้เราก็ควรทิ้งกายอันเปื่อยเน่านี้เสีย เป็นผู้ไม่อาลัยเข้าสู่ประตูอมตมหานฤพานฉันนั้น อนึ่ง ประชาชนทั้งหลายทั้งชายหญิง ถ่ายอุจจาระปัสสาวะในกองขยะมูลฝอยแล้ว ย่อมไม่นำเอาอุจจาระปัสสาวะนั้นใส่พกไป หรือห่อชายพกไป ย่อมสะอิดสะเอียน ถ่ายแล้วก็ไปฉันใด แม้เราก็ควรเป็นผู้ไม่อาลัย ทิ้งกายอันเปื่อยเน่านี้เสียแล้ว ไปสู่นครคืออมตมหานฤพานฉันนั้น อนึ่ง ชาวเรือเป็นผู้ไม่ใยดีเรือที่เก่าคร่ำคร่า ย่อมทิ้งไปฉันใด แม้เราก็จักทิ้งกายอันคายอสุจิทางปากแผลทั้งเก้าแห่งนี้เสีย เป็นผู้ไม่อาลัยเข้าสู่เมืองคือนิพพานฉันนั้น อนึ่ง คนที่ขนเอารัตนะต่าง ๆ เดินทางร่วมไปกับโจรย่อมทิ้งพวกโจรเหล่านั้นเสียแล้วหาทางที่ปลอดภัย เพราะกลัวรัตนะของตนจะพินาศฉันใด แม้กรัชกายนี้ก็เหมือนกับโจรที่ปล้นรัตนะ ถ้าเรามัวติดอยู่ในกรัชกายนี้ รัตนะคือกุศลธรรมได้แก่อริยมรรคก็จักพินาศเป็นแน่ เพราะฉะนั้นเราควรจะทิ้งกายซึ่งเทียบกันได้กับโจรนี้เสีย เข้าสู่นครคือนิพพานฉะนี้แล”

เมื่อท่านสุเมธบัณฑิต คิดถึงประโยชน์เกี่ยวกับเนกขัมมะนี้ด้วยอุปมามีประการต่าง ๆ อย่างนี้แล้วสละโภคสมบัติอันจะนับประมาณมิได้ในนิเวศน์ของตนเป็นมหาทานแก่มหาชนแล้ว อันมีคนกำพร้าและคนเดินทางเป็นต้น ละวัตถุกามและกิเลสกามแล้วออกจากอมรนครแต่ผู้เดียว ไปทำอาศรมอาศัยธรรมมิกบรรพตอยู่ในป่าหิมพานต์ สร้างบรรณศาลาและที่จงกรมในที่นั้นด้วยกำลังบุญของตน เพื่อละเว้นจากโทษคือนิวรณ์ทั้งห้า[๑] นำมาซึ่งกำลังคืออภิญญาอันประกอบด้วยองค์คุณแปดประการ[๒]

---

๑ นิวรณ์ คือเครื่องกั้นจิตมิให้บรรลุถึงความดีเบื้องสูง มีกามฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในกาม พยาบาท ความคิดร้าย ถีนมิทธะ ความหดหู่ท้อถอยจากอารมณ์ อุทธัจจะกุกกุจจะ ความฟุ้งซ่าน รำคาญใจ วิจิกิจฉา ความลังเลสงสัย

๒ คำว่านำมาซึ่งกำลังอภิญญานั้น อธิบายว่า เมื่อเราอยู่ในอาศรมนั้นภายหลังได้กระทำบริกรรมในกสิณแล้วปรารภวิปัสสนา โดยอนิจจลักษณะและทุกขลักษณะ เพื่อต้องการให้อภิญญาและสมาบัติเกิดขึ้น ชื่อว่านำมาซึ่งกำลังคือวิปัสสนาซึ่งจัดว่าเป็นกำลังใหญ่

ละผ้าสาฎกอันประกอบด้วยโทษ ๙ ประการ (คือ ๑ ผ้าที่มีราคามาก ๒ เกิดขึ้นเพราะเนื่องด้วยคนอื่น ๓ ผ้าที่เศร้าหมองเร็วเพราะการใช้สรอย ๔ ผ้าที่เศร้าหมองแล้วต้องสุต้องย้อม ๕ เมื่อผ้าเก่าต้องชุนต้องปะจะต้องลำบากในการแสวงหาใหม่ ๖ ผ้าที่ไม่เหมาะสมแก่เพศดาบส ๗ ผ้าที่เป็นสาธารณะแก่พวกโจร ๘ ผ้าอย่างดีเกินไป จะต้องคอยรักษามิให้โจรเอาไป ๙ ผ้าที่หนักกายหนักใจแก่ผู้ครองเที่ยวไป) นุ่งผ้าป่ออันประกอบด้วยคุณสมบัติ ๑๒ ประการ (คือ ๑ ผ้าปอราคาน้อยเป็นกัปปิยอย่างงาม ๒ ผ้าที่อาจทำขึ้นได้ด้วยฝีมือของตน ๓ ผ้าที่ค่อย ๆ เศร้าหมอง เพราะใช้สรอยแม้ต้องสุก็ไม่ป่วยการนัก ๔ แม้เก่าก็ไม่ต้องเย็บ ๕ เมื่อเปลี่ยนใหม่ก็ทำได้สะดวก ๖ เหมาะสมกับเพศดาบส ๗ ไม่เป็นที่ต้องการของโจร ๘ ไม่ทำให้ผู้ใช้สรอยโอ่โถง ๙ เป็นของเบาสำหรับผู้ครอง ๑๐ เป็นผู้มีความปรารถนาน้อยในจีวร ๑๑ เป็นธรรมและหาโทษมิได้ เพราะเกิดแต่ปอ ๑๒ ถึงหายก็ไม่เสียดาย) บวชเป็นฤษีอยู่ในอาศรมนั้น ครั้นบวชแล้วอย่างนี้ได้ละบรรณศาลานั้นอันอาเกียรด้วยโทษ ๘ ประการ (คือ ๑ ศาลาที่จะต้องแสวงหาทัพพสัมภาวะรวบรวมกันทำขึ้น ๒ ต้องซ่อมเป็นนิตย์ ๓ เสนาสนะที่ต้องย้ายในกาลอันควร ๔ เสนาสนะที่ทำให้ร่างกายอ่อนแอเพราะการกระทบกับความหนาวความร้อน ๕ เป็นที่ปกปิดซึ่งครหา ๖ เป็นเหตุให้เกิดความหวงแหน ๗ ระคนด้วยผู้คนที่อยู่ด้วยกัน ๘ เป็นของสาธารณะแก่สัตว์มากมาย มีเร็นเรือด และตุ๊กแกเป็นต้น) ละธัญญวิกัติ (คือธัญญาหารที่เขาหว่านเขาปลูกโดยหาส่วนเหลือมิได้) บริโภคธัญญาหารที่หล่นเป็นอาหาร เริ่มตั้งความเพียรโดยการนั่งการยืนและเดินจงกรมในอาศรมนั้น ได้สมาบัติ ๘ และอภิญญา ๕ ภายใน ๗ วันนั้นแล

พระทีปังกรสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลก

เมื่อเราถึงความสำเร็จ เป็นผู้มีความชำนาญในศาสนาอย่างนี้แล้ว พระชินเจ้าพระนามว่า "ทีปังกร" ผู้เป็นนายกแห่งโลก ได้เสด็จอุบัติขึ้น เมื่อพระองค์ทรงปฏิสนธิ ประสูติ ตรัสรู้ ทรงแสดงธรรม เรามัวอิ่มเอิบอยู่ในฌาน จึงมิได้เห็นนิมิตทั้ง ๔ คราว

ในกาลนั้น พระทศพลพระนามว่า "**ทีปังกร**" พร้อมด้วยพระขีณาสพสี่แสนแวดล้อมอยู่เสด็จจาริกไปโดยลำดับ เสด็จถึงรัมมนคร ประทับ ณ สุทัสสนมหาวิหาร ชาวรัมมนครได้สดับว่า พระจอมสมณะพระนามว่าทีปังกร ได้ทรงบรรลุพระปรมาภิเษกสัมโพธิญาณแล้วทรงประกาศพระธรรมจักรอันประเสริฐแล้วเสด็จมาตามลำดับถึงรัมมนคร ประทับอยู่ ณ

สุทัสสนมหาวิหารดังนี้ ต่างก็ถือเภสัชชบริขารและผ้านุ่งห่ม เครื่องสักการะมีของหอมและดอกไม้เป็นต้น พากันหลั่งไหลไปยังที่ประทับอยู่ของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เมื่อเข้าเฝ้าพระศาสดาถวายบังคมแล้ว บูชาด้วยสักการะมีของหอมและดอกไม้เป็นต้นเหล่านั้น นั่งอยู่ ณ ที่ควรแก่ตนเพื่อฟังพระธรรมเทศนา แล้วทูลอาราธนาเพื่อภัตกิจในวันรุ่งขึ้น แล้วลุกจากอาสนะหลีกไป

เมื่อถึงวันรุ่งขึ้น ได้ตระเตรียมมหาทาน แต่งเมือง แต่งทางที่พระทศพลจะเสด็จมา ถมดินในที่เป็นหล่ม ทำภาคพื้นให้สม่ำเสมอ เกลี่ยทรายที่มีวรรณะเหมือนเงิน โปรยข้าวตอกดอกไม้ ยกธงชายและธงปฏากด้วยผ้าสีต่าง ๆ ตั้งต้นกล้วยและระเบียบแห่งหม้อดอกไม้ เวลานั้น พระสุเมธดาบส เหาะมาจากอาศรมของตน เหาะไปในท้องฟ้า ในกาลนั้นได้เห็นคนเหล่านั้นร่าเริงบันเทิงใจ ดำริว่าเรื่องอะไรกัน จึงลงมาจากอากาศ ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งถามเขาว่า คนเป็นอันมากปรีดาปราโมทย์ชื่นบาน แต่งทางอันเป็นมรคาเพื่อใคร

เขาตอบว่า ท่านสุเมธ ท่านยังไม่รู้หรือ พระทศพลพระนามว่า ทีปังกรได้ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ทรงประกาศพระธรรมจักรอันประเสริฐแล้วได้เสด็จจาริกมาถึงเมืองเราเวลานี้ประทับอยู่ ณ พระสุทัสสนมหาวิหาร พวกเราได้เชิญเสด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้นจึงพร้อมกันแต่งหนทางเป็นที่เสด็จพระดำเนิน

พระโพธิสัตว์ทอดกายเป็นสะพานให้พระพุทธเจ้าเสด็จ

เมื่อเราถามคนเหล่านั้นแล้ว เขาแจ้งว่า พระพุทธชินเจ้าผู้ยอดเยี่ยมพระนามว่าทีปังกร เป็นนายกแห่งโลก ได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลกแล้ว มรคาอันเป็นที่เสด็จพุทธดำเนินนี้เขาตบแต่งเพื่อพระชินเจ้าพระองค์นั้น เพราะได้ยินเสียงว่า "พุทโธ" พระพุทธเจ้า ความชื่นใจโสมนัสได้เกิดขึ้นแก่เราในขณะนั้นเป็นอย่างยิ่ง เราได้ยืนอยู่ในที่นั้น ได้ความชื่นใจและความสลดใจ จึงคิดว่า เราจักปลูกพืชในพระศาสนานี้ กาลเวลาอย่าได้ล่วงเลยไปเสีย จึงแจ้งกะเขาว่า ถ้าพวกท่านแต่งทางเพื่อพระพุทธเจ้า จงแบ่งให้เราสักส่วนหนึ่งเถิด เราจะตบแต่งมรคาอันเป็นทางเสด็จพุทธดำเนินด้วย เขาได้ให้โอกาสแก่เราเพื่อตบแต่งทางในเวลานั้น เรากำลังนึกอยู่ว่า พุทโธ พุทโธ พระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้า ดังนี้อยู่ ตกแต่งทางอยู่ในเวลานั้น เมื่อส่วนของเรายังไม่ทันเสร็จ พระชินเจ้าพระนามว่าทีปังกรผู้เป็นมหามุนี พร้อมด้วยพระขีณาสพ

ประมาณสี่แสน ล้วนปราศจากมลทิน ทรงอภิญญาหก เป็นผู้คงที่ เสด็จพุทธดำเนินไปทางนั้น การต้อนรับกำลังเป็นไปอย่างโกลาหล กลองก็บันลือลั่นทั่วไป ทั้งมนุษย์ทั้งเทวดาต่างก็มีจิตหรรษาแซ่ซ้องสาธุการ พวกเทวดาก็เห็นมนุษย์แม้พวกมนุษย์ก็เห็นเทวดา ทั้งสองพวกนั้นต่างก็ประนมมือตามเสด็จพระตถาคตเจ้า พวกเทวดาก็ประโคมด้วยดนตรีทิพย์ พวกมนุษย์ก็ประโคมด้วยดนตรีมนุษย์ ประโคมตามเสด็จพระตถาคตเจ้าทั้งสองพวก

พวกเทวดาเหาะไปในอากาศโปรยดอกมณฑารพ ดอกปทุม ดอกปาริฉัตตกะอันเป็นทิพย์ลงมาทั่วทิศ พวกมนุษย์ที่เดินไปบนพื้นดิน ก็โปรยดอกจำปา ดอกสน ดอกจิก ดอกกากทิง ดอกบุนนาคและดอกการเกตุขึ้นทั่วทิศ เราได้สยายผมลาดผ้าบ่อและหนังเสือนอนคว่ำอยู่ในที่นั้น ตั้งใจว่า ขอพระพุทธเจ้าพร้อมทั้งพระสงฆ์สาวก จงทรงเหยียบหลังเราดำเนินไปเถิด อย่าได้ทรงเหยียบเปือกตมเลย นี้จักเป็นประโยชน์แก่เรา

ท่านสุเมธบัณฑิตนั้น นอนอยู่บนเปือกตมเหลือบตาขึ้นดูพระพุทธสรีระของพระทีปังกรทศพล แล้วดำริอย่างนี้ว่า วันนี้เมื่อเราปรารถนาก็จักสามารถเผากิเลสให้ประลัยหมดไปได้ แต่การกระทำธรรมให้แจ้งด้วยเพศที่คนเขาไม่รู้จักในที่นี้ จะมีประโยชน์อันใดแก่เราเล่า ถ้ากระไรเราจักพึงบรรลุพระปรมาภิเษกสัมโพธิญาณเหมือนอย่างพระทศพลทีปังกรพุทธเจ้า ยกมหาชนขึ้นสู่ธรรมนาวา ให้ข้ามจากสงสารสาครแล้วจึงปรินิพพานในภายหลัง นี้เป็นการสมควรแก่เรา ลำดับนั้นได้หมอบตั้งธรรมสโมธาน ๘ ประการ บำเพ็ญอภินิหารเพื่อเป็นพระพุทธเจ้าอยู่

ผู้ปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าต้องประกอบด้วยสโมธาน ๘ คือ

๑. ต้องเป็นมนุษย์ จึงตั้งความปรารถนาสำเร็จ เป็นนาค เป็นเทวดาย่อมไม่สำเร็จได้

๒. ต้องมีความสมบูรณ์แห่งเพศ คือ จะต้องเป็นเพศชายจึงปรารถนาสำเร็จ เป็นหญิง กะเทยไม่สำเร็จ

๓. ต้องสมบูรณ์แห่งเหตุ คือ สามารถที่จะสำเร็จเป็นพระอรหันต์แม้ในชาตินั้น จึงจะสำเร็จ

๔. ต้องได้พบพระพุทธเจ้า เพราะต้องตั้งความปรารถนาในสำนักพระพุทธเจ้าที่ยังทรงพระชนม์

๕. ต้องได้บรรพชา คือ ต้องอยู่ในเพศบรรพชิตจึงจะปรารถนาสำเร็จ

๖. ต้องสมบูรณ์ด้วยคุณ คือ ต้องได้อภิญญา ๕ สมาบัติ ๘

๗. ต้องบริจาคอันยิ่ง มีการบริจาคชีวิตของตนแก่พระพุทธเจ้าเป็นต้น

๘. ต้องมีความตั้งใจจริง คือ ต้องมีความพอใจอุตสาหะพยายามแสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ เพื่อประโยชน์แก่พุทธการกธรรม จึงจะสำเร็จ

สุเมธดาบสได้นอนหมอบตั้งธรรมสโมธาน ๘ ประการเหล่านี้ บำเพ็ญอภินิหารเพื่อความเป็นพระพุทธเจ้า

ได้รับพุทธพยากรณ์จากพระทีปังกรพุทธเจ้า

พระผู้มีพระภาคพระนามว่าทีปังกร ได้เสด็จพุทธดำเนินประทับยืน ณ ภาคศีรษะแห่งท่านสุเมธดาบส ทรงเหลือบพระเนตรอันสมบูรณ์ด้วยประสาทมีวรรณะ ๕ ดุจเผยช่องสีหบัญชรอันล้วนแล้วด้วยแก้วมณี ทอดพระเนตรดูท่านสุเมธดาบสผู้นอนอยู่บนเปือกตม ทรงส่องอนาคตตั้งสญาณดูว่า ดาบสนี้นอนหมอบบำเพ็ญอภินิหารเพื่อเป็นพระพุทธเจ้า ความปรารถนาของเธอจักสำเร็จหรือไม่ ก็ทรงทราบชัดว่า ล่วง ๔ อสงไขยแสนกัปป์นี้ไป เธอจักเป็นพระพุทธนามว่า "โคตมะ" ประทับยืนท่ามกลางบริษัทแล้วตรัสว่า ท่านทั้งหลายจงดูดาบสผู้มีเดชสูงซึ่งนอนอยู่บนเปือกตมนี้

เมื่อพุทธบริษัทเหล่านั้นทูลรับพระบัญชาแล้ว จึงทรงพยากรณ์ว่า ดาบสผู้นี้นอนบำเพ็ญอภินิหารเพื่อเป็นพระพุทธ ความปรารถนาของเธอจักสำเร็จในที่สุดแห่ง ๔ อสงไขยแสนกัปป์แต่กัปป์นี้ไป เธอจักเป็นพระพุทธนามว่า **"โคตมะ"** ในอัตภาพนั้น พระนครกบิลพัสดุ์จักเป็นนิวาสสถานของเธอ พระมหามายาเทวีจักเป็นพระมารดา พระเจ้าสุทโธทนะราชาแห่งนครนั้นจักเป็นพระบิดา พระอุปติสสเถระ จักเป็นอัครสาวก พระโกลิตเถระ จักเป็นอัครสาวกที่สอง พระอานนทเถระ จักเป็นพระพุทธอุปฐาก พระเขมาเถรีจักเป็นอัครสาวิกา พระอุบลวัณณาเถรีจักเป็นอัครสาวิกาที่สอง เธอมีญาณแก่รอบแล้ว จักออกมหาภิเนษกรม บำเพ็ญความเพียรอย่างใหญ่ รับข้าวปายาส ณ โคนต้นนิโครธ (ต้นไทร) เสวย ณ ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ขึ้นสู่บัลลังก์เป็นที่ผ่องใสแห่งโพธิญาณ ได้ตรัสรู้อภิสัมโพธิญาณ ณ ควงไม้อัสสัตถะดังนี้

พระโพธิสัตว์ได้รับการบูชา

ท่านสุเมธดาบสได้เกิดโสมนัสว่า ความปรารถนาของเราจักสำเร็จ มหาชนเมื่อได้สดับพระพุทธพจน์ของพระทศพลแล้ว ต่างก็พากันร่าเริงบันเทิงใจว่า ท่านสุเมธดาบสเป็นพุทธางกูรหน่อพระพุทธเจ้าดังนี้ แล้วพากันตั้งความปรารถนาว่า "ธรรมดาบุรุษเมื่อจะข้ามแม่น้ำไม่อาจที่จะข้ามโดยท่าที่ตรงได้ ต้องข้ามโดยท่าที่ต่ำลงไปฉันใด แม้พวกข้าพเจ้าก็ฉันนั้น เมื่อไม่ได้บรรลุมรรคผลในศาสนาของพระทีปังกรทศพลแล้ว ท่านสุเมธดาบสจักเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ก็ขอให้ข้าพเจ้าสามารถทำให้แจ้งมรรคผลในที่เฉพาะพระพักตร์แห่งท่านในกาลนั้นเถิด

ส่วนพระทีปังกรทศพล เมื่อทรงสรรเสริญพระโพธิสัตว์แล้ว ทรงบูชาด้วยดอกไม้ ๘ กำมือ ทรงทำปทักษิณแล้วเสด็จเลยไป แม้พระขีณาสพสี่แสนเหล่านั้น ก็พากันบูชาพระโพธิสัตว์ด้วยของหอมและดอกไม้ ทำปทักษิณแล้วเดินเลยไป แม้พวกเทวดาและมนุษย์ก็พากันบูชาเหมือนกัน แล้วเดินเลยไป

เมื่อคนเดินไปหมดแล้ว พระโพธิสัตว์ลุกจากที่นอนนั่งขัดบัลลังก์บนกองดอกไม้ตั้งใจเลือกคัดพระบารมี เมื่อพระโพธิสัตว์นั่งด้วยอาการอย่างนั้น เทวดาในหมื่นจักรวาลทั้งสิ้นได้พากันเปล่งสาธุการแล้วชมเชยพระโพธิสัตว์โดยประการต่าง ๆ เป็นต้นว่า "ข้าแต่ท่านสุเมธดาบส ในกาลที่พระโพธิสัตว์เจ้าทั้งหลายในกาลก่อน ๆ นั่งขัดบัลลังก์ด้วยตั้งใจว่าจะคัดเลือกพระบารมี เหตุที่น่าอัศจรรย์ที่ชื่อว่า "บุพพนิมิตร" เหล่าใดได้ปรากฏนิมิตรเหล่านั้นทั้งหมดได้ปรากฏในวันนี้ ท่านจักได้เป็นพระพุทธเจ้าโดยแน่นอน พวกข้าพเจ้าทราบอยู่ว่า นิมิตรเหล่านี้ปรากฏแก่ผู้ใด ผู้นั้นจักเป็นพระพุทธเจ้าแน่นอน ขอท่านจงประคองความเพียรของตนให้มั่นคงเถิด

นิมิตรที่ปรากฏแก่ผู้ที่จะได้เป็นพระพุทธเจ้า เมื่อได้รับพุทธพยากรณ์แล้ว

๑. ความหนาวย่อมไม่ปรากฏ และความร้อนย่อมสงบในเวลานั้น (คือเวลาที่พระโพธิสัตว์นั่งขัดบัลลังก์ตั้งใจคัดเลือกบารมี)

๒. หมื่นโลกธาตุย่อมเงียบสงัดไม่อลหม่าน

๓. มหาวาตะย่อมไม่พัด แม่น้ำทั้งหลายย่อมไม่ไหล

๔. ดอกไม้ที่เกิดบนบกและในน้ำ ย่อมบานทั่วกันหมดในเวลานั้น

๕. เถาวัลย์และต้นไม้ได้ทรงผลในเวลานั้น

๖. รัตนะทั้งหลายย่อมส่องแสงสว่างทั้งในอากาศและแผ่นดินในเวลานั้น

๗. ดนตรีทั้งที่เป็นของมนุษย์และของเทวดา ย่อมส่งเสียงในเวลานั้น

๘. ดอกไม้ที่มีสีอันงาม ย่อมตกลงมาจากอากาศในเวลานั้น

๙. มหาสมุทรย่อมกะฉอกฉ่อน หมื่นโลกธาตุย่อมหวั่นไหวในเวลานั้น

๑๐. ไฟในนรกทั้งหมื่นโลกธาตุก็ดับหมดในเวลานั้น

๑๑. ดวงตะวันย่อมปราศจากมลทิน ดวงดาวทุกดวงย่อมปรากฏแจ่มจ้า

๑๒. น้ำย่อมพุ่งขึ้นจากแผ่นดินโดยที่ฝนมิได้ตกในเวลานั้น

๑๓. ดวงดารา วิสาขนักษัตรประกอบด้วยดวงจันทร์ ย่อมไพโรจน์ในท้องฟ้า

๑๔. ฝูงสัตว์ที่อาศัยอยู่ในโพรงอยู่ในซอก ย่อมออกจากที่อยู่ของตน

๑๕. สัตว์ทั้งหลายย่อมไม่มีความเดียดฉันท์กัน ย่อมมีไมตรีจิตสนิทสนมในเวลานั้น

๑๖. โรคภัยย่อมสงบหมด แม้ความหิวก็ไม่มีในเวลานั้น

๑๗. ราคะ โทสะ โมหะ ย่อมเบาบางในขณะนั้น

๑๘. สิ่งที่น่ากลัวย่อมไม่มีในเวลานั้น

๑๙. ธุลีย่อมไม่ฟุ้งขึ้นในเวลานั้น

๒๐. กลิ่นที่ไม่ชอบใจย่อมหายหมดไปในเวลานั้น กลิ่นทิพย์ย่อมฟุ้งตลบขึ้นแทนที่

๒๑. พวกเทวดาทั้งหมด ยกเว้นอรูปพรหมย่อมปรากฏในเวลานั้น (ที่เว้นอรูปพรหมก็เพราะอรูปพรหมนั้นไม่มีรูปขันธ์ มีแต่นามขันธ์ ๔ คือเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณเท่านั้น รูปจึงไม่ปรากฏ)

๒๒. นรกทั้งหมดย่อมปรากฏในขณะนั้น

๒๓. ฝาเรือนก็ดี บานประตูก็ดี ภูเขาก็ดี ย่อมไม่เป็นเครื่องบังสายตาในเวลานั้น สัมภาระเหล่านั้นย่อมเปิดโล่ง

๒๔. จุติและปฏิสนธิย่อมไม่มีในเวลานั้น

(นิมิตรทั้งหลายเหล่านี้ย่อมปรากฏเกิดขึ้นแก่ประชาสัตว์ในหมื่นจักรวาล เมื่อพระโพธิสัตว์นั่งขัดบัลลังก์นึกคัดพระบารมีที่พระองค์จะบำเพ็ญ เพื่อความเป็นพระพุทธเจ้า)

พระโพธิสัตว์ได้สดับถ้อยคำของพระทีปังกรสัมมาสัมพุทธเจ้า และทวยเทพในหมื่นจักรวาลแล้ว ยิ่งเกิดความอุตสาหะทวีขึ้น แล้วดำริในเวลานั้นอย่างนี้ว่า

พระพุทธเจ้าทั้งหลายมีถ้อยคำไม่เป็นสอง พระพุทธเจ้าทั้งหลายมีถ้อยคำไม่เปล่าประโยชน์ ถ้อยคำที่ไม่จริงย่อมไม่มีแก่พระพุทธเจ้าทั้งหลาย เราต้องเป็นพระพุทธเจ้าแน่นอน ก้อนดินที่โยนไปในอากาศ ต้องตกลงในภาคพื้นเป็นแน่ฉันใด ถ้อยคำของพระพุทธเจ้าอันประเสริฐสุด ต้องเป็นคำแน่นอนเหมือนกันฉันนั้น มรณะต้องเป็นการแน่นอนของสรรพสัตว์ฉันใด ถ้อยคำของพระพุทธเจ้าผู้สูงสุดต้องเป็นคำแน่นอนเหมือนกันฉันนั้น เมื่อราตรีสิ้นไปดวงตะวันต้องขึ้นเป็นแน่นอนฉันใด ถ้อยคำของพระพุทธเจ้าผู้สูงสุดต้องเป็นถ้อยคำแน่นอนฉันนั้น สีหะเมื่อออกจากที่นอนแล้วต้องบรรลือสีหนาทเป็นแน่นอนฉันใด ถ้อยคำของพระพุทธเจ้าผู้สูงสุดต้องเป็นคำแน่นอนเหมือนกันฉันนั้น หญิงที่มีครรภ์หนักต้องปลงภาระเป็นแน่นอนฉันใด ถ้อยคำของพระพุทธเจ้าผู้สูงสุดต้องเป็นคำแน่นอนเหมือนกันฉันนั้น

บำเพ็ญพุทธการกธรรม ๑๐ ประการ

๑. บำเพ็ญทานบารมี

พระโพธิสัตว์ทำความตกลงใจว่า เราจักเป็นพระพุทธเจ้าแน่นอนอย่างนี้แล้ว ประสงค์จะใคร่ครวญถึงธรรมอันจะกระทำซึ่งความเป็นพระพุทธเจ้า จึงพิจารณาว่า "ธรรมทั้งหลายอันกระทำซึ่งความเป็นพระพุทธเจ้าอยู่ที่ไหนหนอ อยู่ในเบื้องบนหรือเบื้องต่ำ ในทิศใหญ่หรือทิศน้อย เมื่อเลือกเฟ้นธรรมธาตุตามลำดับฉะนี้แล้ว ได้พบทานบารมีซึ่งเป็นมหาวิถีอันพระโพธิสัตว์องค์ก่อน ๆ บำเพ็ญกันมา เป็นพุทธการกธรรมข้อที่หนึ่ง จึงสอนตนอย่างนี้ว่า

"ดูก่อนสุเมธบัณฑิต ตั้งแต่นี้เธอพึงบำเพ็ญทานบารมี อันเป็นพุทธการกธรรมข้อต้นนี้ หม้อน้ำที่เขาคว่ำไว้ย่อมคายน้ำจนไม่เหลือ ย่อมไม่นำกลับมาอีกฉันใด แม้เธอก็จงเป็นเหมือนอย่างนั้น เธอจักต้องไม่ไยดีในทรัพย์สมบัติ ยศ ลูกเมียหรืออังคาพยพ ให้ของรักแก่พวกยาจกที่มาถึงแล้วตามความปรารถนาจนไม่เหลือ ถ้าเธอปรารถนาจะบรรลุพระโพธิญาณจงสมาทานไว้ให้มั่น จักได้นั่ง ณ ควงไม้โพธิ ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า"

๒. บำเพ็ญศีลบารมี

ลำดับนั้น ท่านสุเมธบัณฑิตดำริว่า อันพุทธการกธรรมนั้น มิใช่จะมีแต่เพียงเท่านี้ จึงใคร่ครวญต่อไปอีก ก็ได้พบศีลบารมีอันเป็นพุทธการกธรรมข้อที่สอง จึงสอนตนอย่างนี้ว่า

"ดูก่อนสุเมธบัณฑิต ตั้งแต่นี้ไปเธอพึงบำเพ็ญศีลบารมี มฤคชนิดหนึ่งชื่อว่า "จามรี" ย่อมเป็นสัตว์ที่ไม่ไยดีแม้แต่ชีวิต เพื่อรักษาขนหางของตนเท่านั้นฉันใด แม้เธอก็จักต้องเป็นอย่างนั้น ตั้งแต่นี้ไปต้องไม่ไยดีแม้แต่ชีวิต รักษาแต่ศีลเท่านั้น อันจามรีเมื่อขนหางของมันติดอยู่ในที่ไหน ๆ ย่อมยอมตายในที่นั้น ๆ ไม่ยอมเสียหางฉันใด จงรักษาศีลให้มั่นทุกเมื่อ จักได้เป็นพระพุทธเจ้า"

๓. บำเพ็ญเนกขัมมบารมี

ลำดับนั้น พระโพธิสัตว์ดำริต่อไปว่า อันพุทธการกธรรมมิใช่จะมีแต่เพียงเท่านี้ เมื่อใคร่ครวญสูงขึ้นไปอีก ก็ได้พบเนกขัมมบารมีอันเป็นพุทธการกธรรมข้อที่สาม จึงสอนตนอย่างนี้ว่า

"ดูก่อนสุเมธบัณฑิต ตั้งแต่นี้ไป เธอพึงบำเพ็ญเนกขัมมบารมี คนที่ได้รับความลำบากอยู่ในเรือนจำ ย่อมไม่ไยดีในเรือนจำนั้น ระอิดระอาไม่อยากอยู่เลยฉันใด แม้เธอก็จงเป็นเหมือนอย่างนั้น จงเห็นภพทั้งปวงดุจเรือนจำ เป็นผู้ระอิดระอาใคร่ที่จะพ้นไปจากภพมุ่งต่อเนกขัมมะอย่างเดียว ถ้าเธอปรารถนาจะบรรลุพระโพธิญาณ จงสมาทานเนกขัมมบารมีไว้ให้มั่น จักได้เป็นพระพุทธเจ้า"

๔. บำเพ็ญปัญญาบารมี

ลำดับนั้น พระโพธิสัตว์ดำริต่อไปว่า อันพุทธการกธรรมมิใช่จะมีเพียงเท่านี้ เมื่อใคร่ครวญสูงขึ้นไปอีก ก็ได้พบปัญญาบารมีอันเป็นพุทธการกธรรมข้อที่สี่ จึงสอนตนอย่างนี้ว่า

"ดูก่อนสุเมธบัณฑิต ตั้งแต่นี้ไป เธอพึงบำเพ็ญปัญญาบารมี พึงเข้าไปถามปัญหากะท่านที่เป็นบัณฑิต จะเป็นคนชั้นต่ำ ชั้นกลางหรือชั้นสูง ไม่เว้นใครทั้งหมด เหมือนอย่าง

ภิกษุผู้ถือการบิณฑบาตเป็นวัตร ย่อมเที่ยวบิณฑบาตไปตามลำดับ ไม่เว้นตระกูลทั้งตระกูลสูง ตระกูลกลาง ตระกูลต่ำ ย่อมได้อาหารพอเลี้ยงชีวิตได้เร็วฉันใด แม้เธอก็จงเป็นเหมือนอย่างนั้น จงหมั่นเข้าไปถามพวกบัณฑิต จงสมาทานบำเพ็ญปัญญาบารมีไว้ให้มั่น จักได้เป็นพระพุทธเจ้า”

•

๕. บำเพ็ญวิริยบารมี

ลำดับนั้น พระโพธิสัตว์ดำริต่อไปว่า อันพุทธการกธรรมมิใช่จะมีเพียงเท่านี้ เมื่อใคร่ครวญสูงไปอีก ก็ได้พบวิริยบารมีอันเป็นพุทธการกธรรมข้อที่ห้า จึงสอนตนอย่างนี้ว่า

“ดูก่อนสุเมธบัณฑิต ตั้งแต่นี้ไปเธอพึงบำเพ็ญวิริยบารมี ราชสีห์ย่อมมีความเพียรมั่นทุกอิริยาบถฉันใด แม้เธอก็จงเป็นเหมือนอย่างนั้น จงประคองความเพียรให้มั่น ไม่ท้อถอย ทุกอิริยาบถ ทุกภพ จักได้สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า”

๖. บำเพ็ญขันติบารมี

ลำดับนั้น พระโพธิสัตว์ดำริต่อไปว่า อันพุทธการกธรรมมิใช่จะมีเพียงเท่านี้ เมื่อใคร่ครวญสูงขึ้นไปอีก ก็ได้พบขันติบารมีอันเป็นพุทธการกธรรมข้อที่หก จึงสอนตนอย่างนี้ว่า

“ดูก่อนสุเมธบัณฑิต ตั้งแต่นี้ไปเธอพึงบำเพ็ญขันติบารมี พึงเป็นผู้อดทนทั้งในการนับถือ ทั้งในการดูหมิ่นเหมือนอย่างแผ่นดิน อันธรรมดาแผ่นดินนั้นย่อมไม่ยินดียินร้าย อดทนต่อสิ่งที่สะอาดและไม่สะอาดทุกชนิด ที่เขาทิ้งลงไปฉันใด แม้เธอก็เหมือนกัน ต้องเป็นผู้อดทนต่อความนับถือและความดูหมิ่นของคนทุกคน เมื่อบำเพ็ญขันติบารมีแล้ว จักได้เป็นพระพุทธเจ้า”

๗. บำเพ็ญสัจจบารมี

ลำดับนั้น พระโพธิสัตว์ดำริต่อไปว่า อันพุทธการกธรรมมิใช่จะมีเพียงเท่านี้ เมื่อใคร่ครวญสูงขึ้นไปอีก ก็ได้พบสัจจบารมีอันเป็นพุทธการกธรรมข้อที่เจ็ด จึงสอนตนอย่างนี้ว่า

“ดูก่อนสุเมธบัณฑิต ตั้งแต่นี้ไปเธอพึงบำเพ็ญสัจจบารมี แม้จะถูกอสุนีตกลงบน

กระหม่อม ก็อย่าได้ทำการพูดเท็จด้วยอำนาจของความรัก มีทรัพย์เป็นต้น เหมือนอย่างดาวประจำรุ่ง ย่อมไม่ละทางเดินของตน ไม่เดินในวิถีอื่น ย่อมเดินในวิถีของตนทุกฤดูหรือทุกปีฉันใด แม้เธอก็เหมือนกัน อย่าเดินละลงจากวิถีในความสัตย์ เมื่อไม่ละความสัตย์ ไม่กระทำมุสาวาทได้จริง จักได้เป็นพระพุทธเจ้า"

๘. บำเพ็ญอธิษฐานบารมี

ลำดับนั้น พระโพธิสัตว์ดำริต่อไปว่า อันพุทธการกธรรมมิใช่จะมีเพียงเท่านี้ เมื่อใคร่ครวญสูงขึ้นไปอีก ก็ได้พบอธิษฐานบารมี อันเป็นพุทธการกธรรมข้อที่แปด จึงสอนตนอย่างนี้ว่า

"ดูก่อนสุเมธบัณฑิต ตั้งแต่นี้ไปเธอพึงบำเพ็ญอธิษฐานบารมี เมื่ออธิษฐานอย่างใด พึงเป็นผู้คงที่ในอธิษฐานนั้น เหมือนอย่างภูเขาศิลาล้วน เมื่อลมพัดอยู่ทุกทิศย่อมไม่หวั่นไหว ดำรงอยู่ในฐานของตนเทียวฉันใด แม้เธอก็จงเป็นอย่างนั้น เมื่อเป็นผู้คงที่ในความอธิษฐานของตน จักได้เป็นพระพุทธเจ้า"

๙. บำเพ็ญเมตตาบารมี

ลำดับนั้น พระโพธิสัตว์ดำริต่อไปว่า อันพุทธการกธรรมมิใช่จะมีเพียงเท่านี้ เมื่อใคร่ครวญสูงขึ้นไปอีก ก็ได้พบเมตตาบารมี อันเป็นพุทธการกธรรมข้อที่เก้า จึงสอนตนอย่างนี้ว่า

"ดูก่อนสุเมธบัณฑิต ตั้งแต่นี้ไปเธอพึงบำเพ็ญเมตตาบารมี ชื่อว่าน้ำย่อมแผ่ความเย็น ย่อมล้างมลทินคือธุลีในทั้งคนดีและคนชั่วสม่ำเสมอกันฉันใด แม้เธอก็เหมือนกัน จงเจริญเมตตาสม่ำเสมอในคนทั้งที่เกื้อกูลและไม่เกื้อกูลฉันนั้น เธอเจริญเมตตาบารมีสำเร็จแล้ว จักเป็นพระพุทธเจ้า"

๑๐. บำเพ็ญอุเบกขาบารมี

ลำดับนั้น พระโพธิสัตว์ดำริต่อไปว่า อันพุทธการกธรรมมิใช่จะมีเพียงเท่านี้ เมื่อใคร่ครวญสูงขึ้นไปอีก ก็ได้พบอุเบกขาบารมี อันเป็นพุทธการกธรรมข้อที่สิบ จึงสอนตนอย่างนี้ว่า

"ดูก่อนสุเมธบัณฑิต ตั้งแต่นี้ไปเธอพึงบำเพ็ญอุเบกขาบารมี พึงเป็นผู้มัธยัสถ์ทั้งในสุขและทุกข์ ชื่อว่าแผ่นดินย่อมมัธยัสถ์ในบุคคลทั้งที่ทิ้งของสะอาดและไม่สะอาดฉันใด แม้เธอเหมือนกัน พึงเป็นผู้มัธยัสถ์ในสุขและทุกข์ทุกเมื่อ จักได้เป็นพระพุทธเจ้า"

พระโพธิสัตว์ดำริว่า พุทธการกธรรมอันเป็นเครื่องบ่มพระโพธิญาณที่พระโพธิสัตว์ทั้งปวงพึงบำเพ็ญในโลกนี้ มีจำนวนเท่านี้ นอกจากบารมีทั้ง ๑๐ ประการนี้แล้ว บารมีธรรมอย่างอื่นก็ไม่มี บารมีทั้งสิบประการนี้ ย่อมไม่มีแม้ในเบื้องบน แม้ในอากาศ แม้ในภายใต้แห่งแผ่นดิน แม้ในทิศมีทิศปราจีน เป็นต้น ย่อมตั้งอยู่ในระหว่างแห่งมังสะคือหทัยของเรานี้เอง ครั้นเห็นความที่บารมี ๑๐ เหล่านั้นตั้งอยู่ในระหว่างมังสะคือหทัยอย่างนี้แล้ว จึงอธิษฐานบารมีเหล่านั้นทั้งหมดให้มั่น เพื่อพิจารณาไป ๆ มา ๆ โดยอนุโลมปฏิโลม จับเบื้องปลายให้ถึงเบื้องต้น จับเบื้องต้นหยุดไว้ในเบื้องปลาย และทำส่วนเบื้องกลางให้สิ้นสุดทั้งสองจับในที่สุดทั้งสองให้สุดลงส่วนเบื้องกลาง จึงเป็นบารมี ๑๐ อุปบารมี ๑๐ ปรมัตถบารมี ๑๐

การบริจาคภัณฑะภายนอก ชื่อว่าทานบารมี การบริจาคอวัยวะชื่อว่าทานอุปบารมี การบริจาคชีวิตชื่อว่าทานปรมัตถบารมี

มหาปฐพีหวั่นไหวเพราะแรงอธิษฐาน

เมื่อพระโพธิสัตว์เลือกเฟ้นบารมีธรรม ๑๐ ประการ ด้วยเดชแห่งธรรม พสุธาได้ไหวไปทั่วทั้งหมื่นโลกธาตุ เสียงแผ่นดินที่หวั่นไหวดุจเครื่องยนต์หีบอ้อยที่ถูกบีบฉะนั้น ทั้งหมุนดุจเครื่องจักรทำหม้อ หรือเครื่องจักรยนต์ที่ทำน้ำมันฉะนั้น

ได้รับความชมเชยจากเทวดาและมนุษย์

พวกเทวดาและมนุษย์ ได้โปรยบุปผาชาติทั้งเป็นทิพย์และเป็นของมนุษย์ เทวดาและมนุษย์ต่างแสดงความยินดีให้พระโพธิสัตว์ทราบว่า

"ขอความปรารถนาที่ท่านตั้งไว้เป็นประการใหญ่ ท่านจงได้พระโพธิญาณ นั้นตามความปรารถนา ขอเสนียดทั้งปวงจงพินาศ ขอสรรพโรคาพาธจงเสื่อมสูญ ขออันตรายจงอย่ามีแก่ท่าน ขอท่านจงตรัสรู้พระโพธิญาณอันสูงสุดฉับพลันเถิด

ต้นไม้ดอกย่อมผลิดอกในเมื่อถึงฤดูกาลฉันใด ข้าแต่มหาวีรบุรุษ ขอท่านจงบานด้วยพุทธญาณเหมือนกันฉะนั้นเถิด

พระสัมมาสัมพุทธทุกพระองค์ ได้บำเพ็ญบารมีธรรม ๑๐ ประการฉันใด ข้าแต่มหาวีรบุรุษ ขอท่านจงบำเพ็ญบารมีธรรม ๑๐ ประการเหมือนกันฉะนั้นเถิด

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกองค์ ได้ตรัสรู้ ณ ควงไม้อันเป็นที่ผ่องใสแห่งพระโพธิญาณฉันใด ข้าแต่มหาวีรบุรุษ ขอท่านจงได้ตรัสรู้พระโพธิญาณของพระชินะเหมือนกันฉันนั้น

พระสัมมาสัมพุทธทุกพระองค์ ทรงประกาศพระธรรมจักรฉันใด ข้าแต่มหาวีรบุรุษ ขอท่านจงประกาศพระธรรมจักรเหมือนกันฉันนั้น

ดวงจันทร์ในวันเพ็ญ ย่อมบริสุทธิ์ไพโรจน์ฉันใด ขอท่านจงมีใจเต็มเปี่ยมไพโรจน์ในหมื่นโลกธาตุเหมือนกันฉันนั้น

พระสุริยะพ้นจากราหูแล้ว ย่อมเปล่งปลั่งด้วยเดชฉันใด ขอท่านจงเปลื้องโลกให้ไพโรจน์ด้วยสิริเหมือนกันฉันนั้น

แม่น้ำทุกประเภท ย่อมไหลลงสู่มหาสมุทรฉันใด ขอโลกกับทั้งเทวดาจงรวมอยู่ ณ สำนักของท่านเหมือนกันฉันนั้น

สุเมธบัณฑิตดาบส ได้รับความชมเชยสรรเสริญจากเทวดาและมนุษย์เหล่านั้นแล้ว เพื่อจะบำเพ็ญบารมีธรรมทั้ง ๑๐ ประการนั้นให้ครบทั้งสิบทิศเต็มบริบูรณ์ จึงกลับไปยังป่าหิมพานต์ในกาลนั้น

ทรงบำเพ็ญบารมีธรรมเหล่านั้นตราบเท่าได้เสวยพระชาติเป็นเวสสันดร ไม่ไปสู่อภัพพฐาน ๑๘

นรชนผู้สมบูรณ์ด้วยองค์คุณเห็นปานฉะนี้ ก็เที่ยงแท้ในการที่จะได้เป็นพระพุทธเจ้า (เรียกว่านิยตโพธิสัตว์คือเที่ยงที่จะได้เป็นพระพุทธเจ้า) ขณะที่ท่องเที่ยวอยู่ในสังสารวัฏฏ์อันยืดยาวนาน สิ้นกาลหลายร้อยโกฏกัปป์ก็ไม่ไปเกิดในอภัพพฐานดังนี้ คือ

๑. ไม่เกิดในอเวจีมหานรก

๒. ไม่เกิดในโลกันตนรก

๓. ไม่เกิดเป็นนิชฌามตัณหิกเปรต

๔. ไม่เกิดเป็นขุปปิปาสิกเปรต
๕. ไม่เกิดเป็นกาลกัญชิกาสูร
๖. ไม่เกิดเป็นสัตว์ที่ตัวเล็กเกินไป ปานกลางไม่ใหญ่กว่าช้างไม่เล็กกว่านกกระจาบ
๗. ไม่เกิดในทุคติ
๘. เมื่อเกิดในมนุษย์ก็ไม่เป็นคนบอดมาแต่กำเนิด
๙. ไม่เป็นคนหูหนวก
๑๐. ไม่เป็นคนใบ้
๑๑. ไม่เป็นคนง่อย
๑๒. ไม่เกิดเป็นสตรีเพศ
๑๓. ไม่เกิดเป็นอุภโตพยัญชนก
๑๔. ไม่เป็นบัณเฑาะก์
๑๕. พ้นจากอนันตริยกรรม มีโคจรอันบริสุทธิ์ในที่ทั้งปวง
๑๖. ไม่เสพมิจฉาทิฏฐิ เห็นกรรมกิริยา
๑๗. ไม่เกิดในอสัญญีภพ เหตุที่จะให้เกิดในสุทธาวาสมหาพรหมก็ไม่มี
๑๘. ไม่เกิดในอรูปภพ

เป็นผู้มีใจน้อมไปในเนกขัมมะ (คือการออกบวช) ไม่ติดอยู่ในภพน้อยภพใหญ่ ประพฤติตนให้เป็นประโยชน์แก่โลก บำเพ็ญบารมีธรรมทั้งปวงอยู่อย่างนี้

ชาติที่บำเพ็ญบารมี ๑๐ ทัศ

๑. พระโพธิสัตว์ทรงบรรลุอานิสงส์เหล่านั้นมาแล้ว เมื่อครั้งพระองค์ทรงบำเพ็ญบารมีธรรมอยู่ ได้ทรงบำเพ็ญทานบารมีอันหาประมาณมิได้ ดังเช่นในเวลาที่เสวยพระชาติเป็นอกิตติพราหมณ์ สังขพราหมณ์ พระเจ้าธนญชัยราช พระเจ้ามหาสุทัสสนะ มหาโควินทะ พระเจ้านิมิมหาราช จันทกุมาร วิสัยหเศรษฐี พระเจ้าสีวิราชา พระเจ้าเวสสันดร เป็นต้น แต่โดยเฉพาะเมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นยสบัณฑิต ทรงกระทำการบริจาคชีวิตให้เป็นทาน ตามที่ปรากฏในปฏิญญาณบุรพจรรยาอย่างนี้ว่า

ภิกฺขาย อุปคตํ ทิสฺวา　　สกตฺตานํ ปริจฺจชํ [๑]
ทาเนน เม สโม นตฺถิ　　เอสา เม ทานปารมี

เราเห็นยาจกเข้ามาขอแล้ว　　ได้สละตนของตนให้เป็นทาน
ผู้ที่จะเสมอเราด้วยทานไม่มี　　นี้เป็นทานบารมีของเรา

เมื่อกระทำการบริจาคชีวิตเป็นทานอย่างนี้ ทานบารมีในครั้งนั้น จัดเป็นปรมัตถบารมี

๒. เมื่อพระองค์ทรงบำเพ็ญศีลบารมี ดังเช่นในเวลาที่เสวยพระชาติเป็นสีลวนาคราช จัมเปยยนาคราช ภูริทัตตนาคราช พญาช้างฉัททันต์ ราชบุตรของพระเจ้าชัยทิสราช อลีนสัตตุกุมาร เป็นต้น แต่โดยเฉพาะ เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นสังขปาลนาคราชได้ทรงทำการบริจาคชีวิตตน ตามที่ปรากฏในปฏิญญาบุรพจรรยาอย่างนี้ว่า

สูเลหิปิ วิชฺฌยนฺโต　　โกฏฺฏิยนฺโตปิ สตฺติหิ [๒]
โภชปุตฺเต น กุปฺปามิ　　เอสา เม สีลปารมี

เราแม้จะถูกแทงด้วยหลาว ถูกพุ่งด้วยหอก ก็ไม่ยอมโกรธบุตรของนายพราน
นี้เป็นศีลบารมีของเรา

เมื่อกระทำการบริจาคชีวิตอย่างนี้ ศีลบารมีที่บำเพ็ญในครั้งนั้น จัดเป็นปรมัตถบารมี

๓. เมื่อพระองค์ทรงบำเพ็ญเนกขัมมะบารมี ได้ทรงสละราชสมบัติออกบวช ดังเช่นในเวลาที่เสวยพระชาติเป็นโสมนัสกุมาร หัตถิปาลกุมาร อโยฆรบัณฑิต เป็นต้น ก็นับชาติประมาณไม่ได้เหมือนกันโดยเฉพาะ เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นจุฬสุตโสม ได้ทรงสละราชสมบัติออกบวชโดยไม่มีความเกี่ยวข้องเยื่อใยในราชสมบัติ ตามที่ปรากฏในปฏิญญาบุรพจรรยาว่า

มหารชฺชํ หตฺถคตํ　　เขฬปิณฺฑํว ฉฑฺฑยึ [๓]
จชโต น โหติ ลคฺคนํ　　เอสา เม เนกฺขมฺมปารมี

เราได้สละราชสมบัติอันยิ่งใหญ่ที่อยู่ในเงื้อมหัตถ์ ดังหนึ่งก้อนเขฬะ
เมื่อได้สละแล้ว ก็ไม่มีความเกี่ยวข้อง นี้เป็นเนกขัมมบารมีของเรา

---

๑. อรรถกถาชาดา ปฐมภาค
๒ – ๓ อรรถกถาชาดก ปฐมภาค

เมื่อทรงสละราชสมบัติแล้วออกผนวชไม่เกี่ยวข้องอย่างนี้ เนกขัมมบารมีที่ทรงบำเพ็ญในครั้งนั้น จัดเป็นปรมัตถบารมี

๔. เมื่อพระองค์ได้ทรงบำเพ็ญปัญญาบารมี ดังเช่นในเวลาที่เสวยพระชาติเป็นวิธูรบัณฑิต มหาโควินทบัณฑิต กุททาลบัณฑิต อรกบัณฑิต โพธิปริพาชกมโหสถบัณฑิตเป็นต้น ก็นับพระชาติประมาณไม่ได้เหมือนกัน แต่โดยเฉพาะเมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นเสนกบัณฑิตในสัตตุภัสตชาดก ในคราวที่เกิดเรื่องกระทอข้าวสัตตุ ได้ทรงแสดงงูที่อยู่ในกระทอตามที่ปรากฏในปฏิญญาบุรพจรรยาว่า

ปญฺญาย ปวิจินนฺโต พฺราหฺมณํ โมจยึ ทุขา
ปญฺญาย เม สโม นตฺถิ เอสา เม ปญฺญปารมี

เราใคร่ครวญด้วยปัญญาเปลื้องพราหมณ์ให้พ้นจากทุกข์ได้
ผู้ที่จะเสมอเราด้วยปัญญาไม่มี นี้เป็นปัญญาบารมีของเรา

เมื่อแสดงงูที่อยู่ในกระทอ ปัญญาบารมีที่ทรงบำเพ็ญในครั้งนั้น จัดเป็นปรมัตถบารมี

๕. เมื่อพระองค์ทรงบำเพ็ญวิริยบารมี ก็ได้ทรงบำเพ็ญมาโดยนับชาติไม่ได้เหมือนกัน แต่โดยเฉพาะ เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระมหาชนกทรงว่ายข้ามมหาสมุทร ตามที่ปรากฏในปฏิญญาบุรพจรรยาว่า

อตีรทสฺสี ชลมชฺเฌ หตา สพฺเพว มานุสา
จิตฺตสฺส อญฺญถา นตฺถิ เอสา เม วิริยปารมี

เมื่อเราว่ายน้ำอยู่ในท่ามกลางมหาสมุทร ไม่เห็นฝั่ง พวกมนุษย์ก็พากันตายหมด
จิตของเราก็มิได้แปรเป็นอื่น นี้เป็นวิริยบารมีของเรา

เมื่อว่ายน้ำข้ามมหาสมุทรอยู่ วิริยบารมีที่บำเพ็ญในครั้งนั้น จัดเป็นปรมัตถบารมี

๖. เมื่อครั้งพระองค์ทรงบำเพ็ญขันติบารมี ครั้งที่เสวยพระชาติเป็นขันติวาทีดาบส พระโพธิสัตว์เจ้าได้ทรงอดกลั้นต่อความทุกข์อันใหญ่ เหมือนกับไม่มีจิตใจ ตามที่ปรากฏในปฏิญญาบุรพจรรยาว่า

อเจตนํว โกฏฺเฏนฺเต ติณฺเหน ผรสุนา มม
กาสีกราเช น กุปฺปามี เอสา เม ขนฺติปารมี

เมื่อพระเจ้ากาสีประหารเราซึ่งหาเจตนามิได้ ด้วยขวานอันคมกล้า เราก็มิได้ โกรธแค้นพระเจ้ากาสีเลย นี้เป็นขันติบารมีของเรา

เมื่อทรงอดกลั้นทุกข์ใหญ่ เหมือนกับไม่มีจิตใจ ขันติบารมีที่ทรงบำเพ็ญในครั้งนั้น จัดเป็นปรมัตถบารมี

๗. เมื่อครั้งพระองค์ทรงบำเพ็ญสัจจบารมี โดยเฉพาะในครั้งที่เสวยพระชาติเป็นพระมหาสุตโสม พระโพธิสัตว์เจ้าได้ทรงสละชีวิตเพื่อรักษาสัจจวาจาไว้ตามที่ได้ทรงปฏิญญาไว้อย่างนี้ว่า

สจฺจวาจํ อนุรกฺขนฺโต จชิตฺวา มม ชีวิตํ
โมเจสึ เอกสตํ ขตฺติเย เอสา เม สจฺจปารมิ

เราได้ยอมสละชีวิตของเราเพื่อรักษาสัจจวาจาไว้ ได้ปลดปล่อยกษัตริย์ร้อยเอ็ดพระองค์ให้พ้นจากทุกข์ นี้เป็นสัจจบารมีของเรา

เมื่อสละชีวิตรักษาสัจจวาจาไว้ สัจจบารมีที่ได้บำเพ็ญครั้งนั้น จึงจัดเป็นปรมัตถบารมี

๘. เมื่อครั้งพระองค์ทรงบำเพ็ญอธิษฐานบารมี โดยเฉพาะเมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นมูคปักขบัณฑิต พระโพธิสัตว์เจ้าได้ทรงสละชีวิตเพื่อรักษาพรตไว้ตามที่ปรากฏในปฏิญญาบุรพจรรยาว่า

มาตาปิตา น เม เทสฺสา นปิ เทสฺสํ มหายสํ
สพฺพญฺญุตํ ปิยํ มยฺหํ ตสฺมา วตมธิฏฺฐหิ

เราจะเกลียดมารดาบิดาก็หามิได้ ทั้งเราจะเกลียดยศใหญ่ก็หามิได้ แต่พระสัพพัญญุตญาณเป็นที่รักษาเรา เพราะฉะนั้นเราจึงอธิษฐานพรต

เมื่อยอมสละชีวิตอธิษฐานพรตอยู่ อธิษฐานบารมีที่บำเพ็ญในครั้งนั้นจึงเป็นปรมัตถบารมี

๙. เมื่อครั้งบำเพ็ญเมตตาบารมี โดยในครั้งที่เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าเอกราช พระโพธิสัตว์เจ้ามิได้ใยดีแม้แต่ชีวิต แผ่เมตตาจิตไป ตามที่ปรากฏในปฏิญญาบุรพจรรยาว่า

น มํ โกจิ อุตฺตสติ นปิหํ ภายามิ กสฺสจิ
เมตฺตาพเลนุปตฺถทฺโธ รมามิ ปวเน ตทา

ใคร ๆ ก็ไม่หวาดกลัวเรา ทั้งเราก็ไม่หวาดกลัวใคร เราอันกำลังแห่งเมตตา
ค้ำจุนแล้ว ยินดีอยู่ในป่าตลอดกาล

เมื่อไม่ใยดีในชีวิตแผ่เมตตาอยู่ เมตตาบารมีที่ทรงบำเพ็ญในครั้งนั้นจึงเป็นปรมัตถบารมี

๑๐. เมื่อครั้งทรงบำเพ็ญอุเบกขาบารมี โดยเฉพาะเมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นโลมหังสกุมาร แม้เมื่อพวกเด็กชาวบ้านรบกวนด้วยการถ่มน้ำลายรดเป็นต้น และด้วยการนำเอาดอกไม้ของหอมเป็นต้นมาให้ก็วางเฉย ตามที่ปรากฏในปฏิญญาบุรพจรรยาว่า

สุสาเน เสยฺยํ กปฺเปมิ ฉวฏฺฐิกํ อุปธายหํ
โคมณฺฑลา อุปฺติตฺวาน รูปํ ทสฺเสนฺตินปฺปก

เราอยู่ในป่าช้า หนุนกระดูกซากศพ พวกเด็กล้อมวงกันแสดงอาการน่าเกลียดต่าง ๆ

เมื่อเสวยสุขทุกข์เพราะเด็กชาวบ้านรบกวน และเพราะนำดอกไม้เครื่องหอมมาให้ก็วางเฉย อุเบกขาบารมีที่ทรงบำเพ็ญในครั้งนั้น จึงเป็นปรมัตถบารมี

นี้เป็นความย่อในอรรถกถาชาดกนี้ แต่ควรศึกษาอย่างพิสดารในคัมภีร์จริยาปิฎก

พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญบารมีธรรมอย่างนี้แล้ว เมื่อเสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดรได้ทรงบำเพ็ญกุศลเป็นอันมาก อันเป็นเหตุทำให้มหาปฐพีหวั่นไหวตามที่ปรากฏในพระคาถาอย่างนี้

อเจตนายํ ปฐวี อวิญฺญาย สุขํ ทุขํ
สาปิ ทานวสา มยฺหํ สตฺตกฺขตฺตุํ ปกมฺปถ

ปฐพีไม่มีจิตใจ ไม่รับรู้ความสุขความทุกข์ ได้หวั่นไหวแล้วถึง ๗ ครั้ง ด้วยอำนาจทานบารมีของเรา

ครั้งนี้เมื่อสิ้นชีพจุติจากโลกนี้แล้ว ได้เสด็จอุบัติในดุสิตพิภพ

เรื่องราวจำเดิมแต่ได้รับลัทธยาเทศพยากรณ์แทบบาทมูลของพระทีปังกรพุทธเจ้าตราบเท่าถึงเสด็จอุบัติในดุสิตพิภพเพียงเท่านี้

ภาคดุสิตพิภพ

โกลาหล ๓ ประการ

เมื่อพระโพธิสัตว์เสด็จอุบัติขึ้นบนชั้นดุสิตนั้น ได้บังเกิดพุทธโกลาหลขึ้นในโลก คือในโลกเรานี้มีโกลาหลเกิดขึ้น ๓ ประการ[๑]

ประการที่ ๑ เรียกว่ากัปป์โกลาหล
,, ๒ เรียกว่าพุทธโกลาหล
,, ๓ เรียกว่าจักกวัตติโกลาหล

ที่เรียกว่า "**กัปป์โกลาหล**" นั้น ท่านอธิบายว่า เมื่อกาลเวลาในโลกเราล่วงไปได้ประมาณหนึ่งแสนปี การตั้งกัปป์ใหม่จักมีขึ้น เทพยดาเหล่ากามาวจรที่ร่วมกับชนชาวโลก จะพากันปล่อยเศียรสยายผมร้องไห้ เช็ดน้ำตา นุ่งผ้าแดง แปลงรูปให้ผิดไป แล้วเที่ยวไปตามถิ่นมนุษย์เป่าประกาศไปอย่างนี้ว่า

"ดูกรท่านผู้นิรทุกข์ ตั้งแต่นี้ไปประมาณแสนปี จักตั้งกัปป์ขึ้น โลกนี้ก็จักพินาศ มหาปฐพีก็จักพินาศ พญาเขาสิเนรุราชก็จักโอนเอนระเนนพินาศ ตลอดถึงพรหมโลกก็จักพินาศ ดูกรท่านนิรทุกข์ ท่านจงพร้อมใจกันเจริญ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขาเถิด จงบำรุงมารดา บิดา จงเคารพยำเกรงผู้ที่เป็นหัวหน้าสกุล ในกาลนี้เรียกว่า กัปป์โกลาหล"

ที่เรียกว่า "**พุทธโกลาหล**" นั้น ท่านอธิบายว่า เมื่อกาลเวลาล่วงไปอีกหนึ่งพันปี พระสัพพัญญูพุทธเจ้าจะเสด็จอุบัติขึ้นในโลก พวกเทวดาเหล่าโลกบาลจะเที่ยวไปประกาศแก่ชาวโลกว่า

"ดูกรท่านผู้นิรทุกข์ ตั้งแต่นี้ไปอีกหนึ่งพันปี พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าจักเจด็จอุบัติขึ้นในโลก กาลนี้เรียกว่าพุทธโกลาหล"

ที่เรียกว่า "**จักกวัตติโกลาหล**" นั้น ท่านอธิบายว่า เมื่อกาลเวลาล่วงไปหนึ่งร้อยปี พระเจ้าจักพรรดิจักเสด็จอุบัติขึ้นในโลก พวกเทวดาจักพากันเที่ยวเป่าประกาศแก่ชาวโลกว่า

"ดูกรท่านผู้นิรทุกข์ ตั้งแต่นี้ต่อไปอีกร้อยปี พระเจ้าจักรพรรดิจักเสด็จอุบัติขึ้นในโลกนี้ เรียกว่า จักรวัตติโกลาหล"

---

๑. ในปฐมสมโพธิ์แสดงไว้ ๕ โดยเพิ่ม มังคลโกลาหลและโมไนยโกลาหล ในที่นี้แสดงตามอรรถกถาชาดกบาลีว่า "โลกสฺมึ หิ ตีณิโกลาหลานิ อุปฺปชฺชนฺติ กปฺปโกลาหลํ พุทฺธโกลาหลํ จกฺกวตฺติโกลาหลนฺติ"

โกลาหลทั้งสามนี้เป็นโกลาหลใหญ่ ในกาลนั้นเทวดาในหมื่นสกลจักรวาลได้ฟัง เสียงว่าจะเกิดพุทธโกลาหล จึงพากันมาประชุมในที่แห่งเดียวกัน เมื่อทราบว่าใครจักได้เป็น พระพุทธเจ้าแล้ว จึงพากันไปเฝ้าพระโพธิสัตว์พร้อมกันเพื่ออาราธนา เมื่ออาราธนา บุพพ-นิมิตรก็ปรากฏ[๑] ในครั้งนั้นเทวดาทั้งหมดพร้อมทั้งท้าวจาตุมมหาราช ท้าวสักกะ ท้าวสุยาม ท้าวสันดุสิต ท้าวนิมมานรดี[๒] ท้าวปรนิมมิตวสวัตดี และท้าวมหาพรหมในแต่ละจักรวาลมาประชุมร่วมกันในจักรวาลเดียวกัน

เมื่อเสร็จจากการประชุมกันแล้ว ก็พากันไปเฝ้าพระบรมโพธิสัตว์ ณ ดุสิตพิภพ กราบทูลอาราธนาว่า "ข้าแต่ท่านผู้นิรทุกข์ พระองค์ทรงบำเพ็ญบารมีธรรมทั้ง ๑๐ ประการ ไม่ได้บำเพ็ญเพื่อปรารถนาสักกสมบัติ มารสมบัติ จักกวัตติสมบัติ พรหมสมบัติ แต่ทรงบำเพ็ญเพื่อปรารถนาความเป็นพระสัพพัญญูพุทธเจ้า เพื่อขนสัตว์รื้อสัตว์ให้พ้นไปจากโลกอันอันเป็นทุกข์ ข้าแต่ท่านผู้นิรทุกข์บัดนี้เป็นเวลาที่ควรจะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว ข้าแต่ท่านผู้นิรทุกข์ บัดนี้เป็นสมัยที่ควรจะตรัสรู้เป็นพระพุทธแล้ว

มหาวิโลกนะ ๕ ประการ

เมื่อพระโพธิสัตว์ได้รับอาราธนาจากเทพยดาทั้งหลายเหล่านั้นแล้ว แต่ก็ยังไม่รับอาราธนาทันที ทรงพิจารณามหาวิโลกนะทั้ง ๕ ประการเสียก่อน

มหาวิโลกนะ ๕ ประการนั้น มีดังนี้คือ กาล, ทวีป, ประเทศ, สกุล, และอายุพระมารดา

---

๑. นิมิตรที่ปรากฏแก่พระโพธิสัตว์ที่จะจุติมาปฏิสนธิมี ๕ ประการ คือ ๑ ทิพยบุบผาที่ประดับพระกายเหี่ยวแห้ง ๒ ทิพยพัสตรภูษามีสีเศร้าหมอง ๓ พระเสโทบังเกิดไหลออกจากพระกัจฉประเทศ ๔ พระสรีรกายมีอาการชราปรากฏ ๕ มีพระทัยกระสันเป็นทุกข์เบื่อหน่ายจากเทวโลก ไม่มีความยินดีที่จะสถิตในทิพยอาสน์นั้นเมื่อเทพยดาพากันไปอาราธนานิมิตรทั้ง ๕ นี้ก็ปรากฏเทพยดาจึงทราบว่า ผู้นี้เป็นพระโพธิสัตว์จะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

๒. ในชาตกัฏฐกถา ปฐมภาค ฉบับฉัฏฐสังคายนา หน้า ๕๗ ต่างจากฉบับไทยว่า จตุมหาราชสกฺก สุยาม สนฺตุสิต สนิมฺมิต วสวตฺติมหาพฺรหฺเมหิ สทฺธึ แปลว่า พร้อมทั้งท้าวมหาราชทั้งสี่ ท้าวสักกะ ท้าวสุยาม ท้าวสันตุสิต ท้าวสุนิมมิต ท้าววสวัตตี และท้าวมหาพรหม มีชื่อต่างออกไป ๒ ตน คือ เจ้าแห่งเทพชั้นนิมานดี ของไทยเรียกเป็นชื่อสวรรค์ว่า ท้าวนิมมานรดี แต่ของเขาว่าท้าวสุนิมมิต หรือจะใช้ว่า ท้าวสุนฤมิตก็ได้ เจ้าแห่งเทพชั้นปรนิมมิตวสวัตดี ของไทยก็เรียกตามชื่อสวรรค์ชั้นนี้ว่าท้าวปรนิมมิตสวัสดี แต่ของเขาเรียกว่า ท้าวสวัตตีชื่อนี้ก็เป็นชื่อเดียวหรือองค์เดียวกับพญามาราธิราชที่ผจญพระพุทธองค์ทีเดียว

ในกาล ๕ ประการนี้ พระองค์ทรงพิจารณา "กาล" ก่อน ว่าเป็น "กาลหรืออกาล" ในกาลทั้งสองนี้ ท่านกล่าวว่า ในกาลใดอายุของสัตว์เกินกว่าแสนปีก็ไม่จัดเป็นกาล เป็นอกาล ที่เป็นอกาลเพราะเหตุใด

"เพราะในกาลเช่นนั้น ชาติคือความเกิด ชราคือความแก่ มรณะคือความตาย ย่อมไม่ปรากฏแก่สัตว์ทั้งหลาย (เพราะอายุสัตว์ทั้งหลายยืนมาก) อนึ่งพระธรรมเทศนาของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่พ้นจากไตรลักษณ์ก็ไม่มี ฉะนั้นเมื่อพระองค์ทรงแสดงถึงเรื่อง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา สัตว์ทั้งหลายที่ฟังก็ไม่เข้าใจว่า พระองค์แสดงเรื่องอะไรกัน แล้วก็ย่อมจะไม่เชื่อฟัง เมื่อไม่เชื่อฟัง ไม่ปฏิบัติตาม การบรรลุถึงมรรคผลก็ไม่มี เมื่อไม่มีผู้รู้ตามคำสอนของพระพุทธองค์ก็ไม่เกิดประโยชน์ ฉะนั้นกาลนี้จึงจัดเป็น "อกาล" แม้อายุของสัตว์ทั้งหลายน้อยกว่าร้อยปี ก็เป็นอกาลเหมือนกัน เพราะอะไร ?

เพราะในกาลนั้น สัตว์ทั้งหลายมีกิเลสหนาแน่น คนที่มีกิเลสหนาแน่นถึงจะสั่งสอนสักเท่าใด ก็ไม่ตั้งอยู่ในคำสั่งสอนได้ คำสั่งสอนของพระองค์ก็จักสูญหายไปอย่างรวดเร็วเหมือนรอยขีดในน้ำฉะนั้น เพราะฉะนั้น กาลนั้นจึงจัดเป็นอกาล"

"ในกาลใดอายุของสัตว์ทั้งหลายต่ำกว่าแสนปีลงมาถึงร้อยปีเป็นอย่างต่ำจัดเป็นกาล"

ในเวลานั้นอายุของสัตว์มีกำหนดหนึ่งร้อยปีเป็นอายุขัย พระโพธิสัตว์จึงเห็นว่าเป็นกาลที่ควรจะเสด็จลงมาเกิดในมนุษย์โลกได้แล้ว

ต่อไปจึงพิจารณาทวีปที่จะเกิดต่อไป ได้พิจารณาทวีปทั้ง ๔ (คือชมพูทวีป อมรโคยานทวีป อุตรกุรุทวีป บุพวิเทหทวีป) เห็นว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลายย่อมไม่เกิดในทวีปทั้งสาม (คืออมรโคยานทวีป อุตรกุรุทวีป บุพวิเทหทวีป) เสด็จอุบัติแต่ในชมพูทวีปเท่านั้น

ต่อไปจึงพิจารณาดูโอกาสว่า ชมพูทวีปนั้นกว้างใหญ่ไพศาล พระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติในบริเวณไหนของชมพูทวีป ก็พบมัชฌิมประเทศ[๑] มัชฌิมประเทศนั้นอาณาเขตด้านยาวประมาณ ๓๐๐ โยชน์ ด้านกว้าง ๒๕๐ โยชน์ โดยรอบ ๙๐๐ โยชน์ ในประเทศที่กำหนดนี้ พระพุทธเจ้าทั้งหลาย พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอัครสาวก พระเจ้าจักรพรรดิ กษัตริย์พราหมณ์

---

๑ มัชฌิมประเทศนั้นในคัมภีร์พระวินัยกำหนดไว้ดังนี้ ในทิศบูรพา กชังคลนิคม ภายในแต่มหาสาลนครเข้ามาเป็นมัชฌิมชนบท ภายนอกจากนั้นเป็นปัจจันตชนบท ในทิศอาคเนย์ภายในแต่แม่น้ำสัลลวดีเข้ามา ในทิศทักษิณภายในแต่เสตกัณณิคมเข้ามา ในทิศปัจจิมภายในแต่ถูนพราหมณ์คามเข้ามา ในทิศอุดรภายในแต่ภูเขาอุสีรธชะเข้ามาบริเวณที่กำหนดนี้เรียกว่า มัชฌิมชนบท นอกออกไปจากที่กำหนดนี้ เรียกว่า ปัจจันตชนบท

คหบดีมหาศาลที่มีศักดิ์ใหญ่ย่อมบังเกิดขึ้น จึงได้ตกลงพระทัยว่า เราจักบังเกิดในนครกบิลพัสดุ์

ต่อจากนั้นจึงได้พิจารณาดูสกุล ทรงเห็นว่า พระพุทธเจ้าทั้งหลายย่อมไม่เกิดในสกุลแพศย์ ในสกุลสูทร พระพุทธเจ้าทั้งหลายย่อมบังเกิดในสกุลทั้งสองเท่านั้นคือ สกุลกษัตริย์ หรือสกุลพราหมณ์ที่โลกสมมุติ บัดนี้ชาวโลกยอมรับนับถือสกุลกษัตริย์ เราจักเกิดในสกุลกษัตริย์ พระเจ้าสุทโธทนมหาราชจักเป็นบิดาของเรา

ต่อจากนั้นจึงพิจารณาดูพระพุทธมารดา ทรงเห็นว่า ธรรมดาผู้ที่จะเป็นพระพุทธมารดานั้น จะต้องเป็นหญิงที่ไม่เหลาะแหละในชาย ต้องไม่เป็นนักเลงสุรา ต้องได้บำเพ็ญบารมีมาตั้งแสนกัปป์ ตั้งแต่เกิดก็ต้องรักษาศีลห้าบริสุทธิ์ไม่ด่างพร้อย พระมหามายาราชเทวีพระองค์นี้เป็นหญิงเช่นนั้น พระมหามายาราชเทวีจักเป็นมารดาของเรา แต่พระชนมายุของพระนางได้เท่าไร ทรงเห็นว่าพระนางจะมีอายุเกินกว่าสิบเดือนไปเจ็ดวัน

ทรงรับคำอาราธนาของเทพยดา

เมื่อพระโพธิสัตว์ทรงพิจารณาดูมหาวิโลกนะทั้งห้าแล้ว จึงตอบแก่เทพยดาว่า

"ดูกรท่านผู้นิรทุกข์ กาละนี้เป็นกาละที่สมควรจะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าได้แล้ว เพื่อจะสงเคราะห์พวกเทวดาจึงให้ปฏิญญา แล้วตรัสว่า ขอท่านทั้งหลายจงกลับไปเถิด เมื่อส่งเทวดากลับแล้ว พระองค์พร้อมด้วยเทวดาเหล่าชั้นดุสิตก็เสด็จเข้าไปยังนันทวันในดุสิตบุรี (สวนนันทวันนี้มีอยู่ในเทวโลกทุกชั้น) เทวดาในนันทวันกล่าวกันว่า "ดูกรท่านผู้นิรทุกข์ ท่านจงจุติจากที่นี้ไปเกิดในสุคติภพเถิด ต่างพากันระลึกถึงกุศลกรรมอย่างนี้แล้วเที่ยวไปในที่นั้น ๆ แล้วจุติไปถือปฏิสนธิในพระครรภ์ของพระนางมหามายาราชเทวี"

เสด็จลงสู่ปฏิสนธิในพระครรภ์

ในกาลครั้งนั้น พระนครกบิลพัสดุ์กำลังมีงานพิธีเดือนแปด มหาชนพากันเล่นนักษัตร ตั้งแต่วันเพ็ญเดือนอาสาฬหะไปเจ็ดวัน พระมหามายาราชเทวีก็ทรงลงเล่นนักษัตรที่ปราศจากสุรา แต่สมบูรณ์ด้วยเครื่องประดับมีดอกไม้และของหอม ในวันที่เจ็ดตั้งแต่เช้าก็สรงน้ำหอม พระราชทานทรัพย์เป็นมหาทานถึงสี่แสน ประดับพระองค์ด้วยสรรพาภรณ์วิภูสิต เสวยโภชนาหารสุทธารส ทรงอธิษฐานองค์อุโบสถประทับ ณ ห้องสิริไสยาศอันประดับและตกแต่งแล้วประทับ ณ แท่นสิริไสยาศเสด็จสู่พระบรรทม

พระมารดาทรงสุบินนิมิตร

เมื่อพระนางมหามายาราชเทวีบรรทมหลับแล้ว ได้ทอดพระเนตรเห็นพระสุบินนิมิตรว่า ท้าวมหาราชทั้ง ๔ ยกพระองค์พร้อมกับพระแท่นบรรทมเข้าไปยังป่าหิมพานต์แล้ววางไว้บนพื้นศิลาประมาณ ๖๐ โยชน์ ภายใต้ต้นสาละมีปริมณฑลประมาณ ๗ โยชน์ แล้วยืนเฝ้าอยู่ ณ ส่วนข้างหนึ่ง จากนั้นก็มีพระนางเทพีของท้าวมหาราชเหล่านั้นได้นำพระนางไปยังสระอโนดาด ช่วยกันสรงเพื่อชำระมลทินมนุษย์ให้หมดจด แล้วให้ทรงภูษาทิพย์ ลูบไล้ด้วยทิพยคันธชาติ ประดับด้วยดอกไม้ทิพย์ จากที่นั้นไม่ไกลนัก มีวิมานทองตั้งอยู่ที่ภูเขาเงินทางด้านปราจีนลาดด้วยทิพยไสยาศสูงหน่อยหนึ่ง แล้วให้นอนในที่นั้น ในขณะนั้นพระโพธิสัตว์เป็นพระยาช้างเศวตกุญชร เที่ยวอยู่ที่ภูเขาทองซึ่งตั้งอยู่ไม่ไกลนัก ลงจากภูเขาทองมาแล้วขึ้นเขาเงินทางด้านอุตตรทิศ ถือดอกปทุมเงินด้วยงวงที่มีสีเหมือนพวงเงิน บรรลือโกญจนาทแล้วเข้ายังวิมานทอง ทำปทักษิณสามครั้ง ณ มาตุไสยาส เหมือนกับทำลายพระปรัศเบื้องขวาเข้าอยู่ในพระกุจฉิประเทศ พระโพธิสัตว์ทรงถือปฏิสนธิ ณ วันนักษัตร เดือนอุตตราษาท[๑]

พราหมณ์ทำนายพระสุบิน

พอรุ่งขึ้นเช้า พระเทวีตื่นจากบรรทมแล้ว กราบทูลพระสุบินนั้นแก่พระเจ้าสุทโธทนมหาราช

โปรดให้เชิญพราหมณ์ปาโมกประมาณ ๖๔ คนมา แล้วรับสั่งให้จัดอาสนะอันควรค่าบนภาคพื้นอันฉาบทาโคมัยสด กระทำมงคลสักการะด้วยข้าวตอกเป็นต้น ให้จัดภาชนะทองภาชนะเงินใส่ข้าวปายาสที่ปรุงด้วยเนยใส น้ำผึ้ง และน้ำตาลกรวดจนเต็ม ปิดฝาทองฝาเงินไว้เรียบร้อย พระราชทานเลี้ยงพราหมณ์ที่เชิญมานั่งอยู่นั้น เมื่ออังคาสพราหมณ์จนอิ่มหนำแล้ว จึงทรงแจ้งสุบินนิมิตรแก่พราหณ์ทั้งหลายเหล่านั้น แล้วตรัสถามว่า จักเป็นอย่างไรบ้าง

พราหมณ์ทั้งหลายเหล่านั้น กราบทูลว่า ขอถวายพระพร มหาบพิตรอย่าได้ทรงดำริอย่างไรเลย พระราชเทวีทรงพระครรภ์ เป็นชายมิใช่สตรี มหาบพิตรจะได้พระราชโอรส พระราชโอรสนี้ ถ้าอยู่ครองฆราวาสจักเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ถ้าเสด็จออกผนวชจักเป็นพระพุทธเจ้าในโลก

---

๑ ในญาโนทัยแสดงว่า พระสิตทัตถะโคดมพุทธเจ้า เสด็จลงสู่ปฏิสนธิในพระครรภ์ ปีระกา วันเพ็ญเดือนอาสาฬหะ (เดือน ๘) ตรงกับวันพฤหัสบดี ลัคนาสถิตราศีพฤษภ

ธรรมดาของพระโพธิสัตว์

เมื่อพระโพธิสัตว์ปฏิสนธิแล้ว ตั้งแต่วันถือปฏิสนธิก็มีเทพบุตร ๔ องค์ ถือพระขรรค์มาทำการรักษาพระโพธิสัตว์และพระมารดา เพื่อคุ้มกันมิให้มีอันตราย มารดาพระโพธิสัตว์ก็มิได้มีจิตกำหนัดในบุรุษอื่น พระมารดาพระโพธิสัตว์สมบูรณ์ด้วยลาภยศเนืองนอง ทรงพระสำราญไม่ลำบากพระกายและทอดพระเนตรเห็นพระโพธิสัตว์อยู่ในพระครรภ์ เหมือนมองเห็นเส้นด้ายทอที่เขาร้อยไว้ในแก้วมณีอันใสสะอาด เพราะพระครรภ์ที่พระโพธิสัตว์ทรงปฏิสนธิเป็นเหมือนห้องในเจดีย์ ไม่สมควรที่สัตว์อื่นจะอยู่ร่วมหรือเกิดร่วม ฉะนั้นเมื่อพระโพธิสัตว์ประสูติได้เจ็ดวัน พระมารดาก็จักเสด็จทิวงคตไปสู่สวรรค์ชั้นดุสิต หญิงอื่น ๆ บางทีคลอดบุตรยังไม่ถึงสิบเดือนบ้าง เลยสิบเดือนบ้าง นั่งคลอดบ้าง นอนคลอดบ้างฉันใด แต่มารดาของพระโพธิสัตว์นั้นไม่เหมือนอย่างนั้น

พระมารดาของพระโพธิสัตว์ ทรงพระครรภ์ได้สิบเดือนจึงประสูติ นี้เป็นธรรมดาของพระมารดาของพระโพธิสัตว์ พระมหามายาราชเทวี ทรงพระครรภ์พระโพธิสัตว์ครบถ้วนสิบเดือนเหมือนน้ำมันในบาตร

พระมารดาเสด็จนครเทวทหะ

เมื่อพระนางพระครรภ์แก่ก็ปรารถนาจะเสด็จไปยังเรือนพระญาติ จึงทูลลาพระเจ้าสุทโธทนมหาราชว่า ขอเดชะ หม่อมฉันปรารถนาจะไปยังเทวทหนครซึ่งเป็นฝ่ายสกุลของหม่อมฉัน พระราชาก็ทรงโปรดประทานอนุญาต เมื่อมีพระบรมราชานุญาตแล้วโปรดให้เตรียมทางเสด็จตั้งแต่นครกบิลพัสดุ์ ถึงนครเทวทหะให้ประดับตกแต่งทั้งสองฟากทางที่เสด็จผ่านด้วยต้นกล้วย แล้วตั้งหม้อน้ำประดับธงชัยและธงผ้า โปรดให้พระเทวีประทับบนพระวอทอง มีอำมาตย์พันคนแห่หามตามเสด็จเป็นขบวนใหญ่ ในระหว่างนครกบิลพัสดุ์และนครเทวทหะนั้นมีมงคลสาลวันนามว่าลุมพินีตั้งอยู่ในระหว่างนครทั้งสอง

ในสมัยนั้น ดอกสาละกำลังบานไสวเป็นอันเดียวกันตั้งแต่กกถึงปลายกิ่ง ในระหว่างกิ่งและระหว่างดอก หมู่ภมรต่างพรรณห้าอย่าง หมู่วิหคนานาชนิดบินคู่ด้วยสำเนียงอันไพเราะบริเวณทั่วไปในสวนลุมพินีเหมือนดังสวนจิตรลดาบนสรวงสวรรค์ เป็นเสมือนภาคพื้นที่เขาจัดไว้เพื่อพระราชาที่มีอานุภาพใหญ่ พระเทวีทอดพระเนตรเห็นเช่นนั้นแล้ว ก็ประสงค์จะทรง

กีฬาในสาลวันนั้น อำมาตย์ทั้งหลายจึงเชิญพระเทวีเสด็จลงเข้าประทับยังสวนนั้น พระนางเธอเสด็จเข้าประทับ ณ ควงไม้สาลมงคล ทรงประสงค์เหนี่ยวกิ่งสาละ กิ่งสาละก็น้อมลงมาเหมือนยอดหวายอันต้องเพลิงถึงพระหัตถ์พระนางเธอ พระนางเธอก็เหยียดพระหัตถจับกิ่งสาละนั้นไว้

พระโพธิสัตว์ประสูติ

ทันใดนั้นพระนางเธอก็ประชวรพระครรภ์จะประสูติ มหาชนก็พากันถอยออกมาจัดการกั้นม่านถวายพระนางเธอ พระนางเธอทรงจับกิ่งสาละประสูติพระโอรสในขณะนั้น ขณะนั้นท้าวมหาพรหมทั้งสี่ผู้มีจิตบริสุทธิ์ ทรงถือข่ายทองมารองรับพระโพธิสัตว์ วางไว้ตรงพระพักตร์พระมารดา ทรงปลอบพระนางว่า "ขอพระเทวีจงทรงดีพระทัยเถิด พระราชโอรสผู้มีศักดาใหญ่ประสูติแล้ว อันธรรมดาสัตว์ทั้งเหล่าอื่น เมื่อคลอดจากครรภ์มารดาแล้ว ย่อมเปรอะเปื้อนด้วยครรภ์มลทินอันไม่สะอาด แต่พระโพธิสัตว์มิได้เป็นอย่างนั้น พระบรมโพธิสัตว์ประสูติจากพระครรภ์ เหมือนพระธรรมกถึกลงจากธรรมมาสน์ เหมือนบุรุษลงจากพะอง ทรงเหยียดพระหัตถ์ทั้งสองประทับยืนอยู่ เป็นผู้บริสุทธิ์สะอาดปราศจากครรภ์มลทิน เสด็จออกจากพระครรภ์รุ่งเรืองสว่างไสว เหมือนแก้วมณีที่วางไว้บนผ้ากาสิกพัสตร์[๑]

เมื่อพระโพธิสัตว์ประสูติแล้วอย่างนั้น ขณะนั้นมีท่ออุทกธารไหลมาจากอากาศ ๒ ท่อ เพื่อโสรจสรงพระโพธิสัตว์และพระมารดาให้ความอบอุ่น แก่พระโพธิสัตว์และพระมารดา

---

๑ นี้เป็นธรรมดาของผู้เป็นพระโพธิสัตว์ ย่อมไม่เหมือนกับสามัญสัตว์ ความตอนนี้พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า ธมฺมตา เอสา ภิกฺขเว ยทา โพธิสตฺโต มาตุ กุจฺฉิสฺมา นิกฺขมติ วิสโท นิกฺขมติ อมกฺขิโต อุทฺเทน อมกฺขิโต เสเมหน อมกฺขิโต รุหิเรน อมกฺขิโต เกนจิ อสุจินา สุทฺโธ วิสุทฺโธ ฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมดามีอยู่ดังนี้ ในเวลาที่พระโพธิสัตว์เสด็จออกจากพระครรภ์ของพระมารดา เสด็จออกอย่างง่ายดายทีเดียว ไม่เปรอะเปื้อนด้วยน้ำ ไม่เปรอะเปื้อนด้วยเสมหะ ไม่เปรอะเปื้อนด้วยโลหิต ไม่เปรอะเปื้อนด้วยอสุจิ อย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นผู้บริสุทธิ์ผุดผ่อง เสยฺยถาปิ ภิกฺเว มณิรตนํ กาสิเก วตฺเถ นิกฺขิตฺตํ เนว มณิรตนํ กาสิกํ วตฺถํ มกฺเขติ นปิ กาสิกํ วตฺถํ มณิรตนํ มกฺเขติ ตํ กิสฺส เหตุ อุภินฺนํ สุทฺธตฺตา เอวเมว โข ภิกฺขเว ยทา โพธิสตฺโต มาตุ กุจฺฉิสฺมา นิกฺขมติ อมกฺขิโต อุทฺเทน อมกฺขิโต เสมฺหน อมกฺขิโต รุหิเรน อมกขิโต เกนจิ อสุจินา สุทฺโธวิสุทฺโธ ฯ อยเมตฺถ ธมฺมตา ฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย แก้วมณีอันบุคคลวางลงไว้ในผ้ากาสิกพัสตร แก้วมณีย่อมไม่ทำผ้ากาสิพัสตรให้เปรอะเปื้อนเลย แม้ผ้ากาสิกพัสตรก็ไม่ทำแก้วมณีให้เปรอะเปื่อน เพราะเหตุใดจึงเป็นอย่างนั้น เพราะสิ่งทั้งสองเป็นของบริสุทธิ์ แม้ฉันใด ภิกษุทั้งหลาย ก็ฉันนั้นเหมือนกันแล ในเวลาที่พระโพธิสัตว์เสด็จออกจากพระครรภ์มารดา เสด็จออกอย่างง่ายทีเดียว ไม่เปรอะเปื้อนด้วยน้ำ ไม่เปรอะเปื้อนด้วยเสมหะ ไม่เปรอะเปื้อนด้วยอสุจิ อย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นผู้บริสุทธิ์ผุดผ่อง ข้อนี้เป็นธรรมดาในเรื่องนี้

อย่างดี[๒] ครั้นแล้วท้าวมหาราชทั้งสี่พระองค์ก็ทรงรับจากพระหัตถ์ท้าวมหาพรหมซึ่งยืนรับอยู่ด้วยข่ายทอง ด้วยหนังชมดอันอ่อนนุ่มไม่ระคายพระวรกาย ต่อจากนั้นมนุษย์ก็รับจากมือของท้าวมหาราชด้วยผ้าละเอียด

เมื่อพระบรมโพธิสัตว์ออกจากมือพวกมนุษย์แล้ว ก็ประทับยืน ณ ภาคพื้นดินผินพระพักตร์สู่เบื้องบูรพาทิศ หมื่นจักรวาลมีพื้นเนื่องเป็นอันเดียวกัน พวกเทวดาและมนุษย์พากันมาบูชาพระโพธิสัตว์เจ้าด้วยของหอมและดอกไม้ ต่างก็พากันกล่าวสรรเสริญพระโพธิสัตว์ "ข้าแต่มหาบุรุษ ไม่มีใครอื่นในหมื่นโลกธาตุนี้จะเสมอด้วยพระองค์ หาผู้อื่นยิ่งกว่ามิได้แล้ว"

ขณะนั้นพระโพธิสัตว์ทรงตรวจดูทิศทั้งสิบ ไม่พบพานผู้เสมอเหมือนแล้ว กำหนดว่านี้เป็นทิศอุดรแล้ว เสด็จย่างพระบาทไปเจ็ดก้าว ท้าวมหาพรหมถือฉัตรกั้นตามเสด็จ ท้าวสุยามถือพัดวาลวิชนีตามเสด็จ ทวยเทพนอกนั้นพากันถือเครื่องราชกกุธภัณฑ์ที่เหลือก็ตามเสด็จไปยังประเทศนั้น ๆ แล้วหยุดในก้าวที่เจ็ดทรงบรรลือสีหนาทเปล่งอาภิสวาจาว่า

"เราเป็นยอดของโลก เราเป็นใหญ่แห่งโลก เราเป็นผู้ประเสริฐแห่งโลก ความเกิดของเราครั้งนี้เป็นครั้งสุดท้าย บัดนี้ความเกิดอีกมิได้มี ดังนี้"

พระโพธิสัตว์เสด็จกลับนครบิลพัสดุ์ กาลเทวิลดาบสเข้าเฝ้า

เมื่อทางพระนครทั้งสองทราบข่าวพระนางเธอประสูติพระโอรส จึงพร้อมใจกันไปเชิญเสด็จพระบรมโพธิสัตว์กลับเข้าไปยังนครกบิลพัสดุ์ ในวันนั้นทวยเทพต่างพากันโจษกันว่า พระราชโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะในกรุงกบิลพัสดุ์ประสูติแล้ว พระกุมารพระองค์นี้จักได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ณ ควงไม้มหาโพธิ ต่างจึงมีความร่าเริงอยู่ในชั้นดาวดึงส์ พากันยกธงชัยและธงแผ่นผ้าประกอบกีฬานักษัตรทั่วถึงกัน

---

๒ ธมฺมตา เอสา ภิกฺขเว ยทา โพธิสตฺโต มาตุ กุจฺฉิสฺมา นิกฺขมติ เวทฺ อุทกสฺส ธารา อนฺตลิกฺขา ปาตุภวนฺติ เอกา สีตสฺส เอกา อุณฺหสฺส เยน โพธิสตฺโตสฺส อุทกกิจฺจํ กโรนฺนิ มาตุ จ ฯ อยมะตฺถ ธมฺมตาฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมดามีอยู่ดังนี้ ในเวลาที่พระโพธิสัตว์เสด็จออกจากพระครรภ์พระมารดา ธารน้ำย่อมปรากฏจากอากาศสองธาร เย็นธารหนึ่ง ร้อนธารหนึ่ง สำหรับกระทำอุทกกิจแก่พระโพสิสัตว์และพระมารดา ข้อนี้เป็นธรรมดาในเรื่องนี้

ในสมัยนั้นกาลเทวิลดาบส ผู้ได้สมาบัติแปดเป็นกุลุปกะ (คือพระประจำตระกูล) ของพระเจ้าสุทโธทนะมหาราช เห็นเทพยดาพากันร่าเริงกันมาก จึงถามว่า ทำไมท่านจึงร่าเริงกันนัก มีเหตุอะไรหรือจงบอกให้เราทราบบ้าง

เทพดาเหล่านั้น ตอบว่า "ท่านผู้นิรทุกข์ พระราชโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะประสูติ พระกุมารนั้นจักได้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ประกาศพระธรรมจักรด้วย เราจักได้เห็นพระพุทธลีลาศอันหาที่สุดมิได้ เราทั้งหลายจักได้ฟังพระธรรมเทศนาของพระองค์ท่าน เพราะเหตุนี้แลเราทั้งหลายจึงมีความร่าเริงบันเทิงใจกัน"

กาลเทวิลดาบสได้ฟังเช่นนั้น จึงรีบเดินทางเข้าไปยังพระราชนิเวศน์นั่งบนอาสนะที่เขาจัดถวายแล้วถวายพระพรว่า

"ถวายพระพร ได้ทราบว่าพระราชโอรสของมหาบพิตรประสูติแล้ว อาตมาภาพขอเฝ้าพระกุมารนั้น"

พระราชาจึงให้นำพระกุมารผู้ประดับแล้วมาให้นมัสการพระดาบส แต่พระบาททั้งคู่แห่งพระบรมโพธิสัตว์กลับไปประดิษฐานอยู่เบื้องบนชฎาพระดาบส ทั้งนี้เพราะบุคคลอื่นที่พระบรมโพธิสัตว์จะควรไหว้โดยอัตภาพนั้นมิได้มี ถ้าผู้ไม่รู้ก็อาจจะวางพระกุมารหันพระเศียรไว้แทบเท้าพระดาบส ถ้าทำเช่นนั้นศีรษะพระดาบสจะต้องแตกออกเป็นเจ็ดภาค พระดาบสคิดว่าเราไม่ควรทำให้ตัวเราพินาศจึงลุกจากอาสนะไปประคองอัญชลีต่อพระโพธิสัตว์ พระราชาเห็นอัศจรรย์ดังนั้นจึงบังคมพระโอรสของพระองค์

---

๑. อคฺโคหมสฺมิ โลกสฺส เชฏฺโฐหมสฺสมิ โลกสฺส เสฏฺโฐหมสฺสมิ โลกสฺส อยมนฺติมา เม ชาติ นตฺถิ ทานิ ปุนพฺภโวฯ

การที่พระโพธิสัตว์สามารถพูดได้ในขณะที่ประสูติใหม่ๆ นั้นเป็นเรื่องที่คนในยุคปัจจุบันเชื่อยาก ทั้งนี้ก็เพราะเหตุว่าในปัจจุบันเรามักจะเอาตัวเราหรือคนทั่ว ๆ ไป ไปเปรียบกับมหาบุรุษเสมอ ความจริงแล้ว พระโพธิสัตว์นั้นย่อมแตกต่างกว่าสามัญญสัตว์มาก ในอรรถกถาท่านอธิบายว่า พระโพธิสัตว์สามารถพูดได้เมื่อตอนประสูตินั้น มีอยู่สามชาติด้วยกัน คือในชาติที่เกิดเป็นพระมโหสถ ในชาติที่เป็นพระเวสสันดรและในชาติสุดท้ายที่เป็นพระพุทธเจ้านี้

ในชาติที่เป็นพระมโหสถนั้น พอออกจากครรภ์ของมารดา ท้าวสักกะเทวราชก็เอาแก่นจันทร์มาวางไว้บนมือมโหสถก็กำแก่นจันทร์ไว้ในมือคลอดออกมา มารดาเห็นเช่นนั้นจึงถามว่า ลูกกำอะไรออกมาด้วย พระโพธิสัตว์ก็ตอบว่า แท่งยาคุณแม่ และเพราะเหตุที่กำแท่งยาออกมาจากครรภ์ของมารดา คนทั้งหลายจึงตั้งชื่อให้ว่า มโหสถ

ในชาติที่เป็นพระเวสสันดร เมื่อประสูติออกจากครรภ์ของพระมารดาแล้ว ก็เหยียดแขนเบื้องขวาออกกราบทูลพระมารดาว่า ข้าแต่พระแม่เจ้า มีทรัพย์สิ่งหนึ่งสิ่งใดบ้างหรือ ข้าพระพุทธเจ้าจะขอให้ทาน พระมารดาจึงตอบว่า มีอยู่มากมูลไม่บกพร่อง

พระดาบสผู้นี้ระลึกชาติได้ถึงแปดกัปป์ ระลึกชาติในอดีตได้สี่สิบกัปป์ อนาคตสี่สิบกัปป์ เมื่อเห็นพระลักษณะของพระบรมโพธิสัตว์ จึงใคร่ครวญดูว่า พระกุมารนี้จักได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าหรือไม่หนอ ก็ทราบด้วยอนาคตังสญาณว่า จักได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแน่นอนโดยไม่ต้องสงสัย จึงแย้มสรวลให้รู้ว่า พระกุมารนี้เป็นอัจฉริยะบุรุษแท้ แล้วใคร่ครวญต่อไปว่า เราจะอยู่ทันเห็นพระกุมารนี้เป็นพระพุทธเจ้าหรือไม่หนอ ก็ทราบว่า เราจักไม่ได้เห็นเสียแล้วจะต้องตายก่อนในระหว่าง ถึงพระพุทธเจ้าจะได้ตรัสรู้อีกตั้งร้อยองค์พันองค์ก็ไม่อาจจะโปรดอาตมะได้ ๑ เพราะเราตายไปจากนี้ต้องไปเกิดในอรูปภพ เราจักไม่ได้เห็นอัจฉริยบุรุษเห็นปานนี้ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า นี้จัดเป็นความเสื่อมอย่างใหญ่หลวงของเรา ดำริเช่นนี้แล้วก็ร้องไห้

คนทั้งหลายเห็นเช่นนั้นจึงถามว่า พระผู้เป็นเจ้าของเราหัวเราะอยู่เมื่อตะกี้นี้เอง แล้วกลับร้องไห้ พระผู้เป็นเจ้าเห็นอันตรายใด ๆ จักมีแก่พระลูกเจ้านี้หรือ

พระดาบสตอบว่า ไม่มีอันตรายใด ๆ แก่พระลูกเจ้าดอก พระลูกเจ้าจักได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแน่โดยไม่ต้องสงสัย

จึงถามต่อไปว่า เมื่อเป็นเช่นนั้นทำไมท่านจึงร้องไห้เล่า

พระดาบสตอบว่า เราคิดเห็นว่าเราจะมีชีวิตอยู่ไม่ได้ทันเห็นพระมหาบุรุษเห็นปานนี้ได้ตรัสเป็นพระพุทธเจ้า นี้เป็นความเสื่อมอย่างใหญ่หลวงของเรา เราเศร้าโศกถึงตนเอง เราจึงร้องไห้

ต่อจากนั้นพระดาบสจึงใคร่ครวญดูว่า ในหมู่ญาติของท่านมีใครบ้างจะได้เห็นพระกุมารนี้ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ก็เห็นมีแต่หลานชายซึ่งเป็นบุตรของน้องสาวชื่อ "นาลกะ" จึงรีบไปบ้านน้องสาว แล้วสั่งแก่นาลกะว่า ต่อจากนี้ไปอีก ๓๕ ปี พระเจ้าลูกเธอในพระเจ้าสุทโธทนะมหาราชซึ่งประสูติแล้ว พระเจ้าลูกเธอองค์นั้น เป็นหน่อพุทธางกูร จักได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ปรากฏว่าอยู่ต่อมาอีก ๓๕ ปี นาลกะก็ออกบวชและได้ฟังธรรมจากพระตถาคตเจ้า พระพุทธองค์ได้แสดงนาลกะปฏิปทาให้ฟัง แล้วท่านก็เข้าป่าหิมพานต์บำเพ็ญสมณธรรมอย่างอุกฤษฏ์ จนได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ เมื่อบรรลุธรรมแล้วมีชีวิตอยู่ได้ ๗ เดือน ยืนพิงภูเขาทองแห่งหนึ่งนิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ

---

๑. เพราะอานิสงส์ของอรูปฌานนั้น ต้องไปเกิดในอรูปภพมีอายุยืนถึง ๘ หมื่น ๔ พันมหากัปป์จึงได้จุติลงมา

วันที่ห้าเชิญพราหมณ์ ๑๐๘ ทำพิธีขนานพระนาม

เมื่อพระโพธิสัตว์ประสูติแล้วได้เจ็ดวัน หมู่พระญาติจึงจัดการทำพิธีสนานพระเศียรพระโพธิสัตว์เพื่อการขนานพระนามตามพิธีพราหมณ์ จึงจัดการตกแต่งพระราชฐานด้วยจตุคันธ-ชาติสี่ชนิด เกลี่ยดอกไม้มีข้าวตอกเป็นที่ห้า หุงข้าวปายาสล้วน ๆ แล้วเชิญพราหมณ์ผู้เรียนจบไตรเพทประมาณ ๑๐๘ คนมายังพระราชฐาน ครั้นเลี้ยงพราหมณ์เหล่านั้นแล้วถวายไทยทานต่างชนิดตามสมควรจึงโปรดให้ทำนายพระลักษณะว่าพระกุมารนี้จักเป็นอย่างไร

พราหมณ์ทั้ง ๑๐๘ คนนั้น ได้เลือกพราหมณ์ไว้แปดคน ดังมีรายนามต่อไปนี้ รามพราหมณ์, ธชพราหมณ์, ลักขณพราหมณ์, สุชาติมันตีพราหมณ์, โภชพราหมณ์, สุยามพราหมณ์, โกณฑัญญพราหมณ์, สุทัตตพราหมณ์,

พราหมณ์ทั้งแปดคนนี้ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ทำนายพระลักษณะ ในพราหมณ์ทั้งแปดคนนั้น พราหมณ์เจ็ดคนชูนิ้วมือแล้วพยากรณ์คติเป็นสองว่า "คนที่ประกอบด้วยพระลักษณะเช่นนี้ ถ้าอยู่ครองเรือนจักได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ถ้าออกบวชจักได้เป็นพระพุทธเจ้า จึงพรรณนาสิริสมบัติพระเจ้าจักรพรรดิทั้งหมด แต่ในหมู่พราหมณ์ทั้งแปดคนนั้น มีพราหมณ์คนหนึ่งซึ่งหนุ่มกว่าเขาทั้งหมด ชื่อว่า "โกณฑัญญ" ได้ตรวจดูพระลักษณะของพระโพธิสัตว์อย่างละเอียดลออแล้วทราบว่า เหตุที่จะให้มหาบุรุษนี้ครองเรือนได้มิได้มี พระมหาบุรุษนี้จักได้เป็นพระพุทธเจ้าโดยส่วนเดียวเท่านั้น จึงยกนิ้วมือขึ้นนิ้วเดียวแล้วพยากรณ์ลงเป็นหนึ่งเพราะว่าโกณฑัญญพราหมณ์ผู้นี้ มีกฤษฎาภินิหาร เป็นปัจฉิมภวิกสัตว์[๑] จึงครอบงำพราหมณ์ทั้งเจ็ดด้วยปัญญา พิจารณาเห็นลงเป็นหนึ่งแน่ว่า เหตุที่จะให้ผู้ที่สมบูรณ์ด้วยลักษณะเช่นนี้ต้องเป็นพระพุทธเจ้าแน่อย่างไม่ต้องสงสัย เพราะฉะนั้นจึงยกนิ้วแล้วพยากรณ์ลงเป็นหนึ่ง

เมื่อพราหมณ์ทั้งหลายเหล่านั้นกลับไปยังเรือนของตนแล้ว จึงเรียกลูกมาสั่งว่า ลูกรักของพ่อ พ่อแก่แล้ว พ่อจะมีชีวิตอยู่ไม่ได้ทันเห็นพระราชกุมารอันเป็นพระราช

---

๑. โกณฑัญญพราหมณ์เป็นคนไม่มีโรค หนุ่มกว่าพราหมณ์ทั้งเจ็ดนั้น เมื่อพระโพธิสัตว์ทรงเจริญวัยโดยลำดับและเสด็จออกมหาภิเนษกรมแล้ว เสด็จไปยังริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ทรงกำหนดว่าภูมิภาคนี้เป็นรัมณียสถานควรแก่การบำเพ็ญเพียร จึงประทับในสถานที่นั้น อรัญญาโกณฑัญญพราหมณ์ทราบว่า พระมหาบุรุษเสด็จออกมหาภิเนษกรมแล้ว จึงไปตามหาบุตรพราหมณ์ทั้งเจ็ดที่เข้าพิธีพยากรณ์ชวนให้ออกบวช แต่ปรากฏว่าบุตรพราหมณ์ทั้งเจ็ดนั้นไม่ยอมบวชเสีย ๓ คนออกบวช ๔ คน แล้วยกให้อัญญาโกณฑัญญะเป็นหัวหน้า ต่อมาคนทั้งห้านี้แหละได้นามว่า "ปัญจวัคคียเถระ"

โอรสของพระเจ้าสุทโธทนะได้บรรลุพระสัพพัญญุตญาณ เมื่อพระกุมารนั้นบรรลุพระสัพพัญญุตญาณ พวกเจ้าจงออกมาบวชในศาสนาของพระพุทธเจ้าพระองค์นั้นเถิด อยู่ต่อมาพราหมณ์ทั้งเจ็ดคนนั้นก็ดับขันธ์ไปตามยถากรรม

ครั้งนั้นพระราชาจึงตรัสถามว่า "ลูกของเราเห็นอะไร จึงจะออกบวช"

พราหมณ์ตอบว่า "เห็นบุพพนิมิตรทั้งสี่จึงออกบวช"

ตรัสถามว่า "อะไรบ้าง"

ตอบว่า "คนแก่ คนเจ็บ คนตาย และนักบวช"

พระราชาจึงรับสั่งว่า ตั้งแต่นี้ต่อไป ห้ามมิให้ใครที่มีรูปร่างลักษณะเช่นนั้นเข้ามาหาลูกเราเป็นอันขาด เราไม่มีความต้องการให้ลูกเราเป็นพระพุทธเจ้า เราต้องการจะเห็นลูกเราเป็นพระเจ้าจักรพรรดิเสวยราชสมบัติเป็นอิสราธิบดีแห่งมหาทวีปทั้ง ๔ อันมีทวีปน้อย ๒๐๐๐ เป็นบริวาร แวดล้อมด้วยราชบริษัทปริมณฑล ๓๖ โยชน์เที่ยวไปในพื้นคคนัมพร

เมื่อตรัสดังนี้แล้ว จึงโปรดให้ตั้งอารักขาไว้ในทิศทั้งสี่ เพื่อป้องกันมิให้คนที่มีรูปร่างลักษณะทั้งสี่นั้นเข้ามาสู่ทัศนวิสัยของพระกุมารได้

ในวันนั้นพระประยูรญาติทั้งสองฝ่ายมาประชุมกันในมงคลสถาน ทุกคนที่มาในที่นั้น ต่างก็ทูลเกล้าถวายโอรสองค์ละองค์ทรงปฏิญญาว่า จะทรงเป็นพระพุทธเจ้าหรือพระเจ้าจักรพรรดิ เราทั้งหลายจะถวายราชบุตรคนละคน ถ้าพระกุมารนี้ได้เป็นพระพุทธเจ้า ก็จะมีขัตติยสมณะตามเสด็จไป ถ้าพระกุมารนี้ได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิก็จะได้มีขัตติยกุมารแวดล้อมตามเสด็จไป

พระราชาก็โปรดให้เลือกนางนมที่อุดมรูป ปราศโทษโดยประการทั้งปวงบำรุงเลี้ยงพระโพธิสัตว์ พระบรมโพธิสัตว์ทรงพระเจริญวัยด้วยศิริโสภาคย์อันยิ่งใหญ่ มีบริวารเป็นอันมาก

เสด็จพิธีแรกนาขวัญ

จำเนียรกาลผ่านไป พระโพธิสัตว์มีพระชนม์ได้ ๗ พรรษา อยู่มาวันหนึ่ง เป็นวันวัปปมงคลพระราชพิธีแรกนาขวัญ วันนั้นชาวเมืองต่างพากันประดับเมืองกบิลพัสดุ์ทั่วไปดุจเทพวิมาน คนทั้งหลายรวมทั้งทาสและกรรมกรทั้งหมดพากันแต่งกายอย่างสวยงามด้วยผ้าใหม่ประดับกายด้วยของหอมและดอกไม้ พากันไปประชุมยังราชสกุล พระราชาทรงนำคนทั้งหลายให้ไถนาจำนวนพัน

ในวันนั้นไถร้อยเจ็ดคันอันพร้อมด้วยเชือกร่วมโคหุ้มด้วยเงิน ส่วนคันไถที่พระราชานั้นหุ้มด้วยทองสีสุก เขาโค เชือก ปฏัก หุ้มด้วยทอง พระราชาพร้อมด้วยบริวารหมู่ใหญ่เสด็จออกจากเมือง โปรดให้เชิญพระราชโอรสตามเสด็จด้วย

ในที่ประกอบพระราชพิธีนั้น มีต้นหว้าใหญ่ต้นหนึ่งมีใบหนาเงาทึบพระราชาโปรดให้จัดที่สิริไสยาสน์แห่งพระกุมารภายใต้ต้นหว้าใหญ่นั้น เบื้องบนโปรดให้คาดเพดานประดับดาวทองแวดวงด้วยม่านตั้งการอารักขา เมื่อท้าวเธอประดับพระองค์เสร็จแล้ว จึงเสด็จไปยังที่ประกอบพิธีพร้อมด้วยหมู่อำมาตย์

ในการพระราชพิธีนั้น พระราชาทรงจับไถทอง พวกอำมาตย์จับไถเงินร้อยเจ็ดไถ ฝ่ายชาวนาจับไถที่เหลือนอกนั้น คนทั้งหลายก็พากันจับไถ แล้วไถไปไถมาทางโน้นทางนี้ พระราชาทรงไถจากด้านในไปหาด้านนอก จากด้านนอกไปหาด้านใน ในที่นั้นเกิดเป็นสมบัติใหญ่ขึ้น พวกนางนมที่อยู่เวรเฝ้าพระบรมโพธิสัตว์ต่างก็พากันออกมานอกม่าน ด้วยปรารถนาว่าจะดูสมบัติพระราชา

ทรงบำเพ็ญสมาธิจนได้ปฐมฌาน

ขณะนั้นพระบรมโพธิสัตว์มองดูข้างโน้นข้างนี้แล้ว ไม่เห็นใครอยู่ในที่นั้นเลย จึงรีบลุกขึ้นนั่งขัดบัลลังก์เจริญอานาปานสติคือกำหนดลมหายใจออก ลมหายใจเข้า ยังปฐมฌานให้บังเกิดขึ้นในขณะนั้น

นางนมต่างก็ไปมัวเพลินอยู่กับของกินของใช้เสียจึงกลับช้าไปเล็กน้อยเงาของต้นไม้ที่เหลือนอกจากต้นหว้านั้นก็บ่ายไปตามแสงตะวัน แต่เงาของต้นหว้านั้นปรากฏเป็นปริมณฑลตรงอยู่ นางนมระลึกได้ว่า พระลูกเจ้าประทับอยู่พระองค์เดียว จึงรีบแหวกม่านเข้าไปภายในเห็นพระบรมโพธิสัตว์นั่งคู้บัลลังก์บนพระแท่นไสยาสน์และปาฏิหาริย์นั้น จึงพากันไปกราบทูลให้พระบิดาทรงทราบว่า

ขอเดชะ พระกุมารประทับนั่งอย่างนี้ เงาของต้นไม้อื่นคล้อยไปตามดวงตะวัน แต่เงาของต้นหว้าใหญ่เป็นปริมณฑลตรงอยู่

พระราชาจึงรีบเสด็จมา ได้ทอดพระเนตรเห็นปาฏิหาริย์นั้น แล้วทรงบังคมพระราชโอรสของพระองค์ ทรงรับสั่งว่า "ลูกรักของพ่อ นี่พ่อไหว้เจ้าเป็นครั้งที่สองแล้ว"

ทรงแสดงศิลปวิทยาแก่หมู่พระญาติและอภิเษกสมรส

จำเนียรกาลผ่านไป พระบรมโพธิสัตว์มีพระชนมายุได้ ๑๖ พรรษา พระราชบิดาโปรดให้สร้างปราสาทสามหลังอันควรแก่ฤดูทั้ง ๓ หลังหนึ่งมีพื้นเก้าชั้น หลังหนึ่งมีพื้นเจ็ดชั้น หลังหนึ่งมีพื้นห้าชั้น แล้วโปรดให้นางสนมอยู่เฝ้าบำรุง พระบรมโพธิสัตว์อยู่ท่ามกลางความแวดล้อมของนางฟ้อนอันสวยงาม ดุจเทพบุตรอยู่ท่ามกลางความแวดล้อมของนางเทพอัปษรฉะนั้น ถูกบำเรอด้วยดนตรีอันมีสตรีล้วน ๆ ไม่มีบุรุษเลย พระโพธิสัตว์ได้ประทับอยู่ ณ ปราสาททั้งสามฤดูนี้ โดยมีพระนางยโสธรามารดาพระราหุลเป็นอัครมเหสี

เมื่อพระโพธิสัตว์เสวยสมบัติอันยิ่งใหญ่เช่นนั้น วันหนึ่งในหมู่พระญาติต่างพูดกันว่า พระสิทธัตถราชกุมาร มัวแต่เล่นกีฬาอยู่เท่านั้น ไม่ทรงศึกษาศิลปอะไร เมื่อสงครามปรากฏเกิดขึ้นจะทำอย่างไรกัน

พระราชาจึงโปรดให้พระบรมโพธิสัตว์เข้าเฝ้า แล้วรับสั่งว่า "ลูกรักของพ่อ พวกพระญาติต่างพากันพูดว่า สิทธัตถะไม่เล่าเรียนอะไร ได้แต่เล่นกีฬาเท่านั้น พ่อจงสำคัญกาลที่ควรเถิด"

พระบรมโพธิสัตว์จึงกราบทูลว่า "ขอเดชะ ไม่มีศิลปะอะไรที่ข้าพระบาทจะต้องศึกษาอีกแล้ว ขอพระองค์ได้โปรดให้ประกาศให้ชาวพระนครมาชมข้าพระบาทแสดงศิลปเถิด ตั้งแต่นี้ต่อไปอีกเจ็ดวัน ข้าพระบาทจักแสดงศิลปแก่หมู่พระญาติ"

พระราชาก็ทำตามประสงค์ พระบรมโพธิสัตว์โปรดเชิญนายขมังธนูทั้งสี่ที่มีชื่อ คือ **อักขณเวธี** ผู้ยิงธนูไวดุจฟ้าแลบ, **วาลเวธี** ผู้ยิงธนูแม่นแม้ขนทรายก็ไม่ผิด, **สรเวธี** ผู้สามารถยิงสวนลูกธนูที่ยิงมาได้. **สัททเวธี** ผู้ยิงธนูตามเสียงที่ได้ยิน มาประชุมพร้อมกัน แล้วทรงแสดงธนูศิลป ๑๒ ประการให้หมู่พระญาติได้ทัศนา ตั้งแต่นั้นหมู่พระญาติก็คลายความสงสัยในพระบรมโพธิสัตว์

ทรงเสด็จประพาสพระราชอุทยาน

อยู่มาวันหนึ่ง พระโพธิสัตว์ปรารถนาจะประพาสพระราชอุทยาน จึงรับสั่งให้หานายสารถีเข้าเฝ้าแล้วโปรดให้จัดรถถวาย นายสารถีรับบัญชาแล้วก็รีบจัดแจงรถอันงามมีค่ามาก

ด้วยเครื่องสรรพาลังการ เทียมด้วยมงคลสินธพทั้งสี่มีสีเหมือนดอกโกมุทแล้วรับเสด็จพระบรมโพธิสัตว์ เมื่อพระบรมโพธิสัตว์ประทับราชรถดังหนึ่งทิพยวิมานแล้ว ก็บ่ายพระพักตร์ไปยังพระราชอุทยาน

พบเทวทูตทั้งสี่

เทวดาทั้งหลายคิดว่า เวลานี้เป็นเวลาใกล้ที่พระสิทธัตถราชกุมารจะตรัสรู้ เราจักร่วมกันแสดงบุพนิมิตร เทวบุตรตนหนึ่งจึงแสดงเป็นคนแก่เฒ่าหลังโกง ฟันหัก ผมหงอก ตัวโค้ง ถือไม้เท้าเดินงก ๆ เงิ่น ๆ อีกตนหนึ่งแสดงเป็นเจ็บหนัก นอนจมอยู่ในกองมูตรและกรีสของตน คนอื่นต้องคอยช่วยพยุงกายให้ลุก ให้กิน ให้นอน อีกตนหนึ่งแสดงเป็นสมณะ

เมื่อพระบรมโพธิสัตว์เจ้าได้ทอดพระเนตรเห็นเช่นนั้น จึงทรงเป็นทุกข์เศร้าพระทัย ทรงดำริว่า ขึ้นชื่อว่าความเกิดแล้ว เป็นของที่น่ารังเกียจ เพราะเมื่อความเกิดมีอยู่ ความแก่จึงปรากฏ ความเจ็บจึงปรากฏ ความตายจึงปรากฏแก่ผู้ที่เกิดมาแล้ว และทรงพอพระทัยในเพศแห่งบรรพชิต เพราะบรรพชิต "เป็นผู้ประพฤติธรรม การประพฤติธรรมเป็นความดี การประพฤติกุศลเป็นความดี การกระทำบุญเป็นความดี การไม่เบียดเบียนกันเป็นความดี การอนุเคราะห์แก่หมู่สัตว์เป็นความดี"

พระบรมโพธิสัตว์ทรงน้อมพระทัยในการบรรพชา พระบรมโพธิสัตว์ได้ทรงกีฬาตลอดทั้งวันในพระราชอุทยานนั้น ทรงสรงในมงคลโบกขรณี เมื่อพระอาทิตย์อัสดงคตแล้วประทับพระแท่นมงคลศิลาปรารถนาจะทรงแต่งพระองค์ ในลำดับนั้นนางบำเรอของพระบรมโพธิสัตว์ ถือเอาภูษาทรงต่างสีชนิดเครื่องทรงต่าง ๆ และเครื่องหอม เครื่องลูบไล้ยืนเฝ้าอยู่รอบพระองค์

สมัยนั้น พระเจ้าสุทโธทนมหาราชทรงทราบว่า มารดาพระราหุลประสูติพระโอรส จึงให้ส่งข่าวไปว่า "ขอพระลูกของเราจงยินดีเถิด" พระบรมโพธิสัตว์ทรงทราบข่าวนั้นแล้ว ตรัสว่า "ห่วงเกิดแล้ว เครื่องพันธนาการได้เกิดขึ้นแล้ว" (ราหุลํ ชาตํ พนฺธนํ ชาตํ)

พระเจ้าสุทโธทนะทรงตรัสถามผู้นำข่าวไปทูลว่า โอรสของเราตรัสอย่างไรบ้าง เมื่อทราบแล้ว จึงโปรดเกล้าว่า ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป พระนัดดาของเราจงมีนามว่า "ราหุล" ดังนี้

พระบรมโพธิสัตว์จึงประทับรถพระที่นั่งกลับเข้าพระนครด้วยยศใหญ่ และด้วยพระสิริโสภาคย์น่ารื่นรมย์ใจอย่างยิ่ง ในขณะนั้น ขัตติยกัญญานามว่า "กิสาโคตมี" พระมาตุจฉาประทับอยู่ ณ ปราสาทชั้นบน ทอดพระเนตรเห็นพระรูปสิริแห่งพระบรมโพธิสัตว์ทำประทักษิณพระนคร ทรงปีติโสมนัสมาก จึงทรงเปล่งอุทานว่า

"พระกุมารนี้ เป็นโอรสของพระมารดาใด พระมารดานั้นก็ดับเข็ญ เป็นโอรสของพระบิดาใด พระบิดานั้นก็ดับเข็ญ พระกุมารนี้เป็นพระสามีของนารีใด นารีนั้นก็ดับเข็ญ ดังนี้"

พระโพธิสัตว์เจ้าได้สดับเช่นนั้นแล้ว จึงทรงดำริว่า พระนางเธอทรงรับสั่งอย่างนี้ เมื่อพระมารดาได้เห็นอัตภาพของเราเช่นนี้พระทัยก็ดับเข็ญ พระทัยพระชนกก็ดับเข็ญ พระทัยประชาบดีก็ดับเข็ญ ก็เมื่ออะไรเล่าดับ พระทัยจึงจะได้ชื่อว่าดับเข็ญ

เมื่อพระโพธิสัตว์มีพระหฤทัยหน่ายในกิเลส จึงทรงปริวิตกว่า เมื่อไฟคือราคะดับ จึงจะได้ชื่อว่าดับเข็ญ เมื่อไฟคือโทสะดับ จึงจะได้ชื่อว่าดับเข็ญ เมื่อไฟคือโมหะดับ จึงจะได้ชื่อว่าดับเข็ญ เมื่อกิเลสทั้งปวงอันมีมานะและทิฏฐิเป็นต้นพร้อมทั้งความกระวนกระวายดับแล้ว จึงจะได้ชื่อว่าดับเข็ญ พระนางเธอได้ทรงประกาศคำเช่นนี้แก่เรา และเราก็ท่องเที่ยวแสวงหาความดับ (นิพพาน) อยู่ ฉะนั้นวันนี้เราควรสละฆราวาสออกบวชแสวงหาพระนิพพานต่อไป จึงทรงเปลื้องมุกดาหารราคาประมาณแสนกษาปน์จากพระศอ ถวายพระนางกิสาโคตมี และมีพระดำรัสว่า นี้จงเป็นส่วนของอาจารย์สำหรับพระนาง พระนางเธอทรงปีติโสมนัสอย่างยิ่ง

พระบรมโพธิสัตว์เจ้าได้เสด็จไปยังปราสาทของพระองค์ด้วยพระศิริโสภาคย์อันยิ่งใหญ่ แล้วเสด็จเข้าบรรทมในที่ศิริไสยาศ

ในขณะนั้นเหล่านางสนมกำนัลทั้งหลายต่างพากันประดับประดาร่างกายด้วยสรรพาภรณ์ครบถ้วน ต่างก็พากันมาขับร้อง ประโคมดนตรีอย่างไพเราะ แต่พระโพธิสัตว์เจ้ามิได้ทรงเพลิดเพลินในการฟ้อนรำนั้น เพราะทรงมีพระทัยหน่ายในกิเลส จึงเสด็จเข้าสู่นิทรารมย์อยู่

ครู่หนึ่ง เหล่าหญิงสนมกำนัลทั้งหลายต่างคิดกันว่า พระองค์ทรงบรรทมหลับแล้ว เราจะมาขับร้องบรรเลงกันให้ลำบากทำไม จึงต่างคนก็วางดนตรีแล้วหลับไปด้วยความเหนื่อยอ่อน

ขณะนั้นดวงประทีบที่เติมไว้ด้วยน้ำมันหอมยังโพลงอยู่ พระโพธิสัตว์ตื่นบรรทมนั่งคู้บัลลังก์บนพระแท่นที่ไสยาสน์ ทอดพระเนตรเห็นหญิงสาวสนมกำนัลทั้งหลายเหล่านั้นกำลังนอนหลับทับเครื่องดนตรีอยู่ บางนางก็นอนน้ำลายไหล ตัวเนื้อก็เปรอะเปื้อนไปด้วยน้ำลาย บางนางก็นอนกัดฟัน บางนางก็นอนกรนเสียงดังดุจกาน้ำเดือด บางนางก็นอนละเมอ บางนางก็นอนอ้าปาก บางนางก็นอนผ้าหลุดลุ่ยสำแดงอวัยวะลับให้ปรากฏ

พระบรมโพธิสัตว์ทอดพระเนตรอาการอันน่ารังเกียจเช่นนี้แล้ว ก็ยิ่งเกิดความเบื่อหน่ายในกามคุณยิ่งขึ้น **ภาคพื้นซึ่งใหญ่กว้างประดับประดาสวยงามราวกับที่ประทับของท้าวสักกะเทวราช กลับปรากฏแก่พระบรมโพธิสัตว์เหมือนป่าช้าผีดิบที่เขานำเอาซากศพมาทิ้งไว้เกลื่อนกลาดฉะนั้น ภพทั้งสาม คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ ปรากฏดุจเรือนที่ถูกไฟไหม้** ยามนั้นทรงเปล่งอุทานว่า **ที่นี่วุ่นวายจริง ที่นี่ขัดข้องจริง ทรงน้อมพระทัยไปในการบรรพชายิ่งขึ้น** ทรงดำริว่า **วันนี้เราต้องออกมหาภิเนษกรมให้จงได้**

เสด็จออกมหาภิเนษกรม

พระบรมโพธิสัตว์เสด็จลุกจากที่บรรทมเสด็จไปข้างประตู สั่งนายฉันนะ สารถีผู้ซื่อสัตย์ให้จัดม้าพร้อมทั้งเครื่องม้า แล้วเสด็จไปยังห้องบรรทมของพระนางพิมพา ทรงเปิดพระทวารเข้าไปภายใน ขณะนั้นไฟในห้องบรรทมสว่าง พระกุมารราหุลบรรทมหลับอย่างสนิท พระนางวางพระหัตถ์เหนือพระเศียรพระโอรส พระบรมโพธิสัตว์ประทับยืนที่พระธรณีประตูทอดพระเนตรแล้ว ดำริว่า **ถ้าเราจักผลักพระหัตถ์พระเทวีออกแล้วอุ้มโอรสของเราไซร้พระเทวีก็จะตื่นบรรทม การไปของเราก็จะเกิดอุปสรรคขึ้น ต่อเมื่อใดเราได้บรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว เราจึงกลับมาเยี่ยมโอรสของเรา**

พระบรมโพธิสัตว์เสด็จลงจากปราสาทประทับนั่งบนหลังอัศวราชกัณถกะมุ่งออกจากพระนครพร้อมด้วยนายฉันนะ

ครั้งนั้นมารผู้มีใจบาป กล่าวทัดทานว่า "ท่านผู้นิรทุกข์ ท่านอย่าออกไปเลย จากวันนี้ไปอีกเจ็ดวัน จักรรัตนจักปรากฏแก่ท่าน ท่านจักได้เสวยราชเป็นจักรพรรดิครองทวีปใหญ่ทั้งสี่ และยังมีทวีปน้อยอีกนับถึงสองพันเป็นบริวาร ดูก่อนท่านผู้นิรทุกข์ท่านจงกลับพระนครเถิด"

พระโพธิสัตว์จึงตรัสว่า "ดูกรมาร เราก็รู้ว่าจักรรัตนจักเกิดแก่เรา แต่เราไม่ต้องการราชสมบัติ เราจักให้หมื่นโลกธาตุบรรลือลั่น เราจักเป็นพระพุทธเจ้า"

พระบรมโพธิสัตว์ มิได้อาลัยทรงสละจักรพรรดิสมบัติอันจะถึงเงื้อมหัตถ์ ดุจบ้วนก้อนเขฬะจากปลายพระชิวหา เสด็จออกจากเมืองบ่ายหน้าไปทางทิศทางที่ควรไป ท่ามกลางราตรีนั้น ท้องนภากาศดาดาดด้วยนักขัตดารา

พระบรมโพธิสัตว์เสด็จไปด้วยสิริโสภาคย์นี้ ผ่านแดนอาณาจักรทั้งสาม[๑] โดยคืนเดียวเท่านั้นก็บรรลุถึงริมฝั่งอโนมานที เห็นเป็นสถานที่ควรแก่การบรรพชา จึงตรัสเรียกนายฉันนะเข้าเฝ้า แล้วตรัสว่า "ฉันนะ เธอจงนำเครื่องอาภรณ์ของเราและม้ากัณฐกะกลับไป เราจักบวชที่ตรงนี้"

เมื่อฉันนะนำเครื่องอาภรณ์และม้ากลับไปแล้ว พระบรมโพธิสัตว์ก็ทรงอธิษฐานบรรพชา ณ ริมฝั่งอโนมานทีนั้น จากนั้นก็เสด็จจาริกแสวงหาโมกขธรรมไปตามลำดับ จนกระทั่งบรรลุถึงสวนอนุปิยอัมพวัน เสด็จจากสวนอนุปิยอัมพวันก็บรรลุถึงกรุงราชคฤห์ ตอนเช้าได้เสด็จออกบิณฑบาตไปตามคามนิคมนั้น ชาวนครราชคฤห์เห็นพระรูปโฉมอันงามสง่า ต่างก็พากันศรัทธาโจษขานกันไปต่าง ๆ นานา เมื่อเสด็จออกบิณฑบาตได้อาหารมาแล้ว ก็ทรงบริโภค ครั้งแรกก็ทรงอึดอัดด้วยอาหารอันเป็นปฏิกูลนั้น เพราะตลอดพระชนมายุ ๒๙ พระ-พรรษา พระองค์ไม่เคยทอดพระเนตรเห็นอาหารเช่นนี้มาก่อนเลย เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงประทานโอวาทแก่พระองค์เองว่า "ดูกรสิทธัตถะ ท่านเกิดในสกุลที่มีอาหารมากสมบูรณ์ หาได้ง่าย สถานที่บริโภคก็ดีมีอาหารอันเลิศรสต่าง ๆ ข้าวสาลีก็มีกลิ่นหอมอบไว้ถึงสามปี ต่อมาได้เห็นสมณผู้ทรงศีลถือบังสุกุลเป็นวัตรรูปหนึ่ง จึงคิดว่า เมื่อไรหนอเราจึงจักได้บวชเช่นนี้บ้าง เราจักเที่ยวบิณฑบาตฉัน เมื่อคิดดังนี้แล้วจึงออก

---

๑ คือ เมืองกบิลพัสดุ์ สาวัตถี เวสาลี

บวช บัดนี้เราจะทำอย่างไรกับอาหารที่ได้มานี้" ครั้นพระองค์ประทานโอวาทแก่พระองค์เองแล้ว จึงหมดความรังเกียจบริโภคอาหารนั้นจนได้

ครั้งนั้นพระเจ้าพิมพิสารราชาแห่งแคว้นมคธ ทรงทราบการโจษขานของชาวนครเช่นนั้น จึงเสด็จมายังที่พำนักของพระบรมโพธิสัตว์ ทรงเลื่อมใสในอิริยาบทยิ่งนัก ทรงถวายอิสริยสมบัติแก่พระบรมโพธิสัตว์ แต่พระบรมโพธิสัตว์ทรงปฏิเสธ โดยถวายพระพรว่า "ขอถวายพระพรมหาบพิตรพระราชสมภาร อาตมภาพไม่ต้องการวัตถุกามและกิเลสกาม อาตมภาพออกบวชก็เพื่อปรารถนาพระปรมาภิเษกสัมโพธิญาณ"

แม้พระราชาจะทรงอ้อนวอนเพียงใด ก็ไม่สามารถยังพระหฤทัยของพระบรมโพธิสัตว์ให้ยินดีได้ จึงกราบทูลว่า "พระองค์จักได้เป็นพระพุทธเจ้าแน่ หากได้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว ขอเสด็จมายังแคว้นของหม่อมฉันก่อน"

พระบรมโพธิสัตว์ได้ถวายพระปฏิญญาต่อพระราชาแล้ว เสด็จจาริกไปตามลำดับ ได้เข้าไปศึกษายังสำนักของท่านอาฬารดาบสกาลามโคตรและอุทกดาบสรามบุตร [๑] ยังสมาบัติให้เกิดขึ้น ทรงดำริว่าไม่ใช่ทางแห่งความตรัสรู้ จึงไม่พอใจในสมาบัติภาวนานั้น ปรารถนาจะตั้งมหาปธานความเพียรใหญ่ เพื่อแสดงเรี่ยวแรงและความเพียรของพระองค์แก่โลกพร้อมทั้งเทวโลก จึงเสด็จดำเนินแสวงหาพระโพธิญาณต่อไป

เสด็จถึงอุรุเวลาประเทศ ดำริว่า ภูมิภาคนี้น่ารื่นรมย์จริงหนอ แล้วเสด็จเข้าพำนักในสถานที่นั้น ทรงตั้งมหาปธานความเพียรใหญ่

ฝ่ายบรรพชิตอีกห้ารูปมีท่านอัญญโกณฑัญญะเป็นหัวหน้า ได้เที่ยวจาริกไปในคามนิคมชนบทน้อยใหญ่ ได้ประสบพระบรมโพธิสัตว์ในสถานที่นั้น บรรพชิตทั้งห้าจึงพากันไปอยู่ในสำนักแห่งพระโพธิสัตว์ โดยคิดว่า บัดนี้สิทธัตถะจักเป็นพระพุทธเจ้าแน่ จึงพากันบำรุงรับใช้พระบรมโพธิสัตว์

อุปมา ๓ ข้อเกิดขึ้นแก่พระโพธิสัตว์

๑ สมณะพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง มีกายยังไม่ปลีกออกจากกาม ยังมีความพอใจในกาม ยังเสน่หาในกาม ยังหลงในกาม ยังกระหายในกาม ยังมีความเร่าร้อนเพราะกาม ยังไม่สามารถสงบระงับละกามนั้นได้ด้วยดี สมณะพราหมณ์เหล่านั้นแม้จะได้เสวยทุกข์เวทนา

---

๑ ท่านอาฬารดาบส สอนถึงอากิญจัญญายตนฌาน อุทกดาบสสอนถึงเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน

อันแรงกล้าเผ็ดร้อน เพราะความเพียรนั้นก็ดี หรือมิได้เสวยเลยก็ดี ก็ไม่ควรเพื่อจะรู้ เพื่อจะเห็น เพื่อยังปัญญาเครื่องตรัสรู้อันไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่าเกิดขึ้นได้ เปรียบเหมือนไม้ที่หุ้มด้วยยาง ทั้งยังแช่อยู่ในน้ำ บุรุษจะพึงนำมาสีกันเข้าก็ไม่อาจสามารถให้เกิดไฟขึ้นได้ บุรุษนั้นก็จะถึงซึ่งความเหน็ดเหนื่อยลำบากกายเปล่า

๒ สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดมีกายปลีกออกจากกาม แต่ยังมีความพอใจในกาม ยังเสน่หาในกาม ยังหลงอยู่ในกาม มีความกระหายในกาม มีความเร่าร้อนเพราะกาม ไม่สามารถยังกามให้สงบระงับได้ด้วยดีในภายใน สมณะพราหมณ์เหล่านั้นถึงแม้จะเสวยทุกข์เวทนาอันแรงกล้า เผ็ดร้อน อันเกิดจากความเพียรนั้น ถึงแม้จะมิได้เสวยก็ดี ก็ไม่ควรเพื่อที่จะรู้ เพื่อที่จะเห็น เพื่อยังปัญญาอันเป็นเครื่องตรัสรู้อันไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่าให้เกิดขึ้นได้ เปรียบเหมือนไม้สดที่หุ้มด้วยยาง ถึงแม้จะตั้งอยู่บนบกไกลน้ำ ก็ไม่สามารถอาจสีให้เกิดไฟได้ซ้ำร้ายก็จะพึงเหน็ดเหนื่อยลำบากกายเปล่า

๓ สมณะพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่งมีกายและใจปลีกออกจากกาม ไม่มีความพอใจในกาม ไม่เสน่หาในกาม ไม่หลงอยู่ในกาม ไม่กระหายในกาม ไม่เร่าร้อนเพราะกาม ยังกามให้สงบระงับได้ด้วยดีภายใน สมณะพราหมณ์เหล่านั้นแม้จะได้เสวยทุกข์เวทนาอันแรงกล้าเผ็ดร้อน เพราะความเพียรก็ตาม หรือไม่ได้เสวยก็ตาม ก็ควรเพื่อที่จะรู้ เพื่อที่จะเห็น เพื่อที่จะยังปัญญาอันเป็นเครื่องตรัสรู้ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่าให้เกิดขึ้นได้ อุปมาเหมือนไม้ที่แห้งเกราะทั้งยังวางอยู่บนบกไกลน้ำ ย่อมอาจสีให้เกิดไฟตามความต้องการได้

ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา

จากนั้นพระบรมโพธิสัตว์เจ้า ได้ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยาอย่างแรงกล้า ทรงกดพระทนต์ด้วยพระทนต์ (กัดฟันด้วยฟัน) กดพระตาลุด้วยพระชิวหา (กดเพดานด้วยลิ้น) ทรงข่มจิตด้วยใจ บีบให้แน่น ร้อนจัด เหงื่อไหลออกจากรักแร้จนกระทั่งได้รับทุกข์เวทนาอย่างแสนสาหัส ก็ไม่สามารตรัสรู้ได้

จากนั้นพระองค์ได้ทรงบำเพ็ญความเพียรอันแรงกล้าขึ้นไปอีก ด้วยการกลั้นลมหายใจออก ลมหายใจเข้า ทั้งทางปาก ทางจมูก จนกระทั่งลมดันออกทางช่องหูทั้งสอง ก็ยังไม่สามารถตรัสรู้ได้ จึงกลั้นลมให้สูงขึ้นไปอีก คือกลั้นลมอัสสาสะปัสสาสะ ทั้งทางปาก ทาง

จมูก และทางช่องหู จนกระทั่งลมเสียดแทงขึ้นบนศีรษะ ได้รับทุกขเวทนาอันแรงกล้า ดุจศีรษะถูกเชือดด้วยมีดโกนอันคมกริบฉะนั้น ครั้นกลั้นลมอัสสาสะปัสสาสะเช่นนั้นไปอีก ลมอันกล้าเหล่านั้นก็เสียดแทงท้องให้เกิดทุกขเวทนาอย่างแรงกล้า ก็ไม่สามารถเป็นทางแห่งความตรัสรู้ได้ พระโพธิสัตว์ได้บำเพ็ญทุกขกิริยาให้กล้าแข็งขึ้นไปอีก โดยทรงยับยั้งด้วยพระกระยาหารมีข้าวสารประมาณเมล็ดงาเดียวเป็นต้น ในที่สุดทรงอดพระกระยาหารโดยเด็ดขาด พวกเทวดาต้องช่วยกันใส่โอชาแทรกเข้าทางขุมขน ถึงกระนั้นพระวรกายของพระบรมโพธิสัตว์ก็ถึงความซูบผอมลงยิ่งนัก เพราะอดพระกระยาหาร ผิวพรรณที่เคยเปล่งปลั่งดังทองก็กลายเป็นผิวดำคล้ำ มหาปุริสลักษณะทั้ง ๓๒ ประการ ก็หายหมด ถูกเวทนาครอบงำจนถึงวิสัญญีภาพล้มสลบลง ณ ที่นั้น

อวัยวะน้อยใหญ่ของพระโพธิสัตว์เหมือนเถาวัลย์ที่มีข้อมาก ตะโพกปรากฏเหมือนเท้าอูฐ กระดูกสันหลังผุดเกิดขึ้นเหมือนเถาวัฏฏนาวฬี ซี่โครงนูนขึ้นเป็นร่อง ๆ ดุจดังกลอนศาลาเก่าที่เครื่องมุงหล่นโทรมอยู่ฉะนั้น ดวงตาลุ่มลึกเข้าไปในเบ้าตา ประหนึ่งดวงดาวปรากฏในบ่อน้ำอันลุ่มลึกฉะนั้น ผิวบนศีรษะเหี่ยวแห้งดุจผลน้ำเต้าที่ถูกแดดแผดเผาฉะนั้น ผิวหนังท้องแห้งติดกระดูกสันหลังเมื่อลุกขึ้นถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ ก็ซวนเซล้มลงในที่นั้น เมื่อเอาฝ่ามือลูบตัวขนทั้งหลายที่มีรากเน่าก็หล่นออกจากพระวรกายของพระองค์ ก็ยังไม่สามารถจะตรัสรู้ได้

พระบรมโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญทุกขกิริยาอยู่อย่างนี้ถึง ๖ ปี ก็ไม่สามารถตรัสรู้ได้ จึงทรงเปลี่ยนพระทัยเสด็จออกบิณฑบาตเพื่อได้อาหารมาเสวย ครั้นเสวยพระกระยาหารตามปกติ มหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประการก็ปรากฏตามเดิม พระวรกายก็กลับมีพระฉวีวรรณเช่นเดิม

ฝ่ายภิกษุเบญจวัคคีย์เห็นเช่นนั้นก็ดำริกันว่า พระมหาสัตว์นี้ แม้ทรงบำเพ็ญทุกขกิริยาตั้ง ๖ ปีก็ยังไม่อาจตรัสรู้พระสัพพัญญุตญาณได้ บัดนี้ได้เสด็จเที่ยวบิณฑบาตตามคามนิคมเป็นต้น นำอาหารมาเสวยเช่นเดิม จะอาจตรัสรู้พระสัพพัญญุตญาณได้อย่างไร บัดนี้พระมหาสัตว์ได้คลายความเพียร เวียนเข้าหาความมักมาก กิริยาที่พวกเรานึกถึงคุณพิเศษจากสำนักท่านผู้นี้ก็เหมือนคนที่ต้องการสนานศีรษะ นึกถึงหยาดน้ำค้างฉะนั้น พวกเราจะได้ประโยชน์อะไรในท่านผู้นี้ เมื่อดำริเช่นนี้แล้วก็พากันละมหาบุรุษนั้นไปเสีย มุ่งหน้าเดินทางไปยังป่าอิสิปตนมฤคทายวัน

ครั้งนั้นยังมีนางทาริกาคนหนึ่งชื่อสุชาดา นางเกิดในเรือนของเสนะกุฎุมพีในเสนานิคมอุรุเวลาประเทศ ได้เจริญเติบโตรุ่นสาว นางทำความปรารถนาไว้ที่ต้นไทรแห่งหนึ่งว่าถ้าข้าพเจ้าได้สามีที่มีชาติสกุลสมกันแล้ว ขอให้ได้ลูกชายเป็นคนหัวปี จะสละทรัพย์ประมาณแสนหนึ่งทำพิธีกรรมแก่ท่านทุก ๆ ปี ความปรารถนาของนางก็ถึงซึ่งความสำเร็จ นางจึงกระทำพลีกรรมในวันเพ็ญเดือน ๖ อันเป็นวันครบ ๖ ปีที่พระบรมโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา นางได้กวนข้าวมธุปายาสเพื่อกระทำพลีกรรมแก่เทวดานั้น

ทรงสุบินนิมิตร ๕ ประการ

ในราตรีนั้นพระบรมโพธิสัตว์ทรงบรรทมแล้วเกิดพระสุบินนิมิตรปรากฏ ๕ ประการ [๑] คือ

๑. อยํ มหาปฐวี มหาสยํ อโหสิ พระองค์เสด็จบรรทมเหนือมหาปฐพีเป็นแท่นที่พระบวรสิริมหาไสยาสน์

หิมวา ปพฺพตราชา พิมฺโพหนํ อโหสิ พระยาเขาหิมพานต์เป็นพระเขนย (บ่ายพระเศียรไปทางทิศอุดร)

ปุรตฺถิเม สมุทฺเท วาโม หตฺโถ โอหิโต อโหสิ พระหัตถ์ซ้ายเหยียดพาดไปหย่อนลงในมหาสมุทร ด้านปุริมทิศ (ทิศตะวันออก)

ปจฺฉิเม สมุทฺเท ทกฺขิโณ หตฺโถ โอหิโต อโหสิ พระหัตถ์ขวาเหยียดพาดหย่อนลงในมหาสมุทรด้านทิศปัจจิม (ทิศตะวันตก)

ทกฺขิเณ สมุทฺเท อุโภ ปาทา โอหิตา อเหสุํ พระบาททั้งสองเหยียดพาดหย่อนลงไปในมหาสมุทรด้านทิศทักษิณ (ทิศใต้)

๒. ติณชาติ นาภิยา อุคฺคนฺตฺวา นภํ อาหจฺจ ฐิตา อโหสิ หญ้าคางอกขึ้นมาแต่พระนาภี แล้วสูงขึ้นจนจดนภากาศ

๓. เสตา กิมี กณฺหสีสา ปาเทหิ อุสฺสกฺกิตฺวา ยาว ชานุมณฺฑลา ปฏิจฺฉาเทสุํ กิมิชาติหมู่หนอนทั้งหลาย ตัวสีขาว ศีรษะดำ ไต่ขึ้นมาแต่พระบาททั้งสอง (ปกปิดพระบาทและพระชงค์) ตลอดจนถึงพระชาณุมณฑล (เข่า)

---

๑ ทรงตรัสเล่าด้วยพระองค์เอง สุบินสูตร อังคุตตรนิกายปัจกนิบาต

๔. จตฺตาโร สกุณา นานาวณฺณา จตูหิ ทิสาหิ อาคนฺตฺวา ปาทมูเล นิปติติฺวา สพฺพเสตา สมฺปชฺชึสุ นกทั้งหลายสี่จำพวก มีสีต่างๆกัน (เป็นสี่สี) บินมาจากทิศทั้งสี่ แล้วมาหมอบอยู่ใกล้พระบาทแห่งพระองค์แล้วก็กลับกลายสรีระกายเป็นสีขาวเหมือนกันหมดทั้งสี่จำพวก

๕. สมาโน มหโต มิฬฺหปพฺพตสฺส อุปรูปริ จงฺกมติ อลิปฺปมาโน มิฬฺเหน พระองค์ทรงเสด็จจงกรมไปมาในเบื้องบนแห่งภูเขาใหญ่อันเต็มไปด้วยคูถ แต่พระบาทจะได้แปดเปื้อนด้วยคูถ แม้แต่น้อยหนึ่ง ก็หามิได้

ทรงทำนายพระสุบิน

พระสุบินนิมิตรข้อที่หนึ่งนั้นพระพุทธองค์ทรงพยากรณ์ว่า ข้อที่พระองค์เสด็จบรรทมเหนือแผ่นมหาปฐพีนั้น มีขุนเขาหิมพานต์เป็นเขนย พระหัตถ์ซ้ายหย่อนลงในมหาสมุทรด้านทิศตะวันออก พระหัตถ์ขวาเหยียดพาดหย่อนลงในมหาสมุทรด้านทิศตะวันตก พระบาททั้งสองเหยียดพาดลงในมหาสมุทรด้านทิศใต้นั้น สุบินนิมิตรข้อนี้ปรากฏเพื่อเป็นนิมิตรให้ทราบว่า พระโพธิสัตว์เจ้าจักได้ตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิโดยเที่ยงแท้แน่นอน

พระสุบินข้อที่สอง หญ้าคาได้ขึ้นจากพระนาภีสูงจดท้องฟ้านั้น ปรากฏเพื่อเป็นนิมิตรให้ทราบว่า พระองค์จักได้ตรัสรู้พระอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์แปดประการ แล้วประกาศด้วยดี ให้ปรากฏแจ่มแจ้งในสันดานแห่งเทวดาและ มนุษย์ อินทร พรหมทั้งปวง

พระสุบินข้อที่สาม หมู่หนอนมีสีขาว ศีรษะดำ ได้ไต่ขึ้นมาแต่พระบาททั้งสองปกปิดถึงพระชาณุมณฑล ปรากฏเพื่อเป็นนิมิตรให้ทราบว่า คฤหัสถ์ผู้นุ่งห่มผ้าขาวเป็นจำนวนมาก ได้ถึงตถาคตเป็นสรณะตลอดชีวิต

พระสุบินข้อที่สี่ นกสี่เหล่ามีสีต่างๆกัน บินมาจากทิศทั้งสี่ แล้วหมอบลงใกล้พระบาททั้งสอง แล้วกลับกลายเป็นสีขาวทุกตัวนั้น ปรากฏเพื่อเป็นนิมิตรให้ทราบว่า วรรณทั้งสี่เหล่านี้ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ สูทร ออกบวชในพระธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้วก็ทำให้แจ้งซึ่งวิมุติอันยอดเยี่ยม

พระสุบินข้อที่ห้า เสด็จจงกรมไปมาในเบื้องบนแห่งภูเขาใหญ่ อันเต็มไปด้วยคูถ แต่ไม่แปดเปื้อนพระบาทแม้แต่น้อย ปรากฏเพื่อเป็นนิมิตรให้ทราบว่าตถาคตได้จตุปัจจัยลาภ

มีจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานเภสัชบริขาร แต่ก็ไม่ลุ่มหลง ไม่หมกมุ่น ไม่พัวพัน มีปกติเห็นโทษ มีปัญญา เปลื้องตนออกบริโภค

เมื่อรุ่งสว่างแล้ว พระบรมโพธิสัตว์ทรงทำการปฏิบัติ ในสรีระกิจแล้ว เมื่อกำลังรอเวลาภิกขาจาร ได้เสด็จมานั่งยังควงไม้แต่เช้าตรู่ ยังควงไม้ทั่วบริเวณนั้นสว่างไสวด้วยพระรัศมีของพระองค์

นางปุณณทาสีมาเห็นพระบรมโพธิสัตว์ประทับนั่งอยู่ ณ ควงไม้ เห็นต้นไม้รอบบริเวณนั้นมีสีเป็นทองไปหมดด้วยพระรัศมีที่สร้านออกจากพระวรกายของพระบรมโพธิสัตว์ นางจึงเกิดความคิดว่า วันนี้เทวดาของพวกเราเห็นจะลงมาจากต้นไม้เพื่อคอยพลีกรรมด้วยมือของตนเอง จึงรีบนำความนั้นไปแจ้งแก่นางสุชาดา นางสุชาดาได้ฟังดังนั้นก็ดีใจยิ่งนัก รีบจัดถาดทองใส่ข้าวมธุปายาสจนเต็มแล้วปิดด้วยถาดทองห่อด้วยผ้าขาว ทูนถาดไว้บนศีรษะเดินทางไปยังควงไม้ไทรใหญ่นั้น ครั้นเห็นพระบรมโพธิสัตว์ก็เกิดความโสมนัสเป็นกำลัง รีบย่อกายเข้าไปตั้งแต่เห็น ด้วยสำคัญว่าเป็นรุกขเทวดา นางลดถาดลงจากศีรษะเปิดถาดแล้วถือถาดน้ำที่อบด้วยของหอมอย่างดี ด้วยคณโฑทองแล้วน้อมเข้าไปถวายพระบรมโพธิสัตว์

นางสุชาดาวางถาดทองที่รองข้าวปายาสที่พระหัตถ์ของพระมหาบุรุษ และพระมหาบุรุษแลดูนางสุชาดา นางกำหนดอาการนั้นไหว้แล้วพูดว่า ท่านเจ้าขา ขอท่านจงรับข้าวปายาสพร้อมกับถาดที่ดิฉันได้เสียเพื่อท่านแล้วจงไปตามชอบใจเถิด แล้วกล่าวว่า ความปรารถนาของดิฉันสำเร็จแล้วอย่างใด ขอจงสำเร็จแก่ท่านเหมือนฉะนั้นเถิด นางมิอาลัยถาดทองราคาประมาณแสนหนึ่ง ประหนึ่งภาชนะดินเก่าฉะนั้น แล้วอำลาหลีกไป

จากนั้นพระบรมโพธิสัตว์เจ้าเสด็จลุกจากที่ประทับแล้วกระทำทักษิณต้นไม้ ทรงถือถาดไปยังฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา วางถาดลง ณ ฝั่งท่าที่พระบรมโพธิสัตว์นั้น พระโพธิสัตว์เจ้าหลายแสนหยั่งลงสรงสนานในวันตรัสรู้ ซึ่งประดิษฐานไว้ดีแล้วลงสู่ท่าน้ำ ทรงนุ่งห่มผ้าอันเป็นธงไชยของพระอรหันต์ ซึ่งเป็นเครื่องทรงของพระพุทธเจ้าหลายแสนองค์ ประทับนั่งผินพระพักตร์ทางด้านบูรพาทิศ ทรงปั้นข้าวปายาสประมาณเท่าเม็ดตาลสุกรวม ๔๙ ปั้น แล้วทรงเสวย

พระบรมโพธิสัตว์เจ้าเสวยข้าวปายาสนั้นแล้ว ทรงถือถาดอธิษฐานว่า ถ้าข้าพเจ้าจักอาจเป็นพระพุทธเจ้าในวันนี้ ขอถาดทองของข้าพเจ้านี้จงลอยทวนกระแสน้ำ ถ้าข้าพเจ้าจัก

ไม่อาจเป็นพระพุทธเจ้า ขอถาดใบนี้จงลอยไปตามน้ำ เมื่ออธิษฐานดังนี้แล้วทรงลอยถาดลงในน้ำ ถาดใบนั้นได้ตัดกระแสน้ำลอยไปกลางแม่น้ำแล้วลอยทวนกระแสน้ำ จมลงที่น้ำวนแห่งหนึ่งไปยังพิภพกาละนาคราช

พระโพธิสัตว์เจ้าทรงประทับพักผ่อนกลางวันที่สารวัณอันประดิษฐ์ดอกบานสะพรั่งริมฝั่งแม่น้ำ เวลาที่ดอกไม้ทั้งหลายหล่นจากขั้วในยามเย็น จึงเสด็จบ่ายพระพักตร์ตรงไปยังโพธิพฤกษ์ ในระหว่างทางนั้นโสตถิยะพราหมณ์ถือหญ้าเดินสวนทางมา รู้อาการของมหาบุรุษแล้ว ได้ถวายหญ้า ๘ กำมือแก่มหาบุรุษ พระมหาบุรุษทรงรับหญ้าคาเสด็จยังโพธิมณฑลประทับยืนผินพระพักตร์ทางทิศอุดรด้านใต้ต้นโพธิพฤกษ์นั้น พระบรมโพธิสัตว์ทรงดำริว่าสถานที่นี้เห็นจะไม่ใช่ที่ซึ่งจะบรรลุพระโพธิญาณ จึงทรงทำประทักษิณเสด็จไปยังทิศภาคเบื้องปัจฉิมทิศ ประทับยืนบ่ายพระพักตร์ทางด้านบูรพาทิศแล้วทรงดำริว่าสถานที่นี้เห็นจะไม่ใช่ที่ซึ่งจะบรรลุพระโพธิญาณ จึงทรงกระทำประทักษิณเสด็จไปยังทิศาภาคเบื้องทิศอุดร ประทับยืนผินพระพักตร์ทางด้านทิศทักษิณ แล้วทรงดำริว่าสถานที่นี้เห็นจะไม่ใช่ที่ซึ่งจะบรรลุพระสัมโพธิญาณ จึงทรงกระทำประทักษิณเสด็จไปยังทิศาภาคเบื้องบูรพาทิศประทับยืนผินพระพักตร์ทางด้านทิศประจิม พระบรมโพธิสัตว์ทรงทราบว่าสถานที่นี้เป็นอจลสถานที่มั่นคง พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ไม่ได้ทรงละเว้น เป็นสถานที่ทำลายกรงคือกิเลสดังนี้แล้ว จึงทรงจับหญ้าคาเหล่านั้นแล้วปูลาดลง

พระบรมโพธิสัตว์หันพระปฤษฎางค์ทางลำต้นโพธิ ผินพระพักตร์ทางด้านทิศบูรพา ตั้งพระทัยมั่นคงอธิษฐานความเพียรว่า

กามํ ตโจ นหารู จ อฏฺฐิ จ อวสิสฺสตุ
สพฺพํปิ หิทํ สรีเร มํสโลหิตํ อุปสุสฺสตุ

จะเหลือแต่หนัง เอ็น และกระดูกก็ตามที เนื้อและเลือดในร่างกายนี้จงเหือดแห้งไปให้หมดเถิด ตราบใดเรายังไม่ได้บรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว จักไม่ละบัลลังก์นี้เป็นอันขาด เสด็จประทับนั่งคู้อปราชิตะบัลลังก์ ซึ่งแม้สายฟ้าตั้งร้อยครั้งรวมกันฟาดลงมาก็ไม่อาจทำให้แยกออกได้

ทรงผจญมาร

ครั้งนั้นเทวบุตรมาร ดำริว่าพระสิทธัตถะกุมาร ประสงค์จะล่วงพ้นอำนาจของเรา เราจะไม่ยอมให้เธอพ้นไปได้ จึงไปยังสำนักของพลมารแจ้งความนี้ให้ทราบ ประกาศก้องร้องเรียกประชุมพลมาร แล้วพาพรรคพวกพลมารเหล่านั้นออกไปหมายที่จะทำลายสมาธิบัลลังก์แห่งพระโพธิสัตว์เจ้า

ครั้งนั้น พระบรมโพธิสัตว์เจ้าทรงตั้งพระหฤทัยแน่วแน่ อธิษฐานถึงบารมีธรรมที่ได้ทรงบำเพ็ญมาถึง ๔ อสงไขยแสนกัปป์ครบทั้ง ๓๐ ทัศ คือ ทานบารมี ๑๐ อุปบารมี ๑๐ ปรมัตถ์บารมี ๑๐ ได้บำเพ็ญมหาบริจาคทั้ง ๕ ทรงบำเพ็ญญาตัตถะจริยา โลกัตถะจริยา มาโดยตลอด จนกระทั่งพระยามารและเสนามารพ่ายแพ้กลับไป

ครั้งนั้นพระบรมโพธิสัตว์เจ้าทรงดำริถึงอดีตว่า ครั้งหนึ่งงานวัปมงคลแรกนาขวัญของท้าวศากย ผู้พระบิดา เราได้นั่งอยู่ที่โคนร่มไม้หว้าอันเยือกเย็นสงัดจากกาม สงัดจากอกุศลบรรลุปฐมฌาน มีวิตก วิจารณ์ ปีติ และสุข เกิดแต่วิเวก ทางนี้แหละหนอที่จะเป็นทางแห่งความตรัสรู้ พระโพธิสัตว์เจ้าจึงสำรวมพระหฤทัยยังจิตให้ดิ่งลงสู่สมาธิธรรม บรรลุปฐมฌาน มีความผ่องใสแห่งจิตภายในเป็นธรรมเอกผุดขึ้น ละวิตกวิจารเสียได้ เพราะวิตกวิจารสงบไป จึงมีปีติและสุขอันเกิดแต่สมาธิ จนกระทั่งบรรลุถึงตติยฌาน มีสุข เอกัคคตาเป็นอารมณ์อยู่ จนกระทั่งบรรลุถึงจตุถฌาน มีอุเบกขา เอกัคคตาเป็นอารมณ์

เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส อ่อน ควรแก่การงาน ตั้งมั่นไม่หวั่นไหวอย่างนี้ จึงโน้มน้อมจิตไปเพื่อบุพเพนิวาสานุสติญาณ สามารถระลึกชาติถึงชาติก่อนได้เป็นอันมากพร้อมทั้งอาการ พร้อมทั้งอุเทศ พระองค์ได้ทรงบรรลุวิชชาที่ ๑ ในปฐมยามแห่งราตรีนั้น ทรงกำจัดอวิชชาให้หมดไปด้วยวิชชา ดุจขจัดความมืดด้วยแสงสว่าง

เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผ่องแผ้ว ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส อ่อน ควรแก่การงาน ตั้งมั่นไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ก็โน้มน้อมจิตไปเพื่อจุตูปปาตญาณ รู้จุติและอุบัติของสัตว์ทั้งหลาย พระองค์ย่อมเห็นหมู่สัตว์ที่กำลังจุติ กำลังอุบัติ เลวและประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ล่วงจักษุมนุษย์ ย่อมรู้ชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรม วิชชาที่ ๒ นี้ พระองค์ได้บรรลุแล้วในมัชฌิมยามแห่งราตรีนั้น

เมื่อจิตเป็นสมาธิผ่องแผ้วไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส อ่อน ควรแก่การงาน ตั้งมั่นไม่หวั่นไหวอย่างนี้ จึงโน้มน้อมจิตใจเพื่ออาสวักขยญาณ พระองค์ได้รู้ชัดตามความเป็นจริงว่านี้ทุกข์ นี้เหตุให้เกิดทุกข์ นี้ความดับทุกข์ นี้เป็นปฏิปทาเพื่อไปสู่ความดับทุกข์ นี้อาสวะ นี้เหตุให้เกิดอาสวะ นี้คือความดับอาสวะ นี้คือข้อปฏิบัติเพื่อไปสู่ความดับอาสวะ

เมื่อพระองค์ทรงรู้ชัดอย่างนี้ จิตก็หลุดพ้นแล้วจากกามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้วก็รู้ว่าหลุดพ้นแล้ว ทรงรู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำได้ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี วิชชาที่ ๓ นี้ พระองค์ได้ทรงบรรลุแล้วในปัจฉิมยามแห่งราตรีอวิชชาได้ถูกกำจัดให้หมดไปด้วยวิชชา ดุจความมืดที่ถูกขจัดไปด้วยแสงสว่างฉะนั้น

เมื่อพระองค์ทรงแทงตลอดพระสัพพัญญุตญาณดังนี้ จึงทรงเปล่งพระอุทานด้วยความเบิกบานพระทัยเป็นปฐมพุทธวัจนะว่า

(๑) อเนกชาติสํสารํ สนฺธาวิสฺสํ อนิพฺพิสํ
คหการํ คเวสนฺโต ทุกฺขา ชาติ ปุนปฺปุนํฯ
คหการก ทิฏฺโฐสิ ปุน เคหํ น กาหสิ
สพฺพาเต ผาสุกา ภคฺคา คหกูฏํ วิสงฺขตํ
วิสงฺขารคตํ จิตฺตํ ตณฺหานํ ขยมชฺฌคาฯ

เราแสวงหาช่างผู้ทำเรือน คืออัตภาพอยู่ เมื่อไม่พบ เราได้ท่องเที่ยวไปแล้วสิ้นสงสารนับชาติมิใช่น้อย ความเกิดบ่อย ๆ เป็นทุกข์ ดูก่อนนายช่างผู้ทำเรือน คืออัตภาพ เราพบท่านแล้ว ท่านจักทำเรือนคืออัตภาพของเราไม่ได้อีกต่อไป โครงบ้านทั้งหลายทั้งปวงของท่าน เราทำลายแล้ว ยอดแห่งเรือนคืออวิชชา เรารื้อแล้ว จิตของเราถึงพระนิพพานแล้ว ประกอบกับเราได้บรรลุอรหัตผลอันเป็นที่สิ้นไปแห่งตัณหาทั้งหลายแล้ว

เสวยวิมุติสุข

เมื่อพระผู้มีพระภาคได้ทรงเปล่งอุทานพระคาถาแล้ว ได้ประทับเสวยวิมุติสุข ณ ควงไม้โพธิพฤกษ์ ใกล้ฝั่งแม่น้ำเนรัญชราในกรุงเวลาประเทศ ตลอด ๗ วัน ในระหว่างเสวยวิมุติสุขนั้น ทรงมนสิการปฏิจสมุปบาทเป็นอนุโลมและปฏิโลมตลอดปฐมญาณแห่งราตรีนั้น ดังนี้ว่า

ปฏิจสมุปบาทอนุโลม

อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา	เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย	จึงมีสังขาร
สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ	เพราะสังขารเป็นปัจจัย	จึงมีวิญญาณ
วิญฺญาณปจฺจยา นามรูปํ	เพราะวิญญาณเป็นปัจจัย	จึงมีนามรูป
นามรูปปจฺจยา สฬายตนํ	เพราะนามรูปเป็นปัจจัย	จึงมีสฬายตนะ
สฬายตนปจฺจยา ผสฺโส	เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย	จึงมีผัสสะ
ผสฺสปจฺจยา เวทนา	เพราะผัสสะเป็นปัจจัย	จึงมีเวทนา
เวทนาปจฺจยา ตณฺหา	เพราะเวทนาเป็นปัจจัย	จึงมีตัณหา
ตณฺหาปจฺจยา อุปาทานํ	เพราะตัณหาเป็นปัจจัย	จึงมีอุปาทาน
อุปาทานปจฺจยา ภโว	เพราะอุปาทานเป็นปัจจัย	จึงมีภพ
ภวปจฺจยา ชาติ	เพราะภพเป็นปัจจัย	จึงมีชาติ

ชาติปจฺจยา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา สมฺภวนฺติ
เอวเมตสฺส เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส สมุทโย โหติ

เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมีชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัสสะ อุปายาส เป็นอันว่ากองทุกข์ทั้งมวล ย่อมเกิดด้วยอาการอย่างนี้

ปฏิจสมุปบาทปฏิโลม

อนึ่ง เพราะอวิชชานั้นแหละดับโดยไม่เหลือด้วยมรรค คือวิราคะ สังขารจึงดับ

สงฺขารนิโรธา วิญฺญาณนิโรโธ	เพราะสังขารดับ	วิญญาณจึงดับ
วิญฺญาณนิโรธา นามรูปนิโรโธ	เพราะวิญญาณดับ	นามรูปจึงดับ
นามรูปนิโรธา สฬายตนนิโรโธ	เพราะนามรูปดับ	สฬายตนจึงดับ
สฬายตนนิโรธา ผสฺสนิโรโธ	เพราะสฬายตนดับ	ผัสสะจึงดับ
ผสฺสนิโรธา เวทนานิโรโธ	เพราะผัสสะดับ	เวทนาจึงดับ
เวทนานิโรธา ตณฺหานิโรโธ	เพราะเวทนาดับ	ตัณหาจึงดับ

ตณฺหานิโรธา อุปาทานนิโรโธ เพราะตัณหาดับ อุปาทานจึงดับ
อุปาทานนิโรธา ภวนิโรโธ เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ
ภวนิโรธา ชาตินิโรโธ เพราะภพดับ ชาติจึงดับ
ชาติโรธา ชรามรณํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสปายาสา นิรุชฺฌนฺติ เอวเมตสฺส-เกวลสฺส ทุกฺขกฺขนฺธสฺส นิโรโธ โหติ ฯ.

ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกขะ โทมนัส ปายาส จึงดับ เป็นอันว่ากองทุกข์ทั้งมวลนั้นย่อมดับด้วยประการฉะนี้

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานในเวลานั้นว่า

(๒) ยทา หเว ปาตุภวนฺติ ธมฺมา[๑]
อาตาปิโน ฌายโต พฺราหฺมณสฺส
อถสฺส กงฺขา วปยนฺติ สพฺพา
ยโต ปชานาติ สเหตุธมฺมํ ฯ

เมื่อใดธรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีความเพียรเพ่งอยู่ เมื่อนั้นความสงสัยทั้งปวงของพราหมณ์นั้นย่อมสิ้นไป เพราะมารู้ธรรม พร้อมทั้งเหตุ

เมื่อเข้าถึงซึ่งปัจฉิมยามแห่งราตรีนั้น พระพุทธองค์ได้ทรงพิจารณาปฏิจสมุปบาทเป็นอนุโลมปฏิโลมอีกครั้งหนึ่ง แล้วทรงเปล่งอุทานว่า

(๓) ยทา หเว ปาตุภวนฺติ ธมฺมา[๒]
อาตาปิโน ฌายโต พฺราหมณสฺส
อถสฺส กงฺขา วปยนฺติ สพฺพา
ยโต ขย ปจฺจยานํ อเวทิ ฯ

เมื่อใดแลธรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีความเพียรเพ่งอยู่ เมื่อนั้นความสงสัยทั้งปวงของพราหมณ์นั้นย่อมสิ้นไป เพราะได้รู้ความสิ้นไปแห่งปัจจัยทั้งหลาย

---

๑ อุทานในยามต้น เกิดขึ้นด้วยอำนาจความพิจารณาปัจจยาการ

๒ อุทานในยามที่สอง เกิดขึ้นด้วยอำนาจความพิจารณาพระนิพพาน (ในสมันตปาสาทิกา)

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าก็ได้ทรงมนสิการปฏิจสมุบปาทเป็นอนุโลมปฏิโลม อีกครั้งหนึ่งในปัจฉิมยามแห่งราตรีนั้น แล้วทรงอุทานว่า

(๔) ยทา หเว ปาตุภวนฺติ ธมฺมา[๑]
อาตาปิโน ฌายโต พฺราหฺมณสฺส
วิธูปยํ ติฏฺฐติ มารเสนํ
สุริโยว โอภาสยมนฺตลิกฺขนํ ฯ

เมื่อใดแล ธรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีความเพียรเพ่งอยู่ เมื่อนั้น พราหมณ์นั้น ย่อมกำจัดมาร และเสนามารเสียได้ ดุจพระอาทิตย์อุทัยทำอากาศให้สว่างฉะนั้น

ครั้นล่วง ๗ วันไปแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงออกจากสมาธินั้น เสด็จจากควงไม้โพธิพฤกษ์ [๒] เข้าไปยังต้นไม้อชปาลนิโครธ แล้วประทับนั่งด้วยบัลลังก์เดียว เสวยวิมุติสุขตลอด ๗ วัน

ครั้งนั้น พราหมณ์หุหุกชาติคนหนึ่งได้เข้าไปในพุทธสำนัก ทูลถามว่าท่านพระโคดม บุคคลที่มีชื่อว่าเป็นพราหมณ์ด้วยเหตุเพียงเท่าไรหนอ และธรรมเหล่าไหนยังบุคคลให้เป็นพราหมณ์ พระพุทธองค์ทรงตรัสตอบว่า

(๕) โย พฺราหฺมโณ พาหิตปาปธมฺโม
นีหุํหุโก นิกฺกาสาโว ยตตฺโต
เวทนฺคู วูสิตพฺรหฺมจริโย
ธมฺเมน โส พฺรหฺมวาทํ วเทยฺย
ยสฺสุสฺสทา นตฺถิ กุหิญฺจิ โลเก ฯ

พราหมณ์ใดมีบาปธรรมอันลอยเสียแล้ว ไม่ตวาดผู้อื่นว่าหึ ๆ ไม่มีกิเลสดุจน้ำฝาด มีตนสำรวมแล้ว ถึงที่สุดแห่งเวทย์ มีพรหมจรรย์อยู่จบแล้ว พราหมณ์นั้นไม่มีกิเลสเครื่องฟูขึ้น ในอารมณ์ไหน ๆ ในโลกควรกล่าวถ้อยคำว่าตนเป็นพราหมณ์โดยธรรม

---

๑ อุทานในยามสุดท้าย เกิดขึ้นด้วยอำนาจความพิจารณามรรค

๒ ในสมันตปาสาทาทิกา แสดงว่า พระองค์เสด็จไปยังอชปาลนิโครธในสัปดาห์ที่ ๕ คือเมื่อเสด็จออกจากใต้ร่มโพธิพฤกษ์แล้วเสด็จทอดพระเนตรต้นโพธิโดยมิได้กระพริบตลอด ๗ วัน สถานที่นั้นเรียกว่าอนิมิสเจดีย์ จากนั้นก็เสด็จจงกรมใกล้บริเวณนั้นอีก ๗ วัน สถานที่นั้นเรียกว่า "รัตนจงกรมเจดีย์" จากนั้นเทวดาได้นิรมิตรเรือนแก้วให้พระองค์ทรงประทับพิจารณาอภิธรรมปิฎก ๗ ปกรณ์ สถานที่นั้นเรียกว่า "รัตนฆรเจดีย์" จากนั้นจึงเสด็จไปยังอชปาลนิโครธ

ครั้นล่วง ๗ วันแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงออกจากสมาธินั้น เสร็จจากควงไม้อชปาละนิโครธเข้าไปยังต้นไม้มุจลินท ประทับนั่งด้วยบรรลังก์เดียว เสวยวิมุติสุขตลอด ๗ วัน

ครั้งนั้นเมฆใหญ่มิใช่ฤดูกาลตั้งขึ้น ฝนตกพรำ เจือด้วยลมหนาวตลอด ๗ วัน ครั้งนั้นมุจลินทนาคราชออกจากที่อยู่ของตน ได้แวดวงพระกายพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยขนด ๗ รอบ แล้วแผ่พังพานใหญ่เหนือพระเศียรสถิตอยู่ด้วยหวังใจว่าความหนาวความร้อนอย่าเบียดเบียนพระผู้มีพระภาค สัมผัสแห่งเหลือบยุงลมแดดและสัตว์เลื้อยคลาน อย่าได้เบียดเบียนพระผู้มีพระภาค ครั้นล่วง ๗ วันแล้ว อากาศปลอดโปร่งปราศจากฝน มุจลินทนาคราชจึงคลายขนดจากพระกายของพระผู้มีพระภาคเจ้า จำแลงรูปของตนเป็นเพศมาณพ ยืนประคองอัญชลีถวายนมัสการพระผู้มีพระภาคทางเบื้องพระพักตร์

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงเปล่งอุทานในเวลานั้นว่า

(๖) สุโข วิเวโก ตุฏฺฐสฺส สุตธมฺมสฺส ปสฺสโต
อพฺยาปชฺฌํ สุขํ โลเก ปาณภูเตสุ สญฺญโม
อสฺมิมานสฺส โย วินโย เอตํ เว ปรมํ สุขํฯ

ความสงัดเป็นสุขของบุคลผู้สันโดษ มีธรรมปรากฏแล้ว เห็นอยู่ ความไม่พยาบาท คือความสำรวมในสัตว์ทั้งหลาย เป็นสุขในโลก ความปราศจากกำหนัดยินดี คือความล่วงกามทั้งหลายเสียได้เป็นสุขในโลก การกำจัดอัสมิมานะเสียได้นั่นแล เป็นสุขอย่างยิ่ง

ครั้นประทับ ณ ควงไม้มุจลินทล่วง ๗ วันแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงออกจากสมาธินั้น เสด็จเข้าไปยังต้นไม้ราชายตนะ แล้วประทับนั่งบัลลังก์เดียว เสวยวิมุติสุขตลอด ๗ วัน

สมัยนั้นพ่อค้าพาณิชย์ ๒ คน ชื่อตปุสสะ และพัลลิกะ เดินทางไกลจากอุกรชนบทลุถึงตำบลนั้น ครั้งนั้นเทพยดาผู้เป็นญาติสาโลหิตของพ่อค้าทั้งสองได้กล่าวคำนี้ขึ้นว่า ท่านผู้นิรทุกข์ พระผู้มีพระภาคพระองค์นี้ตรัสรู้เป็นครั้งแรกประทับอยู่ ณ ควงไม้ราชายตนะ ท่านทั้งสองจงไปบูชาพระผู้มีพระภาคนั้นด้วยสัตตุผงสัตตุก้อน การบูชาของท่านทั้งสองนั้น จักเป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ท่านทั้งหลายตลอดกาลนาน

ครั้งนั้นพ่อค้าทั้งสองได้ถือสัตตุผงสัตตุก้อน เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ถวายสัตตุผงสัตตุก้อน ครั้งนั้นพ่อค้าตปุสสะและพัลลิกะได้ทูลคำนี้แด่พระผู้มีพระภาคว่า พระพุทธ-

เจ้าข้า ข้าพระพุทธเจ้าทั้งสองนี้ขอถึงพระผู้มีพระภาคและพระธรรมว่าเป็นสรณะ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงจำข้าพระพุทธเจ้าทั้งสองว่าเป็นอุบาสกผู้มอบชีวิตถึงสรณะ จำเดิมแต่วันนี้เป็นต้นไป

นายพาณิชย์ทั้งสองคนนี้ได้เป็นอุบาสกกล่าวอ้างถึงรัตนทั้งสองคือพุทธรัตน ธรรมะรัตน เป็นชุดแรกในโลก

ครั้นล่วง ๗ วันไปแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงออกจากสมาธิเสด็จจากควงไม้ราชายตนะ เข้าไปประทับยังต้นไม้อชปาลินิโครธอีกครั้งหนึ่ง เมื่อพระองค์ทรงประทับอยู่ ณ ที่นั้น ได้มีพระปริวิตกทางจิตเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า

"ธรรมที่เราได้บรรลุแล้วนี้ เป็นคุณอันลึก ถึงได้ยาก รู้ตามได้ยากเป็นธรรมที่สงบ ประณีต ไม่อยู่ในวิสัยแห่งความสุข ละเอียด เป็นวิสัยที่บัณฑิตจะพึงรู้แจ้ง ส่วนหมู่สัตว์นี้ได้รื่นรมย์ด้วยอาลัย[๑] ยินดีในอาลัย ชื่นชมในอาลัย ฐานะคือความที่อวิชชาเป็นปัจจัยแห่งสังขารเป็นต้นนี้ เป็นสภาพอาศัยปัจจัยเกิดขึ้นนี้ อันหมู่สัตว์ผู้เริงรมย์ด้วยอาลัย ยินดีในอาลัย ชื่นชมในอาลัย เห็นได้ยาก แม้แต่ฐานะคือธรรมอันเป็นที่ระงับสังขารทั้งปวง เป็นที่สละคืนอุปธิทั้งปวง เป็นที่สิ้นตัณหา เป็นที่สิ้นกำหนัด เป็นที่ดับสนิท หากิเลสเครื่องร้อยรัดมิได้นี้ ก็แสนยากที่สัตว์เหล่านั้นจะเห็นได้ ถ้าเราจะพึงแสดงธรรมสัตว์เหล่าอื่น ก็ไม่สามารถจะทั่วถึงธรรมของเรา ข้อนั้นก็จะพึงเป็นความเหน็ดเหนื่อยแก่เราเปล่า จะพึงเป็นความลำบากแก่เราเปล่า"

ทรงเวียนไปเพื่อความมักน้อย ไม่แสดงธรรม

ดังนั้น เมื่อพระองค์ทรงดำริเช่นนี้แล้ว อานัจฉริยคาถาที่ไม่เคยได้สดับในกาลก่อนปรากฏแก่พระผู้มีพระภาคเจ้าดังนี้ว่า

(๓) กิจฺเฉน เม อธิคตํ หลนฺทานิ ปกาสิตุํ ฯ
ราคโทสปเรเตหి นายํ ธมฺโม สุสมฺพุโธ ฯ
ปฏิโสตคามึ นิปุณํ คมฺภีรํ ทุทฺทสํ อณุํ
ราครตฺตา น ทกฺขนฺติ ตโมกฺขนฺเธน อาวุฏา ฯ

---

๑ สมันตปาสาทิกา อธิบายว่า เพราะสัตว์ทั้งหลายย่อมพัวพันในกามคุณ ๕ เพราะฉะนั้นกามคุณเห้านั้นท่านจึงเรียกว่า อาลัย คำว่า รื่นรมย์ในอาลัย ก็คือ รื่นรมย์ในกามคุณเน้นเอง

บัดนี้ เรายังไม่ควรประกาศธรรมที่เราได้บรรลุแล้วโดยยาก เพราะธรรมนี้อันสัตว์ผู้ถูกราคะและโทษะครอบงำแล้วไม่อาจตรัสรู้ได้ง่าย สัตว์ผู้อันราคะย้อมแล้ว ถูกกองอวิชชาห่อหุ้มแล้ว จักไม่เห็นธรรมอันละเอียดลึกซึ้ง ยากที่จะเห็น ละเอียดยิ่งอันจะยังสัตว์ให้ถึงธรรมที่ทวนกระแส คือพระนิพพาน

เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงพิจารณาเห็นอยู่อย่างนี้ มีพระทัยน้อมไปเพื่อความขวนขวายน้อย ไม่น้อมไปเพื่อทรงแสดงธรรม

ท้าวสหัมบดีพรหมทูลอาราธนาให้แสดงธรรม

ครั้งนั้น ท้าวสหัมบดีพรหมทราบปริวิตกแห่งจิตของพระผู้มีพระภาค ด้วยใจของตนแล้ว เกิดความปริวิตกว่าชาวเราผู้เจริญ โลกจักฉิบหายหนอ โลกจักวินาศหนอ เพราะพระตถาคต อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงน้อมพระทัยไป เพื่อความขวนขวายน้อย ไม่ทรงน้อมพระทัยไปเพื่อทรงแสดงธรรม

ลำดับนั้น ท้าวสหัมบดีพรหมจึงยังกายให้หายไปในพรหมโลก มาปรากฏ ณ เบื้องพระพักตร์ ของพระผู้มีพระภาคประนมอัญชลีไปทางพระผู้มีพระภาค แล้วทูลขึ้นว่า

พระพุทธเจ้าข้า ขอพระผู้มีพระภาคได้โปรดจงแสดงธรรม ขอพระสุคตได้โปรดทรงแสดงธรรม เพราะสัตว์ทั้งหลายจำพวกที่มีธุลีในจักขุน้อยมีอยู่เพราะไม่ได้ฟังธรรมย่อมเสื่อม ผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักมีแล้วกราบทูลเป็นประพันธ์คาถาว่า

เมื่อก่อนธรรมไม่บริสุทธิ์ อันคนมีมลทินทั้งหลายเกิดแล้วได้ปรากฏในมคธชนบท ขอพระองค์ได้ทรงโปรดเปิดประตูแห่งอมตธรรมนี้ ขอสัตว์ทั้งหลายจงฟังธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้หมดมลทินตรัสรู้แล้วตามลำดับ เปรียบเหมือนบุรุษมีจักษุยืนอยู่บนยอดภูเขา ซึ่งล้วนแล้วด้วยศิลา ย่อมเห็นชุมชนได้โดยรอบฉันใด ข้าแต่พระองค์ผู้มีเมธาดี มีพระปัญญาจักษุรอบคอบ ขอพระองค์ผู้ปราศจากความโศกจงเสด็จขึ้นสู่ปราสาทอันสำเร็จด้วยธรรม แล้วทรงพิจารณาชุมชนผู้เกลื่อนกล่นด้วยความโศก ผู้ถูกชาติและชราครอบงำแล้ว มีอุปมัยฉันนั้นเถิด ข้าแต่พระองค์ผู้มีความเพียร ทรงชนะ

---

๑. วินัยปิฎกมหาวรรค ๔/๙

สงครามผู้นำหมู่ หาหนี้มิได้ ขอพระองค์จงทรงอุตสาหะ เที่ยวไปในโลกเถิด ขอพระผู้มีพระภาคโปรดแสดงธรรม เพราะสัตว์ผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักมี[๑]

ทรงพิจารณาสัตว์เหมือนดอกบัว ๔[๒] เหล่า

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบคำทูลอาราธนาของท้าวสหัมบดีพรหม และทรงอาศัยความกรุณาในหมู่สัตว์ จึงทรงตรวจดูสัตว์โลกด้วยทิพยจักษุ ได้ทรงเห็นสัตว์ทั้งหลายที่มีธุลี คือกิเลสในจักษุน้อยก็มี ที่มีธุลีคือกิเลสในจักษุมากก็มี ที่มีอินทรีย์แก่กล้าก็มี ที่มีอินทรีย์อ่อนก็มี ที่มีอาการดีก็มี ที่มีอาการทรามก็มี ที่จะสอนให้รู้ได้ง่ายก็มี ที่จะสอนให้รู้ได้ยากก็มี ที่มีปกติเห็นปรโลกและโทษโดยความเป็นภัยอยู่ก็มี

อุปมาเหมือนดอกอุบลในกออุบล ดอกปทุมในกอปทุม หรือดอกปุณฑริกในกอปุณฑริกที่เกิดแล้วในน้ำ เจริญแล้วในน้ำ งอกงามแล้วในน้ำ บางเหล่าก็จมอยู่ในน้ำอันน้ำเลี้ยงไว้ บางเหล่าก็ตั้งอยู่เสมอน้ำ บางเหล่าตั้งอยู่พ้นน้ำ อันน้ำไม่ติดแล้ว

พระผู้มีภาคทรงตรวจดูสัตว์โลกด้วยพุทธจักษุ ได้ทรงเห็นสัตว์ทั้งหลาย บางพวกมีธุลีคือกิเลสในจักษุน้อย บางพวกมีธุลีคือกิเลสในจักษุมาก บางพวกมีอินทรีย์แก่กล้า บางพวกมีอินทรีย์อ่อน บางพวกมีอาการดี บางพวกมีอาการทราม บางพวกก็สอนให้รู้ได้ง่าย บางพวกก็สอนให้รู้ได้ยาก บางพวกมีปกติเห็นปรโลกและโทษโดยความเป็นภัยอยู่ ฉันนั้นเหมือนกัน ครั้นแล้วได้ตรัสคาถาตอบท้าวสหัมบดีพรหมว่า

(๘) อปารุตา เต อมตสฺส ทฺวารา
เย โสตวนฺโต ปมุญฺจนฺตุ สทฺธํ
วิหึสญฺญี ปคุณํ น ภาสึ
ธมฺมํ ปณีตํ มนุเชสุ พฺรหฺเม[๓]
เราเปิดประตูอมตแก่ท่านแล้ว สัตว์เหล่าใดจะฟัง
จงปล่อยศรัทธามาเถิด ดูก่อนพรหม เพราะเรา

---

๑. วินัยมหาวรรค ๔/๑๑

๒. ๑. คือดอกบัวที่โผล่พ้นน้ำ จักบานเวลารุ่งอรุณ ๒. ดอกบัวที่เสมอน้ำ จักบานในวันรุ่งขึ้น ๓. ดอกบัวที่อยู่ในน้ำจักบานในวันต่อไป ๔. ดอกบัวที่อยู่ลึกมากไม่มีโอกาสบานเลย จักเป็นภักษาของเต่าและปลา

๓. วินัยมหาวรรค ๔/๑๑

มีความสำคัญในความลำบาก จึงไม่แสดงธรรม
ที่เราคล่องแคล่วประณีต ในหมู่มนุษย์

เริ่มเสด็จออกแสดงธรรม

เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงตัดสินพระทัยประกาศสัจจธรรมที่ทรงตรัสรู้แล้วจึงดำริว่าจักแสดงธรรมแก่ใครก่อน ทรงดำริถึงอุทกดาบสรามบุตร แต่ท่านผู้นี้ได้สิ้นชีพไปเสียก่อนแล้ว จึงทรงดำริต่อไป เห็นว่าภิกษุปัญจวัคคีย์มีอุปการะแก่พระองค์มาก ทรงทราบว่าปัญจวัคคีย์อยู่ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขตพระนครพาราณสี จึงเสด็จออกจากอุรุเวลาประเทศจาริกไปยังพระนครพาราณสี

ระหว่างที่เสด็จไปตามทางนั้นได้พบกับอุปกาชีวก อุปกาชีวกเห็นพระสิริโฉมอันงามสง่าเช่นนั้น จึงทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า "อาวุโส" อินทรีย์ของท่านผ่องใสยิ่งนัก ผิวพรรณของท่านบริสุทธิ์ผุดผ่อง อาวุโส ท่านบวชอุทิศใคร ใครเป็นศาสดาของท่าน หรือท่านพอใจในธรรมของใคร

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า

"เราเป็นผู้ครอบงำธรรมทั้งปวง รู้ธรรมทั้งปวง อันตัณหาและทิฏฐิไม่ฉาบทาแล้วในธรรมทั้งปวง เราละธรรมอันเป็นไปในภูมิสามได้ทั้งหมด พ้นแล้ว เพราะความสิ้นไปแห่งตัณหา เราตรัสรู้ธรรมอันยิ่งด้วยตนเองแล้ว จะพึงอ้างใครเล่า อาจารย์ของเราไม่มี คนเช่นเราก็ไม่มีบุคคลที่เสมอเหมือนกับเราก็ไม่มีในโลก พร้อมทั้งเทวโลกเพราะเราเป็นพระอรหันต์ในโลก เราเป็นศาสดาหาศาสดาอื่นยิ่งกว่าไม่ได้ เราผู้เดียวที่ เป็นพระสัมมาสมพุทธะ เราเป็นผู้เย็นใจ เพราะดับกิเลสได้แล้ว เราจะไปยังเมืองในแคว้นกาสี เพื่อประกาศธรรมจักรให้เป็นไป เราจะบรรลืออมตเภรีในโลกอันมืด เพื่อให้สัตว์ได้ธรรมจักษุ"[๑]

อุปกาชีวกถามว่า ท่านผู้มีอายุ ท่านปฏิญาณว่า ท่านเป็นพระอรหันต์ ผู้ชนะไม่มีที่สุดฉะนั้นหรือ

---

๑. วินัยมหาวรรค ๔/๑๔

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า "ชนทั้งหลายผู้ถึงธรรมที่สิ้นตัณหาเช่นเรานี้แหละ ชื่อว่าเป็นผู้ชนะ บาปธรรมทั้งหลายอันเราชนะแล้ว เหตุนี้แหละอุปกะ เราจึงชื่อว่าผู้ชนะ"

อุปกาชีวกไม่เชื่อสั่นศีรษะเดินหลีกไป พระผู้มีพระภาคจึงเสด็จดำเนินต่อไป จนกระทั่งบรรลุถึงป่าอิสิปตนมฤคทายวันในเย็นวันนั้น ครั้งแรกปัญจวัคคีย์ไม่เชื่อว่า พระองค์ได้ตรัสรู้แล้ว เพราะเห็นว่าละการบำเพ็ญทุกรกิริยา เวียนมาเพื่อเป็นคนมักมาก จะตรัสรู้ได้อย่างไร จึงไม่ยินดีในการต้อนรับเท่าใด นักแต่ด้วยพระเมตตาที่แผ่ไปยังปัญจวัคคีย์ แล้วตรัสถามว่า "พวกเธอจำได้หรือไม่ว่าถ้อยคำเช่นนี้ เราได้เคยพูดมาในกาลก่อนหรือ"

ปัญจวัคคีย์กราบทูลว่า คำพูดเช่นนี้ไม่เคยได้ฟังเลย พระพุทธเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตเป็นอรหันต์ตรัสรู้เองพวกเธอจงเงี่ยโสตสดับ เราได้บรรลุอมตธรรมแล้ว เราจะสั่งสอน จัดแสดงธรรม เธอทั้งหลายปฏิบัติอยู่ตามที่เราสั่งสอนแล้ว ไม่ช้าก็จักกระทำให้แจ้งซึ่งคุณอันยอดเยี่ยม อันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์ ที่กุลบุตรทั้งหลายออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตแล้วโดยชอบต้องการ

เมื่อปัญจวัคคีย์ยอมเชื่อฟังพระผู้มีพระภาค เงี่ยโสตสดับ ตั้งจิตเพื่อรู้ยิ่ง พระผู้มีพระภาคจึงเริ่มตรัสพระธรรมเทศนาแก่ปัญจวัคคีย์ว่า

ปฐมเทศนา
ธรรมจักกัปปวัตตนสูตร

ภิกษุทั้งหลาย ที่สุดสองอย่างนี้อันบรรพชิตไม่ควรเสพ คือ

การประกอบตนให้พัวพันด้วยกามสุขในกามทั้งหลาย เพราะเป็นธรรมอันเลว เป็นของชาวบ้าน เป็นของคนที่มีกิเลสหนา ไม่ใช่ไปจากข้าศึกคือกิเลส ไม่ประกอบด้วยประโยชน์อย่างหนึ่ง

การประกอบความเหน็ดเหนื่อยแก่ตน ให้เกิดทุกข์แก่ผู้ประกอบ ไม่ใช่ไปจากข้าศึก คือกิเลส ไม่ประกอบด้วยประโยชน์อย่างหนึ่ง

ภิกษุทั้งหลาย ข้อปฏิบัติอันเป็นกลาง ไม่เข้าไปใกล้ที่สุดสองอย่างนั้นตถาคตได้ตรัสรู้แล้วด้วยปัญญาอันยิ่ง ทำดวงตาให้เกิด ทำญาณให้เกิด ย่อมเป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน

ภิกษุทั้งหลาย ก็ข้อปฏิบัติอันเป็นกลางนั้น ที่ตถาคตได้ตรัสรู้แล้วด้วยปัญญาอันยิ่ง ทำดวงตาให้เกิด ทำญาณให้เกิด ย่อมเป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพานนั้น เป็นไฉน

ข้อปฏิบัติอันเป็นกลางนั้นได้แก่อริยมรรคมีองค์แปดนี้ คือ ปัญญาอันเห็นชอบ ๑ ความดำริชอบ ๑ เจรจาชอบ ๑ การงานชอบ ๑ เลี้ยงชีพชอบ ๑ พยายามชอบ ๑ ระลึกชอบ ๑ ตั้งจิตชอบ ๑

ภิกษุทั้งหลาย นี้แลคือข้อปฏิบัติอันเป็นกลางนั้น ที่ตถาคตได้ตรัสรู้แล้วด้วยปัญญาอันยิ่ง ทำดวงตาให้เกิด ทำญาณให้เกิด ย่อมเป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน

ภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้แลเป็นทุกข์อย่างแท้จริง คือ ความเกิดก็เป็นทุกข์ ความแก่ก็เป็นทุกข์ ความเจ็บไข้ก็เป็นทุกข์ ความตายก็เป็นทุกข์ ความประจวบด้วยสิ่งอันไม่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์ ความพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักก็เป็นทุกข์ ปรารถนาสิ่งใดแล้วไม่ได้สิ่งนั้นก็เป็นทุกข์ โดยย่นย่อ อุปาทานขันธ์ ๕ เป็นทุกข์

ภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้แล เป็นเหตุให้ทุกข์เกิดขึ้นอย่างแท้จริง คือ ความทะยานอยากนี้ทำให้มีภพอีก เป็นไปกับความกำหนัด ประกอบด้วยอำนาจแห่งความเพลิดเพลิน เพลิดเพลินในอารมณ์นั้น ๆ กล่าวคือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา

ภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้แลเป็นความดับทุกข์อย่างแท้จริง คือ ความดับโดยสิ้นกำหนัดโดยไม่เหลือแห่งตัณหานั้น ความสละตัณหานั้น ความปล่อยวางตัณหานั้น ความไม่พัวพันแห่งตัณหานั้น

ภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้แลเป็นทางปฏิบัติให้ถึงซึ่งความดับทุกข์อย่างแท้จริง คือ ทางอันมีองค์แปดเป็นเครื่องไปจากข้าศึกคือกิเลส กล่าวคือ ปัญญาอันเห็นชอบ ๑ ฯลฯ เป็นต้น

ภิกษุทั้งหลาย ดวงตาได้เกิดขึ้นแล้ว ญาณได้เกิดขึ้นแล้ว ปัญญาได้เกิดขึ้นแล้ว วิทยาได้เกิดขึ้นแล้ว แสงสว่างได้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ในธรรมทั้งหลายที่เราไม่เคยได้ฟังมาก่อนว่า ฯลฯ นี้ เป็นทุกขอริยสัจ

ภิกษุทั้งหลาย ทุกขอริยสัจนี้แล ควรกำหนดรู้ – ภิกษุทั้งหลาย ทุกขอริยสัจนี้แลเราได้กำหนดรู้แล้ว

ภิกษุทั้งหลาย จักษุนี้เกิดขึ้นแล้ว ญาณได้เกิดขึ้นแล้ว ปัญญาได้เกิดขึ้นแล้ว วิทยาได้เกิดขึ้นแล้ว แสงสว่างได้เกิดขึ้นแล้วแก่เราในธรรมทั้งหลายที่เราไม่เคยได้ฟังมาก่อนว่า นี้ทุกขสมุทัยอริยสัจ

ภิกษุทั้งหลาย ทุกข สมุหทัย อริยสัจนี้แล ควรละเสีย – ภิกษุทั้งหลาย ก็ทุกขสมุทัยอริยสัจนี้เราได้ละแล้ว

ภิกษุทั้งหลาย จักษุได้เกิดขึ้นแล้ว ญาณได้เกิดขึ้นแล้ว ปัญญาได้เกิดขึ้นแล้ว วิทยาได้เกิดขึ้นแล้ว แสงสว่างได้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ในธรรมทั้งหลายที่เราไม่เคยได้ฟังมาก่อนว่า นี้ทุกขนิโรธอริยสัจ

ภิกษุทั้งหลาย ทุกขนิโรธอริยสัจนี้แล ควรทำให้แจ้ง ภิกษุทั้งหลายทุกขนิโรธอริยสัจนี้เราทำให้แจ้งแล้ว

ภิกษุทั้งหลาย จักษุได้เกิดขึ้นแล้ว ญาณได้เกิดขึ้นแล้ว ปัญญาได้เกิดขึ้นแล้ว แสงสว่างได้เกิดขึ้นแล้วแก่เรา ในธรรมทั้งหลายที่เราไม่เคยได้ฟังมาแต่กาลก่อนว่า นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ

ภิกษุทั้งหลาย ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจนี้แลควรให้เจริญ ภิกษุทั้งหลายทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจนี้ เราได้เจริญแล้ว

ญาณทัสสนอันมีรอบ ๓ อาการ ๑๒

ภิกษุทั้งหลาย ปัญญาอันรู้เห็นตามความจริงของเราในอริยสัจ ๔ นี้ ซึ่งมีรอบ ๓ มีอาการ ๑๒ ยังไม่หมดจดเพียงใดแล้ว ภิกษุทั้งหลาย เรายังยืนยันไม่ได้ว่าเป็นผู้ตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณอันยอดเยี่ยมในโลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณะ พราหมณ์ เทวดา และมนุษย์เพียงนั้น

ภิกษุทั้งหลาย ก็เมื่อใดแล ปัญญาอันรู้เห็นความเป็นจริงของเราในอริยสัจ ๔ นี้ มีรอบ ๓ มีอาการ ๑๒ หมดจดดีแล้ว ภิกษุทั้งหลาย เมื่อนั้นเราจึงกล้ายืนยันได้ว่าเป็นผู้ตรัสรู้สัมมาสัมโพธิญาณอันยอดเยี่ยมในโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ในหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณะพราหมณ์ เทวดา และมนุษย์

อนึ่ง ปัญญาอันรู้เห็นตามความเป็นจริงได้เกิดขึ้นแล้วแก่เราว่า ความพ้นวิเศษของเราไม่จักกำเริบ ชาตินี้เป็นที่สุดแล้ว บัดนี้ ภพใหม่ไม่มีต่อไปแล้ว

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไวยากรณ์ภาษิตนี้อยู่ ดวงตาเห็นธรรมปราศจากธุลีปราศจากมลทินได้เกิดขึ้นแก่ท่านพระอัญญาโกณฑัญญะว่า

ยงฺกิญฺจิ สมุทยธมฺมํ สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมํ

สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งมวลมีความดับไปเป็นธรรมดา

ครั้นพระผู้มีพระภาคทรงประกาศธรรมจักรให้เป็นไปแล้ว เหล่าภุมมะเทวดาได้บรรลือเสียงว่า นั่นพระธรรมจักรอันยอดเยี่ยม พระผู้มีพระภาคทรงประกาศให้เป็นไปแล้ว ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขตพระนครพาราณสี อันสมณะ พราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใคร ๆ ในโลก จะปฏิวัติไม่ได้

เทวดาชั้นจาตุมหาราช ได้ยินเสียงภุมมะเทวดาแล้วก็บรรลือเสียงต่อไป เทวดาชั้นดาวดึงส์ได้ยินเสียงของเทวดาชั้นจาตุมหาราช แล้วก็บรรลือเสียงต่อไป เทวดาชั้นยามา ชั้นดุสิต ชั้นนิมมานนรดี ชั้นปรนิมมิตวสวัตตี ก็บรรลือเสียงต่อไป เทวดาที่นับเนื่องในหมู่พรหมได้ยินเสียงของพวกเทวดาชั้นปรนิมมิตสวัตตีแล้วก็บรรลือเสียงต่อไปว่า นั่นพระธรรมจักรอันยอดเยี่ยม พระผู้มีพระภาคทรงประกาศให้เป็นไปแล้ว ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวันเขตพระนครพาราณสี อันสมณะ พราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใคร ๆ ในโลกจักปฏิวัติไม่ได้

ชั่วระยะกาลครู่เดียวเท่านั้น เสียงกระฉ่อนก็ขึ้นไปจนถึงพรหมโลกด้วยประการฉะนี้

ทั้งหมื่นโลกธาตุได้หวั่นไหวสะเทือนสะท้าน ทั้งแสงสว่างอันยิ่งใหญ่หาประมาณมิได้ ได้ปรากฏแล้วในโลกร่วมเทวานุภาพของเทวดาทั้งหลาย

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงเปล่งอุทานว่า ท่านผู้เจริญ อัญญาโกณฑัญญะได้รู้แล้วหนอท่านผู้เจริญ โกณฑัญญะได้รู้แล้วหนอ เพราเหตุนั้นคำว่าอัญญาโกณฑัญญะนี้ จึงได้เป็นชื่อของท่านพระอัญญาโกณฑัญญะด้วยประการฉะนี้

เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงเทศนาโปรดปัญจวัคคีย์ จนได้ดวงตาเห็นธรรมแล้ว ปัญจวัคคีย์ได้ทูลขอบรรพชาอุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาค

ทางที่พ้นไปจากโลกมีอยู่

โน เจตํ ภิกฺขเว โลเก นิสฺสรณํ อภวิสฺส นยิทํ สตฺตา โลกมฺหา นิสฺสเรยฺยุํ ยสฺมา จ โข ภิกฺขเว อตฺถิ โลเก นิสฺสรณํ ตสฺมา สตฺตา โลกมฺหา นิสฺสรนฺติ ฯ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าอุบายเพื่อออกไปในโลกนี้ จักไม่มีแล้วไซร้ สัตว์ทั้งหลายก็ย่อมไม่ออกไปจากโลกได้ แต่เพราะอุบายอันเป็นเครื่องออกไปจากโลกนั้นมีอยู่ ฉะนั้นสัตว์ทั้งหลายจึงออกไปจากโลกได้

•

ผู้ใดไม่รู้โลกทั้ง ๓ นี้แล้วจักพ้นจากโลกไปไม่ได้

ยาวกีวญฺจ ภิกฺขเว สตฺตา โลกสฺส อสฺสาทญฺจ อสฺสาทโต อาทีนวญฺจ อาทีนวโต นิสฺสรณญฺจ นิสฺสรณโต ยถาภูตํ นพฺภญฺญาสุํ เนวตาว ภิกฺขเว สตฺตา สเทวกา โลกา สมารกา สพฺรหฺมกา สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย นิสฺสฏา วิสํยุตฺตา วิปฺปมุตฺตา วิมริยาทีกเตน เจตสา วิหรึสุ ฯ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าสัตว์ทั้งหลายยังไม่รู้ซึ่งคุณของโลกโดยความเป็นคุณ ซึ่งโทษของโลกโดยความเป็นโทษ และซึ่งอุบายเครื่องออกไปจากโลก ตามความเป็นจริงเพียงใด สัตว์ทั้งหลายจะออกไป หลุดไป พ้นไปจากโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก จากหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณะ พราหมณ์ เทวดา และมนุษย์ มีใจปราศจากเขตแดนอยู่ไม่ได้เพียงนั้น

เมื่อรู้โลกทั้ง ๓ อย่างนี้จึงพ้นจากโลกได้

ยโต จ โข ภิกฺขเว สตฺตา โลกสฺส อสฺสาทญฺจ อสฺสาทโต อาทีนวญฺจ อาทีนวโต นิสฺสรณญฺจ นิสฺสรณโต ยถาภูตํ อพฺภญฺญาสุํ อถภิกฺขเว สตฺตา สเทวกา โลกา สมารกา สพฺรหฺมกา สสฺสมณพฺราหฺมณิยา ปชาย สเทวมนุสฺสาย นิสฺสฏา วิสํยุตฺตา วิปฺปมุตฺตา วิมริยาทีกเตน เจตสา วิหรนฺติ ฯ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อใดสัตว์ทั้งหลายรู้ซึ่งคุณของโลกโดยความเป็นคุณ ซึ่งโทษของโลกโดยความเป็นโทษ และซึ่งอุบายอันเป็นเครื่องออกไปจากโลกของโลก โดยความเป็นอุบายเครื่องออกไปจากโลกตามความเป็นจริง เมื่อนั้น สัตว์ทั้งหลายย่อมออกไป

หลุดไป พ้นไปจากโลก พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก จากหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณะ พราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ มีใจปราศจากเขตแดน

ลักษณะคำพูดที่เป็นสุภาษิต

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย วาจาประกอบด้วยองค์ห้า ๕[๑] ประการนี้แลเป็นวาจาสุภาษิต ไม่เป็นทุพภาษิตและเป็นวาจาที่ไม่มีโทษ วิญญูชนไม่ติเตียน

๑. *กาเลน จ ภาสิตา โหติ* *วาจานั้นย่อมเป็นวาจาที่กล่าวถูกกาล*
๒. *สจฺจา จ ภาสิตา โหติ* *เป็นวาจาที่จริงคือกล่าววาจาสัตย์*
๓. *สณฺหา จ ภาสิตา โหติ* *กล่าววาจาที่อ่อนหวาน*
๕. *อตฺถสญฺหิตา จ ภาสิตา โหติ* *วาจาที่กล่าวนั้นประกอบด้วยประโยชน์*
๕. *เมตฺตจิตฺเตน จ ภาสิตา โหติ* *เป็นวาจาที่กล่าวด้วยเมตตาจิต*

ถ้าไม่ปฏิบัติด้วยตนเองก็พ้นทุกข์ไม่ได้

(๑๕๕) นาหํ สมิสฺสามิ ปโมจนาย
กถํกถึ โธตก กญฺจิ โลเก
ธมฺมญฺจ เสฏฺฐํ อภิชานมาโน
เอวํ ตุวํ โอฆมิมํ ตเรสิ ฯ[๒]

ดูก่อน โธตกมาณพ เราไม่อาจยังใคร ๆ ที่มีความสงสัยในโลกให้หลุดพ้นได้ แต่ท่านรู้เฉพาะอยู่ซึ่งธรรมอันประเสริฐ จึงข้ามห้วงทุกข์นี้ได้ด้วยประการอย่างนี้

โทษของการละเมิดศีล ๕

๑. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย **ปาณาติบาต** อันบุคคลเสพแล้ว เจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังสัตว์ให้เป็นไปในนรก ในกำเนิดเดรัจฉาน ในเปรตวิสัย ผลแห่งปาณาติบาตอย่างเบาที่สุด ย่อมยังความเป็นผู้มีอายุน้อยให้เป็นไปแก่ผู้มาเกิดเป็นมนุษย์

---

๑ อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต ๒๒/๗๗๑ – ๒๙๐

๒ ขุททกนิกาย มหานิเทส ๒๙/๓๖

๒. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย **อทินาทาน** อันบุคคลเสพแล้ว เจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังสัตว์ให้เป็นไปในนรก ในกำเนิดสัตว์เดรัจฉาน และเปรตวิสัย ผลแห่งอทินาทานอย่างเบาที่สุดย่อมเป็นไปแก่ผู้ที่เกิดมาเป็นมนุษย์ ต้องประสบต่อความพินาศแห่งโภคะ

๓. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย **กาเมสุมิจฉาจาร** อันบุคคลเสพแล้ว เจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมยังสัตว์นั้นให้เป็นไปในนรก ในกำเนิดเดรัจฉาน ในเปรตวิสัย ผลแห่งกาเมสุมิจฉาจารอย่างเบาที่สุด ก็ยังผู้เกิดมาเป็นมนุษย์มีศัตรูและเวรภัยมาก

๔. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย **มุสาวาท** อันบุคคลเสพแล้ว เจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังสัตว์ให้เป็นไปในนรกในกำเนิดสัตว์เดรัจฉาน ในเปรตวิสัย ผลแห่งมุสาวาทอย่างเบาย่อมยังผู้ที่เกิดมาเป็นมนุษย์ได้รับการกล่าวตู่ด้วยธรรมที่ไม่เป็นจริง

๕. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย **ปิสุณวาจา** อันบุคคลเสพแล้ว เจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังสัตว์ให้เป็นไปในนรก ในกำเนิดเดรัจฉาน ในเปรตวิสัย ผลแห่งปิสุณวาจาอย่างเบาที่สุดย่อมยังผู้มาเกิดเป็นมนุษย์ให้แตกจากมิตร

๖. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย **ผรุสวาจา** อันบุคคลเสพแล้ว เจริญแล้ว กระทำให้มากแล้วย่อมยังสัตว์ให้เป็นไปในนรก ในกำเนิดเดรัจฉาน ในเปรตวิสัย ผลแห่งผรุสวาจาอย่างเบาที่สุด ย่อมยังบุคคลผู้มาเกิดเป็นมนุษย์ได้รับเสียงที่ไม่พอใจ ที่ไม่น่าพอใจ

๗. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย **สัมผัปปลาปะ** อันบุคคลเสพแล้วเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังสัตว์ให้เป็นไปนรก ในกำเนิดเดรัจฉาน ในเปรตวิสัย ผลแห่งสัมผัปปลาปะอย่างเบาที่สุดย่อมเกิดแก่ผู้ที่มาเป็นมนุษย์ได้รับแต่คำที่ไม่ควรเชื่อถือให้เป็นไป

๘. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย การดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันบุคคลเสพแล้ว เจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมยังสัตว์ให้เป็นไปในนรก ในกำเนิดสัตว์เดรัจฉาน ในเปรตวิสัย ด้วยผลแห่งการดื่มสุราและเมรัยอย่างเบาที่สุดย่อมยังบุคคลผู้เกิดมาเป็นมนุษย์ให้ได้รับความเป็นบ้า [๑]

แสงสว่างในโลก ๔ อย่าง

(๒๒๔) จตฺตาโร โลเก ปชฺโชตา ปญฺจเมตฺถ น วิชฺชติ
ทิวา ตปติ อาทิจฺโจ รตฺติมาภาติ จนฺทิมา

---

๑ อังคุตตรนิกาย อัฏฐกนิบาต ๒๓/๒๕๑

อถ อคฺคิ ทิวารตฺตึ ตตฺถ ตตฺถ ประกาสติ
สมฺพุทฺโธ ตปตํ เสฏฺโฐ เอสา อาภา อนุตฺตราติ[๑]

แสงสว่างทั้งหลายมีอยู่ ๔ อย่างในโลก แสงสว่างที่ ๕ มิได้มีในโลกนี้ ดวงอาทิตย์สว่างในกลางวัน ดวงจันทร์สว่างในกลางคืน อนึ่ง ไฟย่อมรุ่งเรืองทั้งในกลางวันและกลางคืนทุกหนแห่ง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประเสริฐกว่าแสงสว่างทั้งหลาย แสงสว่างของพระสัมพุทธเจ้าเป็นแสงสว่างอย่างเยี่ยม

บุญเป็นที่พึ่งของสัตว์ในโลกหน้า

(๒๓๗) เย นํ ททนฺติ สทฺธาย วิปฺปสนฺเนน เจตสา
ตเมว อนฺนํ ภชติ อสฺมึ โลเก ปรมฺหิ จ
ตสฺมา วิเนยฺย มจฺเฉรํ ทชฺชา ทานํ มลาภิภู
ปุญฺญานิ ปรโลกสฺมึ ปติฏฺฐา โหนฺติ ปาณินํ[๒]

ชนเหล่าใดมีใจผ่องใสแล้ว ให้อาหารนั้นด้วยศรัทธา อาหารนั้นแล ย่อมพนอเขาทั้งในโลกนี้และโลกหน้า เพราะเหตุนั้น บุคคลพึงทำความตระหนี่ให้ปลาศไป พึงข่มความตระหนี่ซึ่งเป็นตัวมลทินเสียแล้วให้ทาน เพราะบุญทั้งหลายเป็นที่พึ่งของเหล่าสัตว์ในโลกหน้า

โทษของผู้กีดขวางและห้ามผู้อื่นทำบุญ

(๒๔๑) เยธ มจฺฉริโน โลเก กทริยา ปริภาสกา
อญฺเญสํ ททมานานํ อนฺตรายกรา นรา
นิรยํ ติรจฺฉานโยนึ ยมโลกูปปชฺชเร
สเจ เอนฺติ มนุสฺสตฺตํ ทฬิทฺเท ชายเร กุเล
โจฬํ ปิณฺโฑ รตี ขิฑฺฑา ยตฺถ กิจฺเฉน ลพฺภติ
ปรโต อาสึสเรพาลา ตํปิ เตสํ น ลพฺภติ
ทิฏฺเฐ ธมฺเม ส วิปาโก สมฺปราโย จ ทุคฺคติ[๓]

---

๑. สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ๑๕/๒๒
๒. สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ๑๕/๔๖
๓. สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ๑๕/๔๗

คนเหล่าใดในโลกนี้เป็นคนตระหนี่เหนียวแน่น ดีแต่ว่าเขา ทำการกีดขวางคนเหล่าอื่นผู้ให้อยู่ คนเหล่านั้นย่อมเข้าถึงนรก กำเนิดสัตว์เดรัจฉาน หรือยมโลก ถ้าหากถึงความเป็นมนุษย์ ก็เกิดในสกุลคนยากจน ซึ่งจะหาท่อนผ้า อาหาร ความร่าเริง และความสนุกสนานได้โดยยาก คนพาลเหล่านั้นต้องประสงค์สิ่งใดแต่ผู้อื่น เขาย่อมไม่ได้แม้สิ่งนั้นสมความปรารถนา นั่นเป็นผลในภพนี้ และภพหน้าก็ยังเป็นทุคติอีกด้วย

มิตรที่ติดตามไปถึงภพหน้า

(๒๔๕) สตฺโถ ปสวโต มิตฺตํ มาตา มิตฺตํ เสก ฆเร
สหาโย อตฺถชาตสฺส โหติ มิตฺตํ ปุนปฺปุนํ
สยํ กตานิ ปุญฺญานิ ตํ มิตฺตํ สมฺปรายิกํ[๑]

พวกเกวียน พวกโค ย่อมเป็นมิตรของคนเดินทาง มารดาเป็นมิตรในเรือนของตน สหายเป็นมิตรของผู้มีธุระเกิดขึ้นเนือง ๆ บุญที่ตนทำเองเป็นมิตรติดตามไปถึงภพหน้า

ฆ่าอะไรจึงอยู่เป็นสุข จึงไม่เศร้าโศก

(๒๕๗) โกธํ ฆตฺวา สุขํ เสติ โกธ ฆตฺวา น โสจรติ
โกธสฺส วิสมูลสฺส มธุรคฺคสฺส เทวเต
วธฺ อริยา ปสํสนฺติ ตญฺหิ ฆตฺวาหิ น โสจติ[๒]

ฆ่าความโกรธเสียได้จึงอยู่เป็นสุข ฆ่าความโกรธเสียจึงไม่เศร้าโศก เทวดาและพระอริยเจ้าทั้งหลาย สรรเสริญการฆ่าความโกรธ ซึ่งมีรากเป็นพิษ มียอดหวาน เพราะฆ่าความโกรธนั้นเสียแล้วย่อมไม่เศร้าโศก

บุคคลที่เทวดาทั้งหลายบูชา

(๒๖๗) โย สีลวา ปญฺญวา ภาวิตตฺโต
สมาหิโต ฌานรโต สตีมา
สพฺพสฺส โสกา วิคตา ปหีนา

---

๑ สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ๑๕/๕๐
๒ สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ๑๕/๕๗

ขีณาสโว อนฺติมเทหธารี
ตถาวิธํ สีลวนฺตํ วทนฺติ
ตถาวิโธ ทุกฺขมติจฺจ อิริยติ
ตถาวิธํ เทวตา ปูชยํ[๑]

บุคคลใดมีศีล มีปัญญา มีตนอบรมแล้ว มีจิตตั้งมั่นยินดีในฌาน มีสติ เขาปราศจากความโศกทั้งหมด ละได้ขาดแล้ว มีอาสวะสิ้นแล้ว ทรงไว้ซึ่งร่างกายมีในที่สุด บัณฑิตทั้งหลายเรียกบุคคลชนิดนั้นว่าเป็นผู้มีศีล เรียกบุคคลชนิดนั้นว่าเป็นผู้มีปัญญา บุคคลชนิดนั้นล่วงทุกข์อยู่ได้ เทวดาทั้งหลายบูชาบุคคลชนิดนั้น

ความสุขนั้นมิได้เป็นผลของบุคคลผู้ทำชั่วจะพึงได้

(๒๗๐) อตฺตานญฺเจ ปิยํ ชญฺญา น นํ ปาเปน สํยุเช
น หิ ตํ สุลภํ โหติ สุขํ ทุกฺกฏการินา
อนฺตเกนาธิปนฺนสฺส ชหโต มนุสํ ภวํ
กึ หิ ตํ สุลภํ โหติ กิญฺจ อาทาย คจฺฉติ
กิญฺจสฺส อนุคํ โหติ ฉายาว อนุปายินี
อุโภ ปุญฺญญฺจ ปาปญฺจ ยํ มจฺโจ กุรุเต อิธ
ตํ หิ ตสฺส สกํ โหติ ตญฺจ อาทาย คจฺฉติ
ตญฺจสฺส อนุคํ โหติ ฉยาว อนุปายินี
ตสฺมา กเรยฺย กลฺยาณํ นิจยํ สมฺปรายิกํ
ปุญฺญานิ ปรโลกสฺมึ ปติฏฺฐา โหนฺติ ปาณินํ[๒]

ถ้าบุคคลรู้ว่าตนเป็นที่รักก็ไม่พึงประกอบด้วยบาป เพราะว่าความสุขนั้นไม่เป็นผลที่บุคคลผู้ทำชั่วจะพึงได้โดยง่าย

เมื่อบุคคลถูกมรณะครอบงำ ละทิ้งภพมนุษย์ไปแล้ว ก็อะไรเล่าที่เป็นสมบัติของเขา และเขาย่อมพาเอาอะไรไปได้บ้าง อนึ่งอะไรเล่าจะติดตามเขาไปประดุจเงาติดตามตนไปฉะนั้น

---

๑. สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ๑๕/๗๔
๒. สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ๑๕/๙๙

ผู้ที่เกิดมาแล้วจำจะต้องตายในโลกนี้ ย่อมทำกรรมอันใดไว้ จักเป็นบุญหรือบาปทั้งสองประการ บุญและบาปนั้นแลย่อมเป็นสมบัติของเขา และเขาย่อมจะพาเอาบุญและบาปนั้นไปสู่ปรโลก อนึ่ง บุญและบาปนั้นย่อมเป็นของติดตามเขาไปประดุจเงาติดตามตนไปฉะนั้น เพราะฉะนั้น บุคคลพึงทำกัลยาณกรรม สะสมไว้เป็นสมบัติในปรโลก เพราะว่าบุญทั้งหลายย่อมเป็นที่พึ่งของสัตว์ทั้งหลายในปรโลก .

ธรรมที่ทำให้แก่ช้า

พระผู้มีพระภาคตรัสแก่พระเจ้าปเสนทิโกศลว่า

(๒๗๕) มนุชสฺส สทา สติมโต
มตฺตํ ชานโต ลทฺธโภชเน
ตนุกสฺส ภวนฺติ เวทนา
สณิกํ ชีรติ อายุ ปาลยนฺติ[๑]

มนุษย์ผู้มีสติทุกเมื่อรู้จักประมาณในโภชนะที่ได้มา ย่อมมีเวทนาเบาบาง เขาย่อมแก่ช้า ครองอายุได้ยืนนาน

บุคคลในโลกนี้มี ๔ จำพวก

ครั้งหนึ่งพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในเชตวัน ได้ตรัสแก่พระเจ้าปเสนทิโกศลว่า ดูก่อนมหาบพิตร บุคคล ๔ จำพวกนี้มีปรากฏอยู่ในโลก บุคคล[๒] ๔ จำพวกนั้นเป็นไฉน คือ

๑. ตโม ตมปรายโน บุคคลผู้มืดแล้ว ย่อมมืดต่อไป
๒. ตโม โชติปรายโน บุคคลผู้มืดแล้วกลับสว่างต่อไป
๓. โชติ ตมปรายโน บุคคลผู้สว่างแล้วกลับมืดต่อไป
๔. โชติ โชติปรายโน บุคคลผู้สว่างแล้ว ย่อมสว่างต่อไป

ดูก่อน มหาบพิตร บุคคลอย่างไรที่ชื่อว่าบุคคลมืดแล้ว คงมืดต่อไป ดูก่อนมหาบพิตร บุคคลบางคนในโลกนี้เกิดมาในตระกูลอันต่ำ คือตระกูลจัณฑาล ในตระกูลช่างจักสาน ในตระกูลพราน ในตระกูลช่างรถ หรือในตระกูลคนเทหยากเยื่อ ซึ่งขัดสน มีข้าว

๑ สังยุตตรนิกาย สคาถวรรค ๑๕/๑๑๙
๒ สังยุตตรนิกาย สคาถวรรค ๑๕/๑๓๖

น้ำ โภชนาหารน้อย มีอาชีพฝืดเคือง เป็นตระกูลที่หาอาหารและผ้านุ่งห่มได้โดยยาก และเขาก็เป็นคนที่มีศีลทางกามไม่น่าดู ไม่น่าชม เป็นคนแคระ มีอาพาธมาก เป็นคนจักษุเสีย เป็นง่อย เป็นคนกระจอกหรือคนเปลี้ย มักหาข้าว น้ำ ผ้านุ่งห่ม ยวดยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัยเครื่องประทีปไม่ค่อยได้ ทั้งเขาเหล่านั้นยังประพฤติทุจริตด้วยกาย วาจา เมื่อเขาประพฤติทุจริตด้วยกาย วาจา และใจแล้ว ครั้นตายไปย่อมเข้าถึงอบายทุคติวินิบาก นรก ดูก่อนมหาบพิตร บุรุษพึงไปจากความมืดทึบ สู่ความมืดทึบ หรือพึงไปจากความมืดมัวสู่ความมืดมัว หรือพึงไปจากโลหิตอันมีมลทินสู่โลหิตอันมีมลทินฉันใด ดูก่อนมหาบพิตร ตถาคตกล่าวว่าบุคคลนี้มีอุปมัยฉันนั้น ดูก่อนมหาบพิตร อย่างนี้แล คือบุคคลที่ชื่อว่าเป็นผู้มืดมาแล้วคงมืดต่อไป

ดูก่อนมหาบพิตร บุคคลชื่อว่าเป็นผู้มืดแล้วกลับสว่างต่อไปนั้นอย่างใด ดูก่อนมหาบพิตร บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นคนเกิดมาในตระกูลอันต่ำทราม คือในตระกูลจันฑาล ในตระกูลช่างสาน ในตระกูลพราน ในตระกูลช่างรถ หรือในตระกูลเทหยากเยื่อ ฯลฯ มักหาข้าว น้ำ ผ้า ยวดยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ที่นอน ที่อาศัย และเครื่องประทีปไม่ได้ ถึงแม้กระนั้นเขาก็ประพฤติสุจริตด้วยกายวาจาใจ ครั้นเมื่อเขาประพฤติสุจริตด้วยกายวาจาใจแล้ว เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ดูก่อนมหาบพิตร บุรุษพึงขึ้นจากแผ่นดินสู่บัลลังก์ หรือพึงขึ้นจากบัลลังก์สู่หลังม้า หรือพึงขึ้นจากหลังม้าสู่คอช้าง หรือพึงขึ้นจากคอช้างสู่ปราสาท แม้ฉันใด ดูก่อนมหาบพิตร ตถาคตย่อมกล่าวว่าบุคคลนี้มีอุปมัยฉันนั้น ดูก่อนมหาบพิตร อย่างนี้แลบุคคลชื่อว่าเป็นผู้มืดแล้วกลับสว่างต่อไป

ดูก่อนมหาบพิตร ก็อย่างไรบุคคลชื่อว่าเป็นผู้สว่างแล้วกลับมืดต่อไป ดูก่อนมหาบพิตร บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้เกิดมาในตระกูลสูง คือในตระกูลขัตติยมหาศาล ในตระกูลพราหมณ์มหาศาล หรือในตระกูลคฤหบดีมหาศาล มั่งคั่งมีทรัพย์มาก มีโภคสมบัติมาก มีทองและเงินล้นเหลือ มีของใช้น่าปลื้มใจล้นเหลือ มีทรัพย์มีข้าวเปลือกล้นเหลือ ทั้งเขายังเป็นคนมีรูปงาม น่าดู น่าชม ประกอบด้วยความงามแห่งผิวเป็นเยี่ยม มักหาข้าว น้ำ ผ้า ยวดยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัยและเครื่องประทีปได้สะดวก แต่เขากลับประพฤติทุจริตด้วยกายวาจาใจ ครั้นเขาประพฤติทุจริตด้วยกายวาจาใจแล้ว เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ดูก่อนมหาบพิตร บุรุษลงจากปราสาทสู่คอช้าง หรือลงจากคอช้างสู่หลังม้า หรือลงจากหลังม้าสู่บัลลังก์ หรือลงจากบัลลังก์สู่พื้นดิน หรือจากพื้นดิน

เข้าไปสู่ที่มืดแม้ฉันใด ดูก่อนมหาบพิตร ตถาคตกล่าวว่าบุคคลนี้มีอุปมัยฉันนั้น ดูก่อนมหาบพิตร อย่างนี้แลบุคคลชื่อว่าเป็นผู้สว่างแล้วกลับมืดต่อไป

ดูก่อนมหาบพิตร อย่างไรบุคคลชื่อว่าเป็นผู้สว่างแล้วคงสว่างต่อไป ดูก่อนมหาบพิตร บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นคนเกิดมาในตระกูลสูง คือในตระกูลขัตติยมหาศาล ในตระกูลพราหมณ์มหาศาล หรือในตระกูลคฤหบดีมหาศาล อันมั่งคั่งมีทรัพย์มาก มีโภคสมบัติมาก มีทองและเงินล้นเหลือ มีของใช้น่าปลื้มใจล้นเหลือ มีทรัพย์คือข้าวเปลือกล้นเหลือ และเขาเป็นคนมีรูปสวย น่าดูน่าชม ประกอบด้วยความงามแห่งผิวพรรณเป็นเยี่ยม มักหาข้าว น้ำ ผ้า ยวดยานพาหนะ ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัยและเครื่องประทีปได้สะดวก เขาย่อมประพฤติสุจริตด้วยกายวาจาใจ ครั้นเขาประพฤติสุจริตด้วยกายวาจาใจแล้ว เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ดูก่อนมหาบพิตร บุรุษพึงก้าวไปด้วยดีจากบัลลังก์สู่บัลลังก์ หรือพึงก้าวไปด้วยดีจากหลังม้าสู่หลังม้า หรือพึงก้าวไปด้วยดีจากคอช้างสู่คอช้าง หรือพึงก้าวไปด้วยดีจากปราสาทสู่ปราสาท แม้ฉันใด ดูก่อนมหาบพิตร ตถาคตย่อมกล่าวว่าบุคคลนี้มีอุปมัยฉันนั้น ดูก่อนมหาบพิตร อย่างนี้แล บุคคลชื่อว่าเป็นผู้สว่างแล้วคงสว่างต่อไป

ดูก่อนมหาบพิตร บุคคล ๔ จำพวกนี้แล มีปรากฏอยู่ในโลก

ดูก่อนมหาบพิตร บุรุษเข็ญใจไม่มีศรัทธาเป็นคนตระหนี่เหนียวแน่น มีความดำริชั่ว เป็นมิจฉาทิฏฐิ ไม่มีความเอื้อเฟื้อ ย่อมด่าและบริภาษสมณะหรือพราหมณ์ หรือวณิพกอื่น ๆ เขาเป็นคนไม่มีประโยชน์เป็นคนมักขึ้งเคียด ย่อมกล่าวห้ามคนที่กำลังจะให้โภชนาหารแก่คนที่ขอ ดูก่อนมหาบพิตรผู้เป็นใหญ่ยิ่งของประชาราษฎร์ คนเช่นนั้น เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงนรกอันร้ายแรง นี้ชื่อว่าผู้มืดแล้วคงมืดต่อไป

ดูก่อนมหาบพิตร บุรุษบางคนเป็นคนเข็ญใจ แต่เป็นคนมีศรัทธา ไม่มีความตระหนี่ เขามีความดำริประเสริฐ มีใจไม่ฟุ้งซ่าน ย่อมให้ทาน ย่อมลุกรับสมณะหรือพราหมณ์หรือวณิพกอื่น ๆ ย่อมสำเหนียกในจรรยาอันเรียบร้อย ไม่ห้ามคนที่กำลังจะให้โภชนาหารแก่คนที่ขอ ดูก่อนมหาบพิตร ผู้เป็นใหญ่ยิ่งของประชาราษฎร คนเช่นนั้นเมื่อตายไปย่อมเข้าถึงทุกสถาน นี้ชื่อว่าผู้มืดแล้วกลับสว่างต่อไป

ดูก่อนมหาบพิตร บุรุษบางคนถึงหากจะมั่งมี แต่ก็ไม่มีศรัทธา เป็นคนมีความตระหนี่เหนียวแน่น มีความดำริชั่ว เป็นมิจฉาทิฏฐิ ไม่มีความเอื้อเฟื้อ ย่อมด่าย่อมบริภาษสมณะหรือพราหมณ์หรือวณิพกอื่น ๆ เขาเป็นคนไม่มีประโยชน์เป็นคนมักขึ้งเคียด ย่อมห้าม

คนที่กำลังจะให้โภชนาแก่คนที่ขอ ดูก่อนมหาบพิตรผู้เป็นใหญ่ของประชาราษฎร์ คนเช่นนั้นเมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงนรกอันร้ายแรง นี้ชื่อว่าผู้สว่างแล้วกลับมืดต่อไป

ดูก่อนมหาบพิตร บุรุษบางคนถึงหากจะมั่งมีก็เป็นคนมีศรัทธา ไม่มีความตระหนี่ เขามีความดำริประเสริฐ มีใจไม่ฟุ้งซ่าน ย่อมให้ทาน ย่อมลุกรับสมณะพราหมณ์หรือแม้วณิพกอื่น ๆ ย่อมสำเหนียกในจรรยาอันเรียบร้อย ไม่ห้ามคนที่กำลังจะให้โภชนาหารแก่ผู้ที่ขอ ดูก่อนมหาบพิตรผู้เป็นใหญ่ยิ่งของประชาราษฎร์ คนเช่นนั้นเมื่อตายไปย่อมเข้าถึงไตรทิพย์สถาน นี้ชื่อว่าผู้สว่างแล้วคงสว่างต่อไปดังนี้

ผู้ใดมีเมตตาผู้นั้นย่อมไม่มีเวรกับใคร ๆ

(๒๘๔) ยสฺส สพฺพมโหรตฺตึ อหึสาย รโต มโน
เมตฺตํโส สพฺพภูเตสุ เวรนฺตสฺส น เกนจิ[๑]

ผู้ใดมีใจยินดีในความไม่เบียดเบียนตลอดวันและคืนทั้งหมด และเป็นผู้มีส่วนแห่งเมตตาในสรรพสัตว์ผู้นั้นย่อมไม่มีเวรกับใคร ๆ

เมื่อระลึกถึงพระรัตนตรัยแล้วย่อมขจัดความหวาดสะดุ้ง

(๒๘๘) อรญฺเญ รุกฺขมูเล วา สุญฺญาคาเรว ภิกฺขโว
อนุสฺสเรถ สมฺพุทฺธํ ภยํ ตุมฺหาก โน สิยา
โน เจ พุทฺธํ สเรยฺยาถ โลกเชฏฺฐํ นราสภํ
อถ ธมฺมํ สเรยฺยาถ นิยฺยานิกํ สุเทสิตํ
โน เจ ธมฺมํ สเรยฺยาถ นิยฺยานิกํ สุเทสิตํ
อถ สงฺฆํ สเรยฺยาถ ปุญฺญกฺเขตฺตํ อนุตฺตรํ
เอวํ พุทฺธํ สรนฺตานํ ธมฺมํ สงฺฆญฺจ ภิกฺขโว
ภยํ วา ฉมฺภิตตฺตํ วา โลมหํโส น เหสฺสติ[๒]

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายอยู่ในป่าก็ดี อยู่ที่โคนไม้ก็ดี อยู่ในเรือนว่างเปล่าก็ดี พึงระลึกถึงพระสัมพุทธเจ้าเถิด ความกลัวไม่พึงมีแก่เธอทั้งหลาย ถ้าหากว่าเธอทั้ง

---

๑ สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ๑๕/๓๐๖

๒ สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ๑๕/๔๒๓

หลายไม่พึงระลึกถึงพระพุทธเจ้าผู้เจริญที่สุดในโลก ผู้องอาจกว่านรชนที่นั้น เธอทั้งหลายพึงระลึกถึงพระธรรมอันนำออกจากทุกข์ อันพระพุทธเจ้าทรงแสดงดีแล้ว ถ้าเธอทั้งหลายไม่ระลึกถึงพระธรรมอันนำออกจากทุกข์ อันพระพุทธเจ้าทรงแสดงดีแล้ว ที่นั้น เธอพึงระลึกถึงพระสงฆ์ผู้เป็นบุญญเขต ไม่มีบุญญเขตอื่นยิ่งไปกว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อเธอทั้งหลายระลึกถึงพระพุทธเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์อยู่ ความกลัวก็ดี ความหวาดสะดุ้งก็ดี ความขนพองสยองเกล้าก็ดี จักไม่มีเลย

ขันธ์ ๕ เป็นทุกข์

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงทุกข์และมูลเหตุแห่งทุกข์แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ทุกข์นั้นเป็นไฉน ทุกข์คือรูป ทุกข์คือเวทนา ทุกข์คือสัญญา ทุกข์คือสังขาร ทุกข์คือวิญญาณ ดูก่อนภิกษุทั้งหลายนี้เรียกว่าทุกข์[๑]

มูลเหตุแห่งทุกข์

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็มูลเหตุแห่งทุกข์เป็นไฉน ตัณหานี้ได้นำให้เกิดในภพใหม่ประกอบด้วยความกำหนัด ด้วยอำนาจแห่งความเพลิดเพลิน มีปกติเพลิดเพลินยิ่งในอารมณ์นั้น ๆ ได้แก่กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา[๒]

ภิกษุปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมย่อมหลุดพ้นจากทุกข์ได้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ย่อมมีธรรมอันเหมาะสมคือ พึงพิจารณาเห็นความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ ความเป็นอนัตตาในรูป ในเวทนา ในสัญญา ในสังขาร ในวิญญาณอยู่ เมื่อเธอพิจารณาเห็นความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ ความเป็นอนัตตาในรูป ในเวทนา ในสัญญา ในสังขาร วิญญาณ ย่อมกำหนดรู้รูป รู้เวทนา รู้สัญญา รู้สังขาร รู้วิญญาณ ย่อมหลุดพ้นจากรูป ย่อมหลุดพ้นจากเวทนา ย่อมหลุดพ้นจากสัญญา ย่อมหลุดพ้นจากสังขาร ย่อมหลุดพ้นจากวิญญาณ ย่อมหลุดพ้นจากชาติ ชรา มรณะ โกสะ ปริเทวะ ทุกขะ โทรมนัสะ อุปายาส เรากล่าวว่าย่อมพ้นจากทุกข์[๓]

๑-๒ สังยุตตนิกาย ๑๖/๔๐-๔๐
๓ สังยุตตนินาย ๑๖/๖๑

เพราะอะไรจึงเรียกว่ารูป

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะอะไรจึงเรียกว่ารูป เพราะสลายไปจึงเรียกว่ารูป สลายไปเพราะอะไร สลายไปเพราะหนาวบ้าง เพราะร้อนบ้าง เพราะหิวบ้าง เพราะกระหายบ้าง เพราะสัมผัสแห่งเหลือบยุง ลมแดด เพราะสัตว์เลื้อยคลานบ้าง

เพราะอะไรจึงเรียกว่าเวทนา

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะอะไรจึงเรียกว่าเวทนา เพราะเสวย (อารมณ์) จึงเรียกว่าเวทนา เสวยอะไร เสวยอารมณ์ที่เป็นสุขบ้าง เสวยอารมณ์ที่เป็นทุกข์บ้าง เสวยอารมณ์ที่ไม่ใช่สุขไม่ใช่ทุกข์บ้าง

เพราะอะไรจึงเรียกว่าสัญญา

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะอะไรจึงเรียกว่าสัญญา เพราะจำได้หมายรู้จึงเรียกว่าสัญญา จำได้หมายรู้อะไร จำได้หมายรู้สีเขียวบ้าง สีเหลืองบ้าง สีแดงบ้าง สีขาวบ้าง

เพราะอะไรจึงเรียกว่าสังขาร

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะอะไรจึงเรียกว่าสังขาร เพราะปรุงแต่งสังคตธรรมจึงเรียกว่าสังขาร ปรุงแต่งสังคตธรรมอะไร ปรุงแต่งสังคตธรรมคือรูปโดยความเป็นรูป ปรุงแต่งสังคตธรรมคือเวทนาโดยความเป็นเวทนา ปรุงแต่งสังคตธรรมคือสัญญาโดยความเป็นสัญญา ปรุงแต่งสังคตธรรมคือสังขาร โดยความเป็นสังขาร ปรุงแต่งสังคตธรรมคือวิญญาณโดยความเป็นวิญญาณ

เพราะอะไรจึงเรียกว่าวิญญาณ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะอะไรจึงเรียกว่าวิญญาณ เพราะรู้แจ้งจึงเรียกว่าวิญญาณ รู้แจ้งอะไร รู้แจ้งรสเปรี้ยวบ้าง รสขมบ้าง รสเผ็ดบ้าง รสหวานบ้าง รสขื่นบ้าง รสไม่ขื่นบ้าง รสเค็มบ้าง รสไม่เค็มบ้าง [๑]

ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นชื่อว่าเห็นเรา

(๓๐) โย โข วกฺกลิ ธมฺมํ ปสฺสติ โส มํ ปสฺสติ โย มํ ปสฺสติ โส ธมฺมํ ปสฺสติ ฯ ธมฺมํ หิ วกฺกลิ ปสฺสนฺโต มํ ปสฺสติ มํ ปสฺสนฺโต ธมฺมํ ปสฺสติ [๒]

---

๑ – ๒ สังยุตตนิกาย ขันธวารวรรค ๑๗/๑๐๕ – ๑๔๗

อย่าเลยวักลิ ร่างกายอันเปื่อยเน่าที่เธอเห็นนี้จะมีประโยชน์อะไร ดูก่อนวักลิ ผู้ใดแลเห็นธรรมผู้นั้นชื่อว่าย่อมเห็นเรา ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นชื่อว่าเห็นธรรม วักลิ เป็นความจริงบุคคลเห็นธรรมก็ย่อมเห็นเรา บุคคลเห็นเราก็ย่อมเห็นธรรม

ปฏิบัติอย่างไรจึงจะไม่มีอหังการ มมังการ

(๓๑๑) ครั้งหนึ่ง พระกัปป ทูลถามพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อบุคคลรู้อยู่อย่างไรเห็นอยู่อย่างไรหนอจึงจะไม่มีอหังการ มมังการ และมานานุสสัยในกายที่มีใจครองนี้ และสรรพนิมิตรภายนอก

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า ดูก่อน กัปป รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อย่างใดอย่างหนึ่งทั้งที่เป็นอดีต อนาคตและปัจจุบันเป็นภายในก็ดี ภายนอกก็ดี หยาบก็ดี ละเอียดก็ดี เลวก็ดี ประณีตก็ดี มีอยู่ที่ไกลก็ดี ที่ใกล้ก็ดี อริยสาวกเห็นสิ่งนั้นด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่านั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่ใช่เรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา ดูก่อนกัปป เมื่อบุคคลรู้อยู่อย่างนี้ เห็นอยู่อย่างนี้แล้วจึงไม่มีอหังการ มมังการ และมานานุสัย ในการที่มีใจครองนี้และในสรรพมิมิตภายนอก [๑]

ที่เรียกว่ามารนั้นเป็นไฉน

(๓๑๒) ครั้งหนึ่ง พระราธะ ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคแล้วทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่เรียกว่ามาร มาร ดังนี้ มารนั้นเป็นไฉน

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูก่อน ราธะ รูปเป็นมาร เวทนาเป็นมาร สัญญาเป็นมาร สังขารเป็นมาร วิญญาณเป็นมาร ดูก่อน ราธะ อริยสาวกผู้ได้สดับแล้วเห็นอยู่อย่างนี้ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในรูป ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในเวทนา ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในสัญญา ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในสังขาร ย่อมเบื่อหน่ายทั้งในวิญญาณ เมื่อเบื่อหน่ายย่อมคลายกำหนัด เพราะคลายกำหนัดย่อมหลุดพ้น ครั้นหลุดพ้นแล้วย่อมมีญาณหยั่งรู้ว่าหลุดพ้นแล้ว รู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี [๒]

๑-๒ สังยุตตนิกาย ขันธวารวรรค ๑๗/๒๓๙-๒๐๖

อานิสงส์โภชฌงค์ มี ๗ ประการ [๑]

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อโภชฌงค์ ๗ ภิกษุเจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ พลานิสงส์ ๗ ประการนี้เธอพึงหวังได้ พลานิสงส์ ๗ ประการนั้นเป็นไฉน

๑. ในปัจจุบันจะได้บรรลุอรหัตผลโดยพลัน

๒. เมื่อปัจจุบันไม่ได้บรรลุ ที่นั้นจะได้บรรลุในเวลาใกล้ตาย

๓. เมื่อปัจจุบันไม่ได้บรรลุ ในเวลาใกล้ตายก็ไม่ได้บรรลุ ที่นั้นจะได้เป็นพระ-อนาคามีผู้อันตราปรินิพพายี เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ สิ้นไป

๔. ถ้าปัจจุบันก็ไม่ได้บรรลุ ในเวลาใกล้ตายก็ไม่ได้บรรลุ และไม่ได้เป็นพระ-อนาคามี ผู้อันตราปรินิพพายี เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ สิ้นไป ที่นั้นก็จะได้เป็นพระอนาคามี ผู้อุปหัจจปรินิพพายี เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ สิ้นไป

๕. ถ้าในปัจจุบันก็ไม่ได้บรรลุ เวลาใกล้ตายก็ไม่ได้บรรลุ ไม่ได้เป็นพระอนาคามี **ผู้อันตราปรินิพพายี** ไม่ได้เป็นพระอนาคามี **ผู้อุปหัจจปรินิพพายี** ที่นั้นก็จะได้เป็นพระอนาคามี **ผู้อสังขารปรินิพพายี** เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ สิ้นไป

๖. ถ้าปัจจุบันก็ไม่ได้บรรลุ เวลาใกล้ตายก็ไม่ได้บรรลุ ไม่ได้เป็นพระอนาคามี **ผู้อันตราปรินิพพายี อุปหัจจปรินิพพายี อสังขารปรินิพพายี** ที่นั้นก็จะได้เป็นพระอนาคามี **ผู้สังขารปรินิพพายี** เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ สิ้นไป

๗. ถ้าในปัจจุบันก็ไม่ได้บรรลุ เวลาใกล้ตายก็ไม่ได้บรรลุ ไม่ได้เป็นพระอนาคา-มี **ผู้อันตราปรินิพพายี อุปหัจจปรินิพพายี อสังสารปริพพายี** และ **สสังขารปรินิพพายี** ที่นั้นจะได้เป็นอนาคามี ผู้อุทธังโสโต อกนิฏฐะคามี เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ สิ้นไป

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เมื่อโภชฌงค์ ๗ ภิกษุเจริญแล้วอย่างนี้ กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ พลานิสงส์ ๗ ประการเหล่านี้อันเธอหวังได้

---

๑. โภชฌงค์ ๗ ประการนี้เป็นที่อัศจรรย์มาก เพราะปรากฏตามหลักฐานที่มา เมื่อพระองค์เทศนาให้พระมหากัสสปฟัง ก็หายจากอาพาธ ต่อมาพระโมคคัลลานะอาพาธ ต่อมาพระพุทธองค์ก็ทรงประชวรอย่างหนัก ก็ได้ตรัสให้พระจุลทะอธิบายโภชฌงค์ เมื่อจุลทะอธิบายจบลง พระพุทธองค์ก็หายจากประชวร นี้เป็นความอัศจรรย์ของโภชฌงค์ ๙๐ สังยุตตนิกายมหาวารวรรค

โภชฌงค์ ๗ รักษาโรคได้

สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวัน ใกล้พระนครราชคฤห์ สมัยนั้นพระมหากัสสปอาพาธไม่สบายเป็นไข้หนัก อยู่ที่ถ้ำปิปผลิคูหา

ครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคเสด็จไปเยี่ยมพระมหากัสสปถึงที่อยู่แล้วประทับนั่งบนอาสนที่ปูลาดไว้ ตรัสถามพระมหากัสสปว่า ดูก่อนกัสสป "เธอพออดพอทนได้หรือ พอยังอัตภาพให้เป็นไปได้หรือ ทุกขเวทนาคลายลงไม่กำเริบขึ้นหรือ ความทุเลาย่อมปรากฏความกำเริบขึ้นย่อมไม่ปรากฏหรือ"

พระมหากัสสปกราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์อดทนไม่ได้ ยังอัตภาพให้เป็นไปไม่ได้ ทุกขเวทนาของข้าพระองค์กำเริบหนัก ยังไม่คลายไป ความกำเริบขึ้นย่อมปรากฏความทุเลาไม่ปรากฏ

พ. ดูก่อนกัสสป โภชฌงค์ ๗ เหล่านี้เรากล่าวไว้ชอบแล้ว เมื่อบุคคลเจริญแล้วทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน โภชฌงค์ ๗ นั้นเป็นไฉน

ดูก่อนกัสสป **สติสัมโภชฌงค์** เรากล่าวไว้ชอบแล้ว อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน **ธรรมวิจยสัมโภชฌงค์ วิริยะสัมโภชฌงค์ ปีติสัมโภชฌงค์ ปัสสัทธิสัมโภชฌงค์ สมาธิสัมโภชฌงค์ อุเบกขาสัมโภชฌงค์** เรากล่าวไว้ชอบแล้ว อันบุคคลเจริญแล้วกระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน

พระมหากัสสปหายจากอาพาธเมื่อฟังโภชฌงค์จบลง[๑]

พระมหากัสสปกราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค โภชฌงค์ดีนัก ข้าแต่พระสุคตโภชฌงค์ดีนัก เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสไวยากรณ์ภาษิตนี้แล้ว ท่านพระมหากัสสปปลื้มใจชื่นชมภาษิตของพระผู้มีพระภาค พระมหากัสสปหายจากอาพาธนั้น ด้วยประการฉะนี้แล

ทางสายเอก [๑]

(๓๒๒) เอกายนฺวายํ ภิกฺขเว มคฺโค สตฺตานํ วิสุทฺธิยา โสกปริเทวานํ สมติกฺกมาย ทุกฺขโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมาย ญายสฺส อธิคมาย นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยาย ฯ ยทิทํ จตฺตาโร สติปฏฺฐานา กตเม จตฺตาโร

---

๑. สังยุตตนิกายมหาวารวรรค ๑๙/๑๙๐

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย หนทางนี้เป็นที่ไปอันเอก เพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย เพื่อก้าวล่วงความโศกและความร่ำไร เพื่อความดับสูญแห่งทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุญาญธรรม เพื่อทำนิพพานให้แจ้ง หนทางนี้คือสติปัฏฐาน ๔

สติปัฏฐาน ๔

สติปัฏฐาน ๔ เป็นไฉน

๑. ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ **พิจารณาเห็นกายในกายอยู่** มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทรมนัสในโลกเสียได้

๒. **พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่** มีความเพียร **มีสัมปชัญญะ มีสติ** พึงกำลังอภิชฌาและโทรมนัสในโลกเสียได้

๓. **พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่** มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทรมนัสในโลกะเสียได้

๔. **พิจารณาเห็นธรรมในหมู่ธรรมอยู่** มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติพึงกำจัดอภิชฌาและโทรมนัสในโลกเสียได้

ทรงแสดงสังเวชนียสถาน ๔ แห่ง

จากนั้นพระผู้มีพระภาค จึงได้เสด็จไปยังฝั่งแม่น้ำหิรัญวดีเมืองกุสินารา แวะพักที่ป่าสาลวัน ตรัสสั่งพระอานนท์ให้ช่วยตั้งเตียงให้ หันศีรษะไปทางทิศอุดรระหว่างไม้สาละทั้งคู่ แล้วทรงบรรทมสีหไสยาหันพระเศียรไปทางทิศอุดร ทรงซ้อนพระบาทเหลื่อมพระบาทมีสติสัมปชัญญะ

แล้วตรัสแก่พระอานนท์ว่า ดูก่อนอานนท์ ตถาคตเชื่อว่าอันบริษัทสักการะเคารพนับถือ นอบน้อมด้วยเครื่องสักการะประมาณเท่านี้ ก็หามิได้ผู้ใดแลจะเป็นภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก หรืออุบาสิกาก็ตาม เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตามธรรมอยู่ ผู้นั้นย่อมชื่อว่าสักการะ เคารพนับถือ บูชาตถาคตด้วยการบูชาอย่างยอด เพราะฉะนั้นแหละอานนท์ พวกเธอจงเป็นผู้สำเหนียกอย่างนี้ว่าเราสมควรจักเป็นผู้ปฏิบัติธรรม สมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ประพฤติตามธรรมอยู่ดังนี้

ดูก่อนอานนท์ สังเวชนียสถาน ๔ แห่งเหล่านี้เป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธา สังเวชนียสถาน ๔ แห่งนั้นเป็นไฉน

๑. สังเวชนียสถานเป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธา เพื่อตามระลึกว่าพระตถาคตประสูติในที่นี้

๒. สังเวชนียสถานอันเป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธาด้วยความระลึกว่าพระตถาคตตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณในที่นี้

๓. สังเวชนียสถานอันเป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธาด้วยมาตามระลึกว่าพระตถาคตทรงยังอนุตรธรรมจักให้เป็นไปในที่นี้

๔. สังเวชนียสถานอันเป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธา ด้วยมาตามระลึกว่าพระตถาคตเสด็จปรินิพพานแล้วด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุในที่นี้ สังเวชนียสถาน ๔ แห่งนี้แลเป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้ศรัทธา

ครั้งนั้นพระอานนท์เกิดความเศร้าโศกมา พระผู้มีพระภาคตรัสปลอบใจว่า

อย่าเลยอานนท์ เธออย่าเศร้าโศกร่ำไรไปเลย เราได้บอกไว้ก่อนแล้วมิใช่หรือว่า ความเป็นต่าง ๆ ความพลัดพราก ความเป็นอย่างอื่น จากของรักของชอบใจ ต้องมีเพราะฉะนั้นเราระพึงได้ในของรักของชอบใจนี้แต่ในที่ไหนสิ่งใดเกิดขึ้นแล้ว มีแล้ว ปัจจัยปรุงแต่งแล้ว มีความทำลายไปเป็นธรรมดา การปรารถนาว่าขอสิ่งนั้นอย่าทำลายไปเลย ดังนี้ มิใช่ฐานะที่จะมีได้

ตราบใดการปฏิบัติตามพระธรรมยังมีอยู่ โลกนี้จะไม่ว่างจากพระอรหันต์

ทรงตรัสแก่สุภัททะปัจฉิมสาวกว่า ดูก่อนสุภัททะ เราโดยวัยได้ ๒๙ ปี บวชแล้วตามแสวงหาว่าอะไรเป็นกุศล ตั้งแต่เราบวชแล้วนับได้ ๕๑ ปี แม้สมณะผู้เป็นไปในประเทศแห่งธรรมเป็นเครื่องนำออก ไม่มีในภายนอกแต่ธรรมวินัยนี้

ทุติโยปิ สมโณ นตฺถิ ตติโยปิ สมโณ นตฺถิ จตุตฺโถปิ สมโณ นตฺถิ สุญฺญา ปรปฺปวาทา สมเณภิ อญฺหิอิเส จ สุภทฺท ภิกฺขู สมฺมา วิหะเรยฺยุํ อสุญฺโญ โลโก อรหนฺเตหิสาติ

สมณะที่ ๒ สมณะที่ ๓ สมณะที่ ๔ ก็มิได้มีลัทธิอื่นว่างจากสมณะผู้รู้ทั่วถึง ก็ภิกษุเหล่านี้พึงอยู่โดยชอบโลกไม่พึงว่างจากพระอรหันต์ทั้งหลาย

ทรงมอบพระธรรมวินัยเป็นศาสดา

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสแก่พระอานนท์ว่า ดูก่อนอานนท์ บางทีพวกเธอจะพึงมีความคิดอย่างนี้ว่าปาพจน์อันมีพระศาสดาล่วงแล้ว พระศาสดาของเราไม่มี ข้อนี้พวกเธอไม่พึงเห็นอย่างนั้น

"โย โว อานนฺท มยา ธมฺโม จ วินโย จ เทสิโส ปญฺญตฺโต โส โว มมจฺจเยน สตฺถา"

ดูก่อนอานนท์ ธรรมก็ดี วินัยก็ดี อันเราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย ธรรมและวินัยอันนั้นจักเป็นศาสดาของพวกเธอ โดยกาลล่วงไปแห่งเรา

ปัจฉิมพุทโธวาท

ลำดับนั้นได้ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า

"หนฺททานิ ภิกฺขเว อามนฺตยามิ โข วยธมฺมา สงฺขารา อปฺปมาเทน สมฺปาเทถติ อยํ ตถาคตสฺส ปจฺฉิมมา วาจา"

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราขอเตือนเธอทั้งหลายว่า สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา พวกเธอจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด

จากนั้น พระผู้เป็นดวงประทีปของโลก ก็ถึงซึ่งความดับลง ท้าวสหัมบดีพรหมทรงเปล่งอุทานว่า

สพฺเพ ว นิกฺขิปีสฺสนฺติ ภูตา โลเก สมุสฺสยํ
ยตฺถ เอตทิโส สตฺถา โลเก อปฺปฏิปุคฺคโล
ตถาคโต พลปฺปตฺโต สมฺพุทฺโธ ปรินิพฺพุโต

สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง จักต้องทอดทิ้งร่างกายไว้ในโลก แม้แต่พระตถาคตผู้เป็นศาสดาเช่นนั้นหาบุคคลจะเปรียบเทียบมิได้ในโลก เป็นพระพุทธเจ้าทรงมีพระกำลังยังเสด็จปรินิพพาน

ท้าวสักกะจอมเทพตรัสว่า

อนิจฺจา วต สงฺขารา อุปฺปาทวยธมฺมิโน
อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุชฺฌนฺติ เตสํ วูปสโม สุโข

สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ มีความเกิดขึ้นและเสื่อมไปเป็นธรรมดา บังเกิดขึ้นแล้วย่อมดับไป ความเข้าไปสงบระงับ สังขารเหล่านั้นเสียได้เป็นสุข

พระอนุรุธกล่าวคาถาว่า

นาหุ อสฺสาสปสฺสาโส ฐิตจิตฺตสฺส ตาทิโน
อเนชฺโช สนฺติมารพฺภ ยํ กาลมกรี มุนิ
อสลฺลีเนน จิตฺเตน เวทนํ อชฺฌวาสยิ
ปชฺโชตสฺเสว นิพฺพานํ วิโมกฺโข เจตโส อหูติ

ลมอัสสาสะ ปัสสาสะ ของพระมุนีผู้มีพระทัยตั้งมั่น คงที่ ไม่หวั่นไหว ทรงปรารภสันติ ทรงทำกาลลงมิได้มีแล้ว พระองค์มีพระทัยไม่หดหู่ ทรงอดกลั้นเวทนาได้แล้ว ความพ้นแห่งจิตได้มีแล้ว เหมือนดวงประทีปดับไปฉะนั้น.

บทสวดมนต์ไหว้พระ
และ
คำถวายทานประจำบ้าน

โดยได้รับความกรุณา จากท่านเจ้าคุณพระพุทธมนต์วราจารย์
(อาจารย์สุพจน์ โชติปาโล) อนุญาตให้พิมพ์ได้
ข้าพเจ้าขอกราบบูชาพระคุณ ท่านเจ้าคุณไว้ ณ ที่นี้เป็นอย่างสูง

สุมนา เลขยานนท์

การไหว้พระ ๕ ครั้ง

ในวันหนึ่งกับคืนหนึ่ง ไม่ว่าในเวลาใดตามแต่เหมาะ ต้องไหว้พระให้ได้ ๕ ครั้งเป็นอย่างน้อยในคราวเดียวกัน ถ้ามีดอกไม้ธูปเทียนก็บูชา ถ้าไม่มีก็มือ ๑๐ นิ้ว และปากกับใจ ควรไหว้จนตลอดชีวิต

ครั้งที่ ๑ พึงนั่งกระโหย่งเท้าประณมมือว่า

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ ฯ ว่า ๓ หน แล้วว่าพระพุทธคุณคือ

อิติปิโส ภะคะวา อะระหัง สัมมาสัมพุทโธ วิชชาจะระณะสัมปันโน สุคะโต โลกะวิทู อนุตตะโร ปุริสะธัมมะสาระถิ สัตถา เทวะมะนุสสานัง พุทโธ ภะคะวาติ ฯ

หยุดระลึกถึงพระปัญญาคุณ ทรงรู้ดีรู้ชอบสิ้นเชิง พระบริสุทธิคุณ ทรงละความเศร้าหมองได้หมด พระกรุณาคุณ ทรงสงสารผู้อื่นและสั่งสอนให้ปฏิบัติตาม ของพระพุทธเจ้าจนเห็นชัดแล้วกราบลงหนหนึ่ง

ครั้งที่ ๒ ว่าพระธรรมคุณ คือ

สะวากขาโต ภะคะวะตา ธัมโม สันทิฏฐิโก อะกาลิโก เอหิปัสสิโก โอปะนะยิโก ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิติฯ

หยุดระลึกถึงคุณพระธรรม ที่รักษาผู้ปฏิบัติตาม ไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว จนเห็นชัดแล้วกราบลงหนหนึ่ง

ครั้งที่ ๓ ว่าพระสังฆคุณ คือ

สุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ อุชุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ ญายะปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ สามีจิปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ ยะทิทัง จัตตาริ ปุริสะยุคานิ อัฏฐะ ปุริสะปุคคะลา เอสะ ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ อาหุเนยโย ปาหุเนยโย ทักขิ เณยโย อัญชะลิกะระณีโย อะนุตตะรัง ปุญญักเขตตัง โลกัสสาติฯ

หยุดระลึกถึงคุณ คือ ความปฏิบัติดีปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูกปฏิบัติชอบของพระอริยสงฆ์ จนเห็นชัดแล้วกราบลงหนหนึ่ง

นั่งพับเพียบประนมมือ ตั้งใจระลึกถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ไม่ถือสิ่งอื่นยิ่งกว่าจนตลอดชีวิต แล้วว่าสรณคมน์ คือ

พุทธัง สะระณัง คัจฉามิ ธัมมัง สะระณัง คัจฉามิ สังฆัง สาระณัง คัจฉามิ ทุติยัมปิ พุทธัง สะระณัง คัจฉามิ ทุติยัมปิ ธัมมัง สะระณัง คัจฉามิ ทุติยัมปิ สังฆัง สะระณัง คัจฉามิ ตะติยัมปิ พุทธัง สะระณัง คัจฉามิ ตะติยัมปิ ธัมมัง สะระณัง คัจฉามิ ตะติยัมปิ สังฆัง สะระณัง คัจฉามิ

ครั้งที่ ๔ ระลึกถึงคุณบิดามารดาของตน จนเห็นชัดแล้วกราบลงหนหนึ่ง

ครั้งที่ ๕ ระลึกถึงคุณของบรรดาผู้มีอุปการคุณแก่ตน เช่นพระมหากษัตริย์และครูบาอาจารย์เป็นต้น จนเห็นชัดแล้วกราบลงหนหนึ่ง

ต่อไปนี้ไม่ต้องประณมมือ ตั้งใจพิจารณาเรื่องและร่างกายของตนว่าเราจะต้องแก่ หนีความแก่ไปไม่พ้น จะต้องเจ็บ หนีความเจ็บไปไม่พ้น จะต้องตาย หนีความตายไปไม่พ้น จะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น มีกรรมเป็นของตัวคือ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นอนิจจังไม่เที่ยงไม่แน่นอน เป็นทุกข์ลำบากเดือดร้อน เป็นอนัตตาไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาของตน

ครั้นพิจารณาแล้ว ตั้งใจแผ่กุศลทั้งปวงมีการกราบไหว้เป็นต้นนี้ อุทิศให้แก่ท่านผู้มีคุณมีบิดามารดาเป็นต้น ตลอดจนชั้นสูงสุด คือพระมหากษัตริย์ ทั้งเทพยดามนุษย์และสัตว์ทั้งหลายว่า จงเป็นสุข ๆ อย่ามีเวรมีภัยเบียดเบียนกันและกัน รักษาตนให้พ้นจากทุกข์ภัยทั้งสิ้นเถิด

การไหว้ ๕ ครั้งนี้ ถ้าวันไหนขาด ให้ไหว้ใช้หนี้ ๕ ครั้งในวันรุ่งขึ้น ถ้านั่งกระโหย่งเท้าไม่ได้ ก็นั่งพับเพียบ ถ้าไม่ได้ก็นอนไหว้ เมื่อยกมือไม่ขึ้น ก็ปากกับใจ ถ้าทำได้อย่างนี้เป็นเครื่องพยุงตนให้เป็นคนดี •ไม่ให้เป็นคนชั่ว และให้ตั้งอยู่ในที่ดีไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว ถ้าผู้ใดประพฤติได้เสมอจนตลอดชีวิต ผู้นั้นจะอุ่นใจในตัวของตัวเอง มีความเจริญงอกงามไพบูลย์ยิ่ง ๆ ขึ้นเสมอทุกคืนทุกวันคุ้มครองป้องกันอันตราย ปราศจากความเสียหายที่ไม่เหลือวิสัย และตั้งตัวได้ในทางคดีโลกและทางคดีธรรม เต็มภูมิเต็มชั้นของตน ๆ ทุกประการ ฯ ล ฯ

ชุมนุมเทวดา

สัคเค กาเม จะ รูเป คิริสิขะระตะเฏ จันตะลิกเข วิมาเน ทีเป รัฏเฐ จะ คาเมตะรุวะนะ คะหะเนเคหะวัตถุมหิ เขตเต ภุมมา จายันตุเทวา ชะละถะละวิสะเม ยักขะคันธัพพะนาคา ติฏฐันตา สันติเกยัง มุนิวะระวะจะนัง สาธะโวเม สุณันตุ ฯ

ธัมมัสสะวะนะกาโล อะยัมภะทันตา ฯ ธัมมัสสะวะนะกาโล อะยัมภะทันตา ฯ ธัมมัสสะวะนะกาโล อะยัมภะทันตา ฯ

แปล

สาธุ สัคเค ข้าพเจ้าขออัญเชิญฝูงเทพยเจ้า ซึ่งสิงสถิตอยู่ในฉกามาพจรสวรรค์ กาเมอันอยู่ในกามภพอนันต์จังหวัดวง จะรูเป เทพยเจ้าดำรงอยู่ในอรูปภพ คิริสิขะระตะเฏ เทพยเจ้าอยู่ในห้วงมหรรณพ สิงขรเขตยุคนธรเขาจันตะลิกเข เทพยเจ้าอันแน่นแนวเนืองนองในห้วงอากาศ วิมาเนอยู่ในวิมานมาศรัตนมณเฑียร ทีเป เทพยเจ้าอยู่ในเกาะเกียรน้อยและใหญ่ รัฏเฐ เทพยเจ้าอาศัยอยู่ในเรือนหลวง จะคาเม เทพยเจ้าทั้งปวงที่อยู่บ้านน้อยและบ้านใหญ่ ตะรุวะนะคะหะเน เทพยเจ้าอยู่ในหมู่ไม้ไพรพฤกษาศาล เทพยเจ้าอยู่ที่บ้านเรือน และไร่นา ภุมมา เทพยเจ้าอยู่ในพื้นภูมิประเทศ จายันตุเทวา ข้าพเจ้าขอเชิญ จงมาสโมสรประชุม

ชะละถะละวิสะเม เทพยเจ้าอยู่ในลุ่มน้ำและบนบกมีได้เสมอกัน ยักขะคันธัพพะนาคาทั้งยักษาและคนธรรพ์นาคราชผู้เป็นใหญ่ ติฏฐันตา สันติเกยัง เทพยเจ้าทุกเกาะแก่งแห่งตำบล มุนิวะระวะจะนัง ข้าพเจ้าขออัญเชิญพระฤๅษีทุกแห่งหน อันศักดิ์สิทธิ์ ฤทธิรณด้วยเดชา สาธะโวเม สุณันตุ ข้าพเจ้าขออัญเชิญเทพยดาอันเรืองเดช ซึ่งสิงสถิตอยู่ในอมรพิมานเมศ เมืองฟ้า ธัมมัสสะวะนะกาโล อะยัมภะทันตา ธัมมัสสะวะนะกาโล อะยัมภะทันตา ธัมมัสสะวะนะกาโล อะยัมภะทันตา ข้าพเจ้าขออัญเชิญท้าวเทเวศ สิ้นขอบเขตจักรวาล จงมาสโมสรประสานกันในสถานที่นี้เถิด ฯ

พิธีทำวัตรเช้า

พึงนั่งคุกเข่าประณมมือพองาม (คือเพียงอก) ตั้งใจถวายความเคารพพระรัตนตรัย ถ้าหลายคนให้หัวหน้านำ ถ้าคนเดียวว่าต่อไปนี้

อะระหังสัมมาสัมพุทโธภะคะวา ฯ

พระผู้มีพระภาคซึ่งเป็นที่พึ่งนับถือของเราทั้งหลาย พระองค์เป็นพระอรหันต์ตรัสรู้ชอบเองแล้ว ถึงวิเศษในการละและการเจริญ ละกิเลสขาดจากสันดานกับทั้งวาสนาเป็นผู้ไม่หลง มีความไม่หลงเป็นธรรมดา ตรัสรู้อริยสัจจ์ ๔ แจ้งประจักษ์โดยลำพังพระองค์เอง ตรัสรู้ชอบไม่วิปริตแล้ว และสอนผู้อื่นให้ตรัสรู้ได้ด้วย เราทั้งหลายขออภิวาทกราบไหว้ พระผู้มีพระภาคพระพุทธเจ้า อะระหังสัมมาสัมพุทโธ พระองค์นั้นมีพระสถูปกับพระพุทธรูปนี้เป็นพยาน

พุทธัง ภะคะวันตัง อะภิวาเทมิ ฯ

กราบลงหนหนึ่ง

สะวากขาโต ภะคะวาตา ธัมโม ฯ

ธรรมของพระผู้มีพระภาคเจ้ากล่าวดีแล้ว แสดงทางดับกิเลสและกองทุกข์ให้ผู้ปฏิบัติตามถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบได้ เราทั้งหลายขอนมัสการธรรมที่พระพุทธเจ้านั้นกล่าวดีแล้ว

ธัมมัง นะมัสสามิ ฯ

กราบลงหนหนึ่ง

สุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆฯ

หมู่สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าปฏิบัติดีแล้ว ได้ปัญญาตรัสรู้อริยสัจจ์ ๔ ทำกิเลสในสันดานของตน ความละกิเลสได้จริงเป็นการปฏิบัติดีแล้ว

สังฆัง นะมามิฯ

กราบลงหนหนึ่ง

(ผู้นำว่า) หันทะ มะยัง พุทธัสสะ ภะคะวะโต ปุพพะภาคะนะมาการัง กะโรมะ เสฯ

รับสวดพร้อมกัน

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะฯ (ว่า ๓ หน)

(ผู้นำว่า) หันทะ มะยัง พุทธาภิถุติงกะโรมะ เสฯ

รับสวดพร้อมกัน

โย โส ตะถาคะโต อะระหัง สัมมาสัมพุทโธ วิชชาจะระณะสัมปันโน สุคะโต โลกะวิทู อะนุตตะโร ปุริสะธัมมะสาระถิ สัตถาเทวะมะนุสสานัง พุทโธ ภะคะวาฯ

โย อิมัง โลกัง สะเทวะกัง สะมาระกัง สะพรัหมะกัง สัสสะมะณะพราหมะณิง ปะชัง สะเทวะมะนุสสัง สะยัง อภิญญา สัจฉิกัตะวา ประเวเทสิ

โย ธัมมัง เทเสสิ อาทิกัละยาณัง มัชเฌ กัละยาณัง ปะริโยสานะ กัละยาณัง

ลาตถัง สัพะยัญชะนัง เกวะละปะริปุณณัง ปะริสุทธัง พรัหมะจะริยัง ปะกาเสสิฯ

ตะมะหัง ภะคะวันตัง อภิปูชะยามิฯ

ตะมะหัง ภะคะวันตัง สิระสา นะมามิฯ

กราบลงหนหนึ่ง

หากคนเดียวว่า โยโส ตะถาคะโตฯ เปฯ ตะมะหัง ภะคะวันตัง สิระสา นามามิ

(ผู้นำว่า) หันทะ มะยัง ธัมมาภิถุติง กะโรมะ เสฯ

รับสวดพร้อมกัน

โย โส สะวากขาโต ภะคะวะตา ธัมโม สันทิฏฐิโก อะกาลิโก เอหิปัสสิโก โอปะนะยิโก ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิติฯ

ตะมะหัง ธัมมัง อะภิปูชะยามิ ฯ

ตะมะหัง ธัมมัง สิระสา นะมามิ ฯ

กราบลงหนหนึ่ง

หากคนเดียวว่า โย โส สะวากขาโต ฯ เป ฯ ตะมะหัง ธัมมัง สิระสา นามามิ

(ผู้นำว่า) หันทะ มะยัง สังฆาภิถุติง กะโรมะ เส ฯ

รับสวดพร้อมกัน

โย โส สุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ อุชุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ สามีจิปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ ยะทิทัง จัตตาริ ปุริสะยุคานิ อัฏฐะ ปุริสะปุคคะลา เอสะ ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ อาหุเนยโย ปาหุเนยโย ทักขิเณยโย อัญชะลีกะระณีโย อนุตตะรัง ปุญญักเขตตัง โลกัสสะ ฯ

ตะมะหัง สังฆัง อภิปูชะยามิ ฯ

ตะมะหัง สังฆัง สิระสา นะมามิ ฯ

กราบลงหนหนึ่งแล้วนั่งราบ

หากคนเดียวว่า โย โส สุปะฏิปันโน ฯเป ฯ ตะมะหัง สังฆัง สิระสา นะมามิ

(ผู้นำว่า) หันทะ มะยัง ระตะนัตตะยัปปะณามะ คาถาโย เจวะ สังเวคะปริกิตตะนะปาฐัญจะ ภะณามะ เส ฯ หากคนเดียวว่าเลย

รับสวดพร้อมกัน

พุทโธ สุสุทโธ กะรุณามะหัณณะโว โยจจันตะ สุทธัพพะระญาณะโลจะโน โลกัสสะปาปูปะกิเลสะฆาตะโก วันทามิ พุทธัง อะหะมาทะเรนะ ตัง

ธัมโม ปะทีโป วิยะ ตัสสะ สัตถุโน โย มัคคะปากามะตะเภทะภินวะโก โลกุตตะโร โยจะ ตะทัตถะทีปะโน วันทามิ ธัมมัง อะหะมาทะเรนะ ตัง

สังโฆ สุเขตตาภะยะติเกตตะลัญญิโต โย ทิฏฐะสันโต สุคะตานุโพธะโก โลลัปปะหิโน อะริโย สุเมธะโส วันทามิ สังฆัง อะหะมาทะเรนะ ตัง

อิจเจวะ เมกันตะภิปูชะเนยยะกัง วัตถุตตะยัง วันทะยะตาภิสังขะตัง ปุญญัง มะยา ยังมะมะ สัพพุปัททะวา มา โหนตุ เว ตัสสะ ปะภาวะสิทธิยา

อิธะ ตะถาคะโต โลเก อุปปันโน อะระหัง สัมมาสัมพุทโธ

ธัมโม จะ เทสิโต นิยยานิโก อุปะสะมิโก ปะรินิพพานิโก สัมโพธะคามี สุคะตัปปะเวทิโต

มะยันตัง ธัมมัง สุตะวา เอวัง ชานามะ

ชาติปิ ทุกขา ชะราปิ ทุกขา มะระณัมปิ ทุกขัง

โสกะปะริเทวะทุกขะโทมะนัสสุปายาสา ปิ ทุกขา

อัปปิเยหิ สัมปะโยโค ทุกโข ปิเยหิ วิปปะโยโค ทุกโข

ยัมปิจฉัง นะ ละภะติ ตัมปิ ทุกขัง

สังขิตเตนะ ปัญจุปาทานักขันธา ทุกขา

เสยยะถีทัง

รูปูปาทานักขันโธ

เวทนูปาทานักขันโธ

สัญญูปาทานักขันโธ

สังขารูปาทานักขันโธ

วิญญาณูปาทานักขันโธ

เยสัง ปะริญญายะ ธะระมาโน โส ภะคะวา

เอวัง พะหุลัง สาวะเก วิเนติ

เอวัง ภาคา จะ ปะนัสสะ ภะคะวะโต สาวะเกสุ อะนุสาสะนี พะหุลา ปะวัตตะติ

รูปัง อะนิจจัง

เวทะนา อะนิจจา

สัญญา อะนิจจา

สังขารา อะนิจจา

วิญญาณัง อะนิจจัง

รูปัง อะนัตตา

เวทะนา อะนัตตา

สัญญา อะนัตตา

สังขารา อะนัตตา

วิญญาณัง อะนัตตา

สัพเพ สังขารา อะนิจจา

สัพเพ ธัมมา อะนัตตาติ เต – ชาย / ตา – หญิง มะยัง

โอติณณามะหะชาติยา ชะรามะระเณนะ โสเกหิ ปะริเทเวหิ ทุกเขหิ โทรมนัสเสหิ อุปายาเสหิ

ทุกโขติณณา ทุกขะปะเรตา

อัปเปวะนามัสสะ เกวะลัสสะ ทุกขักขัน ธัสสะ อันตะกิริยา ปัญญาเยถาติ

จิระปะรินิพพุตัมปิ ตัง ภะคะวันตัง สะระณัง คะตา

ธัมมัญจะ ภิกขุสังฆัญจะ

ตัสสะ ภะคะวะโต สาสะนัง ยาถาสะติ ยะถาพะลัง มะนะสิกะโรมะ อะนุปะฏิปัชชามะ

สา สา โน ปะฏิปัตติ

อิมัสสะ เกวะลัสสะ ทุกขักขันธัสสะ อันตะกิริยายะ สังวัตตะตุ ฯ

จบทำวัตรเช้า

บทสวดถวายพรพระ เพื่อป้องกันศัตรูที่คิดร้าย

พาหุง สหัสสะมะภินิมมิตะสาวุธันตัง ครีเมขะลัง อุทิตะโฆระสะเสนะมารัง ทานาทิธัม มะวิธินา ชิตะวา มุนินโท ตันเตชะสา ภะวะตุ เตชะยะมังคะลานิ

มาราติเร กะมะภิยุชฌิตะสัพพะรัตติง โฆรัมปะนาฬะ วะกะมักขะมะถัทธะยักขัง ขันตี สุทันตะวิธินา ชิตะวา มุนินโท ตันเตชะสา ภะวะตุ เต ชะยะมังคะลานิ ฯ ฯ

นาฬาคิริง คะชะวะรัง อะติมัตตะภูตัง ทาวัคคิจักกะ มะสะนีวะ สุทารุณันตัง เมตตัมพุเส กะวิธินา ชิตะวา มุนินโท ตันเตชะสา ภะวะตุ เต ชะยะมังคะลานิ ฯ ฯ

อุกขิตตะ ขัคคะมะติหัตถะสุทารุณันตัง ธาวันติโยชะนะ ปะถังคุลิมาละวันตัง อิทธีภิสังขะ ตะมะโน ชิตะวา มุนินโท ตันเตชะสา ภะวะตุ เต ชะยะมังคะลานิ ฯ ฯ

กัตวานะ กัฏฐะมุทะรัง อิวะ คัพภินียา จิญจายะ ทุฏฐะวะจะนัง ชะนะกายะ-มัชเฌ สันเตนะ โสมะวิธินา ชิตะวา มุนินโท ตันเตชะสา ภะวะตุ เต ชะยะมังคะลานิ ฯ ฯ

สัจจัง วิหายะ มะติสัจจะกะวาทเกตุง วาทาภิโรปิตะมะนัง อะติอันธะภูตัง ปัญ-ญาปะทีปะชะลิโต ชิตะวา มุนินโท ตันเตชะสา ภะวะตุเต ชะยะมังคะลานิ ฯ ฯ

นันโท ปะนันทะภุชะคัง วิพุธังมะหิทธึง ปุตเตนะ เถระภุชะเคนะ ทะมาปะ-ยันโต อิทธู ปะเทสะวิธินา ชิตะวา มุนินโท ตันเตชะสาภะวะตุ เต ชะยะมังคะลานิ ฯ ฯ

ทุคคาหะ ทิฏฐิภุชะเคนะ สุทัฏฐหัตถัง พรัมมัง วิสุทธิชุติมิทธิพะกาภิธานัง ญาณาคะเทนะ วิธินา ชิตะวา มุนินโท ตันเตชะสา ภะวะตุเต ชะยะมังคะลานิ ฯ ฯ

เอตาปิ พุทธชะยะมังคะละอัฏฐคาถา โย วาจะโน ทินะทิเน สะระเต มะตันที หิตะวา นะเนกะวิวิธานิ จุปัททะวานิ โมกขัง สุขัง อะธิคะเมยยะ นะโร สะปัญโญ ฯ ฯ

คาถาถวายพรพระทั้ง ๘ บทนี้ ทรงพระคุณล้ำเลิศยิ่งนัก ถ้าได้ใช้สวดมนต์ไว้เป็นนิจสิน จะแคล้วคลาดจากภัยต่าง ๆ บังเกิดลาภสักการมงคลเป็นที่รักชอบแก่คนทั้งหลาย มีคำแปลว่าดังนี้

พาหุง คาถาที่ ๑ พระจอมมุนีได้ชนะพระยามาร ผู้นิรมิตแขนขาตั้งพัน ถืออาวุธครบมือ ขี่คชสารคิรีเมขล์พร้อมด้วยเสนามารโห่ร้องกึกก้อง ด้วยธรรมวิธีมีทานบารมีเป็นต้น ขอชัยมงคลทั้งหลายจงมีแด่ข้าพเจ้า ด้วยเดชแห่งพระพุทธชัยมงคลนั้น

มารา คาถาที่ ๒ พระจอมมุนีได้ชัยชนะแก่อาฬวะกะยักษ์ ผู้มีจิตกระด้างปราศจากความอดทน มีฤทธิ์พิลึกยิ่งกว่าพระยามาร เข้ามาต่อสู้ยิ่งนัก จนตลอดรุ่ง ด้วยวิธีทรมานเป็นอันดี คือพระขันติ ขอชัยมงคลทั้งหลายจงมีแด่ข้าพเจ้า ด้วยเดชแห่งพระพุทธ-ชัยมงคลนั้น

นาฬา คาถาที่ ๓ พระจอมมุนีได้ชัยชนะแก่ช้างตัวประเสริฐ ชื่อนาฬาคิรี เป็นช้างเมามันยิ่งนัก แสนที่จะทารุณ ประดุจดังเพลิงป่าและจักราวุธและสายฟ้า ด้วยวิธีรดลงด้วยน้ำ คือ พระเมตตา ขอชัยมงคลทั้งหลายจงมีแด่ข้าพเจ้า ด้วยเดชแห่งพระพุทธ-ชัยมงคลนั้น

อุกขิตตะขัค คาถาที่ ๔ พระจอมมุนีมีพระหฤทัยที่จะกระทำอิทธิปาฏิหาริย์ ได้ทรงชนะโจรชื่อองคุลิมาล (ผู้มีพวงดอกไม้คือนิ้วมนุษย์) แสนร้ายกาจมีฝีมือดี ถือดาบเงื้อวิ่งไล่พระองค์ไปสิ้นทางสามโยชน์ ขอชัยมงคลทั้งหลายจงมีแด่ข้าพเจ้า ด้วยเดชแห่งพระพุทธชัยมงคลนั้น

กัตวา คาถาที่ ๕ พระจอมมุนีทรงได้ชัยชนะ กลับเนื้อความที่ใส่ร้ายของนางจิญจมานวิกา ผู้ทำอาการประหนึ่งว่ามีครรภ์ เพราะทำไม้ที่มีสัณฐานอันกลมให้เป็นดุจดังว่ามีท้อง ด้วยวิธีสมาธิอันงาม คือความระงับพระหฤทัยในท่ามกลางหมู่ชน ขอชัยมงคลจงมีแด่ข้าพเจ้า ด้วยเดชแห่งพระพุทธชัยมงคลนั้น

สัจจัง คาถาที่ ๖ พระจอมมุนีรุ่งเรืองด้วยประทีปคือปัญญา ได้ชัยชนะแก่สัจจะนิครนถ์ผู้มีอัธยาศัยในอันที่จะละเลยเสียซึ่งความสัตย์ มีใจในอันที่จะยกถ้อยคำของตนให้สูงดุจยกธง เป็นผู้มืดมนยิ่งนัก ด้วยเทศนาญาณวิธี คือรู้อัธยาศัยแล้วเทศนา ขอชัยมงคลจงมีแด่ข้าพเจ้า ด้วยเดชแห่งพระพุทธชัยมงคลนั้น

นันโท คาถาที่ ๗ พระจอมมุนีโปรดให้พระโมคคัลลานะเถระพุทธชิโนรสนิมิตกายเป็นนาคราช ไปทรมานพระยานาคชื่อนันโทปะนันทะ ผู้มีความรู้ผิด มีฤทธิมากชนะด้วยวิธีอันให้อุปเทศแห่งฤทธิแก่พระเถระ ขอชัยมงคลจงมีแด่ข้าพเจ้า ด้วยเดชแห่งพระพุทธชัยมงคลนั้น

ทุคคา คาถาที่ ๘ พระจอมมุนีได้ชัยชนะพรหม ผู้มีนามว่าท้าวผะกาผู้มีฤทธิมีอันสำคัญตนว่าเป็นผู้รุ่งเรืองด้วยฤทธิอันบริสุทธิ์ มีมืออันท้าวภุชงค์คือทิฐิที่ตนถือผิดรึงรัดไว้แน่นแฟ้นแล้วด้วยวิธีวางยาอันวิเศษ คือเทศนาญาณ ขอชัยมงคลจงมีแด่ข้าพเจ้า ด้วยเดชแห่งพระพุทธชัยมงคลนั้น ฯ

เอตาปี คาถาบอกอานิสงส์ นรชนผู้ใดประกอบด้วยปัญญา บ่มิได้เกียจคร้านจะสวดก็ดี หรือระลึกถึงก็ดี ซึ่งพระคาถาทั้ง ๘ บทนี้ อันสรรเสริญซึ่งชัยมงคลแห่งพระนรชนผู้นั้นมะละเสียแผ้ว ซึ่งภัยอันตรายมีประการต่าง ๆ เป็นอันมาก พึงได้ซึ่งศิวโมกข์นฤพาน อันเป็นเอกันตบรมสุข

พระคาถาพระพรชัยทั้ง ๘ บทนี้ ท่านโบราณจารย์ได้ร้อยกรองอุปเท่ห์คุณภาพไว้แต่ละบทดังนี้

◎ ไหว้คุณพระสัตถา พระมหาอนันตคุณ มีฤทธิ์อันสมบูรณ์ สืบบุราณมานานเนือง ฯ ฯ

◎ พาหุงบทต้นนั้น คุณอนันต์อเนกเนือง ช่วยสัตว์ไม่ขัดเคือง เป็นเลิศยิ่งทุกสิ่งสรรพ์ ฯ ฯ

◎ ถ้าแม้นจะแก้คุณ ให้ดับสูญสิ้นเสียพลัน ภูตผีปีศาจอัน สมมุติมนุษย์ทำ ฯ ฯ

◎ บทสองคือมารา เสกยากินเป็นประจำ มีคุณอันเลิศล้ำ เสดาะโรคไม่ราคิน ฯฯ

◎ อนึ่งจรเข้าไพรสณฑ์ จะผจญด้วยไพริน สารพัดสัตว์กลัวสิ้น ด้วยนาฬาประเสริฐสม ฯ ฯ

◎ อนึ่งจรไปต่างเมือง ให้รุ่งเรืองทั่วนิคม ฝูงชนย่อมนิยม มโนน้อมเป็นไมตรีฯฯ

◎ อุกขิตตะขัดให้ภาวนา เกิดลาภาเหมือนวารี บูชาทุกดิถี มาสู่ที่สำนักตน ฯ ฯ

◎ อนึ่งมีศัตรูหมาย มาทำร้ายจลาจล จะให้จิตผู้นั้นวน สามิภักดิ์มารักเรา ฯ ฯ

◎ รำพึงพระคาถา กัตวาแล้วนึกเอา ผู้นั้นจะบรรเทา ละลายจิตเป็นมิตรพลัน ฯฯ

◎ อนึ่งจะพูดให้เขาเชื่อ สัจจังเจือเป็นนิรันดร์ เห็นจริงทุกสิ่งสรรพ์ ไม่คลางแคลงระแวงใจ ฯ ฯ

◎ อนึ่งถูกอสรพิษ ไม่ว่าฤทธิ์ใดใด ดับพิษได้เร็วไว วิเศษในบทนันโท ฯ ฯ

◎ อนึ่งผจญปัจจามิตร ทุกคาคิดในมโน มิจฉา ทิฏฐิโก มนุสโสระอาใจ ฯ ฯ

◎ เอตาปีพุทธะ อย่าได้ละรำพึงไป พระคุณอนันต์ใน อุดมเลิศในชาตรี ฯ ฯ

◎ พาหุงทั้งแปดบท ท่านกำหนดพระคุณมี ยิ่งพื้นพระธรณี จะกำหนดไปชดชม ฯ ฯ

◎ อนึ่งแก้ความฟ้องหา ตักน้ำมาโดยนิยม สิบนิ้วเข้าประณม ทำมนต์ด้วยพระบาลี ฯ ฯ

◎ พาหุงทั้งแปดบท เขียนชื่อจดลงทันที เสกแล้วเอาวารี ชุบขยี้ละลายไป ฯ ฯ

◎ สูญสิ้นไม่แก่นสาร อธิษฐานตามชอบใจ โจษจนไม่ทนได้ ดังทิ้งไข่เหนือศิลา ฯ ฯ

◎ จงจำกำหนดแน่ เท่านี้แหละพระคาถา แปดบทดังพรรณนา ยุติกาเท่านี้เอย ฯฯ

มะหาการุณิโก นาโถ หิตายะ สัพพะ ปาณินัง
ปูเรตะวา ปาระมี สัพพา ปัตโต สัมโพธิ มุตตะมัง
เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ โหตุ เต ชะยะ มังคะลัง
ชะยันโต โพธิยา มูเล สักะยานัง นันทิวัฑฒะโน
เอวัง ตะวัง วิชะโย โหหิ ชะยัสสุ ชะยะ มังคะเล
อะปะราชิตะปัลลังเก สีเส ปะฐะวิโปก ขะเร
อะภิเสเก สัพพะพุทธานัง อัคคัปปัตโต ปะโมทะติ
สุนักขัตตัง สุมังคะลัง สุปะภาตัง สุหุฏฐิตัง
สุกขะโณ สุมุหุตโต จะ สุยิฏฐัง พรัหมะจาริสุ
ปะทักขิณัง กายะกัมมัง วาจากัมมัง ปะทักขิณัง
ปะทักขิณัง มะโนกัมมัง ปะณิธี เต ปะทักขิณา
ปะทักขิณานิ กัตะวานะ ละภันตัตเถ ประทักขิเณ
ภะวะตุ สัพพะมังคะลัง รักขันตุ สัพพะ เทวะตา
สัพพะพุทธานุภาเวนะ สะทา โสตถี ภะวันตุ เต
ภะวะตุ สัพพะมังคะลัง รันขันตุ สัพพะ เทวะตา
สัพพะธัมมานุภาเวนะ สะทา โสตถี ภะวันตุ เต
ภะวะตุ สัพพะมังคะลัง รักขันตุ สัพพะ เทวาตา
สัพพะสังฆานุภาเวนะ สะทา โสตถี ภะวันตุ เต ฯ

สวดมนต์จบแล้ว ตั้งใจอุทิศความดีที่สวดมนต์นี้ไปถึงแก่ผู้มีพระคุณทั้งหลาย มีบิดามารดาเป็นต้น ไปตลอดสรรพสัตว์ในโลก ว่า

อิทัง เม ญาตีนัง โหนตุ สุขิตา โหนตุ ญาตะโย

ขอเดชะตั้งจิตอุทิศผล บุญกุศลนี้ไปให้ไพศาล
ถึงบิดามารดาและอาจารย์ ทั้งลูกหลานญาติมิตรสนิทกัน
คนเคยร่วมเคยรักสมัครใคร่ มีส่วนได้ในกุศลผลของฉัน
ทั้งเจ้ากรรมนายเวรและเทวัญ ขอให้ท่านได้กุศลผลนี้เทอญ ฯ

แล้วแผ่เมตตาว่าดังนี้

เมื่อเสร็จการสวดมนต์ตรวจน้ำแล้วให้แผ่เมตตาทั้งเช้าและเย็น

สัพเพ สัตตา อะรา โหนตุ

ขอสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงจงเป็นสุข ๆ เถิด อย่าได้มีเวรต่อกันและกันเลย

สัพเพ สัตตา อัพพะยาปัชฌา โหนตุ ขอสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงจงเป็นสุข ๆ เถิด อย่าได้เบียดเบียนซึ่งกันและกันเลย

สัพเพ สัตตา อะนีฆา โหนตุ

ขอสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงจงเป็นสุข ๆ เถิด อย่าได้มีความทุกข์กายทุกข์ใจเลย

สัพเพ สัตตา สุขี อัตตานัง ปะริหะรันตุ

ขอสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงจงมีความสุขกายสุขใจรักษาตนให้พ้นจากทุกข์ภัยทั้งสิ้นเถิดฯ

การทำวัตรเย็นใช้ย่อ ๆ ก็ได้ คือตั้งใจบูชาพระรัตนตรัย เสร็จแล้วตั้งนะโม ๓ จบ พุธธัง ธัมมัง สังฆัง ทุติยัมปิ แล้ว อิติปิโส ฯ เปฯ จบแล้ว พาหุง เปฯ แล้ว มะหาการุณิโก ฯ เปฯ แล้ว ภะวะตุ สัพ ฯ เปฯ ก็ได้

หรือจะทำตามระเบียบทำวัตรเย็นก็ว่าดังนี้

นั่งประณมมือคุกเข่า หัวหน้าว่านำ

อะระหัง สัมมาสัมพุทโธ ภะคะวา พุทธัง ภะคะวันตัง อภิวาเทมิ ฯ

กราบลงหนหนึ่ง

สะวากขาโต ภะคะวะตา ธัมโม ธัมมัง นะมัสสามิ ฯ

กราบลงหนึ่งหน

สุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ สังฆัง นะมามิ ฯ

กราบลงหนึ่งหน

บทระลึกพระพุทธคุณ

(ผู้นำว่า) หันทะทานิ มะยันตัง ภะคะวันตัง วาจายะ อภิคายิตุง ปุพพะภาคะนะมะ การัญเจวะ พุทธานุสสะตินะยัญจะ กะโรมะเส ฯ

รับสวดพร้อมกัน

นะโม ตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ ฯ (ว่าสามหน)

ตังโข ปะนะ ภะคะวันตัง เอวัง กัละยาโณ กิตติสัทโท อัพภุคคะโต ฯ

อิติปิโส ภะคะวา อะระหัง สัมมาสัมพุทโธ วิชชาจะระณะสัมปันโน สุคะโต โลกะวิทู อะนุตตะโร ปุริสะธัมมะสาระถิ สัตถา เทวะ มนุส สานัง พุทโธ ภะคะวาติ ฯ

(หยุดระลึกถึงพระคุณของ พระพุทธเจ้า ด้วยอาการอันสงบแล้วสวดต่อไปดังนี้)

•

บทสรรเสริญพระพุทธคุณ

(ผู้นำ) หันทะ มะยัง พุทธาภิคิติง กะโรมะเส ฯ หากคนเดียวไม่ต้องว่า ว่าบทล่างเลย

รับสวดพร้อมกัน

พุทธวาระหัตตะวะระตาทิคุณาภิยุตโต ฯ

สุทธาภิญาณะกะรุณาหิ สะมาคะตัตโต ฯ

โพเธสิ โย สุชะนะตัง กะมะลังวะสูโร ฯ

วันทามะหัง ตะมะระณัง สิระสาชิเนนทัง ฯ

พุทโธ โย สัพพะปาณีนัง สะระณัง เขมะมุต ตะมัง ฯ

ปะฐะมานุสสะติฏฐานัง วันทามิตัง สิเรนะหัง ฯ

พุทธัสสาหัสสะมิ ทาโสวะ / ทาสีวะ พุทโธ เม สามิกิสสะโร ฯ

พุทโธ ทุกขัสสะ ฆาตา จะวิธาตา จะ หิตัสสะเม ฯ

พุทธัสสาหัง นิยยาเทมิ สะเรรัญชีวิตัญจิทัง ฯ

วันทัน โตหัง / ตีหัง จะริสสามิ พุทธัสเสวะ สุโพธิตัง ฯ

นัตถิเม สะระณัง อัญญัง พุทโธ เม สะระณัง วะรัง ฯ

เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ วัฑเฒยยัง สัตถุสาสะเน ฯ

พุทธัง เม วันทะมา เนะ/นายะ ยัง ปุญญัง ปะสุตังอิธะ สัพเพปิ อันตะระยา เม มาเหสุง ตัสสะเตชะสา ฯ

จบแล้วกราบลงว่าดังนี้

กาเยนะ วาจายะ วะเจตะสา วา พุทเธ กุกัมมัง ปะกะตังมะยา ยัง พุทโธ ปะฏิคัณหะตุ อัจจะยันตัง กาลันตะเร สังวะริตุง วะ พุทเธ ฯ

เมื่อว่าจบแล้วนั่งตามเดิม สวดต่อไปดังนี้

บทระลึกพระธรรมคุณ

(ผู้นำว่า) หันทะ มะยัง ธัมมานุสสตินะยังกะโรมะเส ฯ หากคนเดียวไม่ต้องว่า ว่าบทล่างเลย

รับสวดพร้อมกัน

สะวากขาโต ภะคะวะตา ธัมโม สันทิฏฐิโก อะกาลิโก โอปะนะยิโก ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิติ ฯ

หยุดระลึกถึงพระคุณของพระธรรมด้วยอาการอันสงบแล้วสวดต่อไปดังนี้

บทสรรเสริญพระธรรมคุณ

(ผู้นำว่า) หันทะ มะยัง ธัมมาภิถึติง กะโรมะ เส ฯ หากคนเดียวไม่ต้องว่า ว่าบทล่างเลย

รับสวดพร้อมกัน

สวากขาตะตาทิคุณะโยคะวเสนะเสยโย ฯ

โย มัคคะปากะปะริยัตติวิโมกขะเภโท ฯ

ธัมโม กุโลกะปะตะนา ตะทะธาริธารี ฯ

วันทามะหัง ตะมะหะรัง วะระธัมมะเมตัง ฯ

ธัมโม โย สัพพะปาณีนัง สะระณัง เขมะมุตตะมัง ทุติยานุสสะติฏฐานัง วันทามิ ตังสิเรนะหัง ฯ

ธัมมัสสาหัสสะมิ ทาโส / ทาสี วะ ธัมโม เม สามิกิสโร ฯ

ธัมโม ทุกขัสสะ ฆาตา จะ วิธาตา จะ หิตัสสะเม ฯ

ธัมมัสสาหัง นิยยาเทมิ สะรีรัญชีวิตัญจิทัง ฯ

วันทันตี / วันทันโต หัง จะริสสามิ ธัมมัสเสวะ สุธัมมะตัง นัตถิเม สะระณัง อัญญัง ธัมโม เม สะระณัง วะรัง ฯ

เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ วัฑเฒยยัง สัตถุ สาสะเน ฯ

ธัมมัง เม วันทามาเนนะ / วันทามานายะ ยัง ปุญญัง ปะสุตัง อิธะ ฯ

สัพเพปิ อันตะรายา เม มาเหสุง ตัสสะ เตชะสา ฯ

จบแล้วหมอบลงว่าดังนี้

กาเยนะ วาจายะ วะ เจตะสา วา ธัมเม กุกัมมัง ปะกะตัง มะยา ยัง ธัมโม ปะฏิคคัณหะตุ อัจจะยันตัง กาลันตะเร สังวะริตุง วะ ธัมเม ฯ

เมื่อจบแล้วนั่งตามเดิมสวดต่อไปดังนี้

บทระลึกพระสังฆคุณ

(ผู้นำว่า) หันทะ มะยัง สังฆานุสสะติ นะยัง กะโรมะ เส ฯ หากคนเดียวไม่ต้องว่า ว่าบทล่างเลย

รับสวดพร้อมกัน

สุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ

อุชุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ

ญายะปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ

สามีจิปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ

ยะทิทัง จัตตาริ ปุริสะยุคานิ อัฏฐะ ปุริสะปุคคะลา เอสะ ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ อาหุเนยโย ปาหุเณยโย ทักขิเณยโย อัญชะลีกะระณีโย อะนุตตะรัง ปุญญักเขตตัง โลกัสสาติ ฯ

หยุดระลึกถึงคุณพระสงฆ์ด้วยอาการอันสงบแล้วสวดต่อไปดังนี้

บทสรรเสริญพระสังฆคุณ

(ผู้นำว่า) หันทะ มะยัง สังฆาภิคีติง กะโรมะ เส ฯ หากคนเดียวไม่ต้องว่า ว่าบทล่างเลย

รับสวดพร้อมกัน

สัทธัมมะโช สุปะฏิปัตติคุณาภิยุตโต ฯ
โยฏฐัพพิโธ อะริยะปุคคะละสังฆะเสฏโฐ ฯ
สีลาทิธัมมะปะวะราสะยะกายะจิตโต ฯ
วันทามะหัง ตะมะริยานะ คะณัง สุสุทธัง ฯ
สังโฆ โย สัพพะปาณีนัง สะระณังเขมะมุตตะมัง ฯ
ตะติยานุสสะติฏฐานัง วันทามิ ตังสิเรนะหัง ฯ
สังฆัสสาหัสะมิ ทาโส/ทาสี วะ สังโฆ เม สามิกิสสะโร ฯ
สังโฆ ทุกขัสสะ ฆาตา จะ วิธาตา จะ หิตัสสะเม ฯ
สังฆัสสาหัง นิยยาเทมิ สะรีรัญชีวิตัญจิทัง ฯ
วันทันโต/ตี หัง จะริสสามิ สังฆัสโส ปะฏิปันนะตัง ฯ
นัตถิเม สะระณัง อัญญัง สังโฆ เม สะรณังวะรัง ฯ
เอเตนะ สัจจะวัชเชนะ วัฑเฒยยัง สัตถุสาสะเน ฯ
สังฆัง เม วันทะมาเนนะ/นายะ ยัง ปุญญัง ปะสุตัง อิธะ ฯ
สัพเพปิ อันตะรายา เม มาเหสุง ตัสสะ เตชะสา ฯ

จบแล้วหมอบลงว่าดังนี้

กาเยนะ วาจายะ วะ เจตะสา วา สังเฆ กุกัมมัง ปะกะตัง มะยา ยัง สังโฆ ปะฏิคัณหะตุ อัจจะยันตัง กาลันตะเร สังวะริตุง วะ สังเฆ ฯ

จบทำวัตรเย็น

(เสร็จแล้วให้สวดบทถวายพรพระเหมือนวิธีทำวัตรเช้า แล้วแผ่เมตตาเช่นเดียวกับการทำวัตรเช้า)

ว่าด้วยเรื่องนพเคราะห์ดังนี้

สำหรับสวดมนต์บูชาดาวนพเคราะห์ที่มาเสวยอายุเราทั้ง ๘ องค์

๑. ผู้ใดเกิดวันอาทิตย์ หรือพระอาทิตย์เสวยอายุ ๖ ปี ให้สวดมนต์บูชาพระ-อาทิตย์ ๖ จบว่า

ปูเรนตัมโพธิสัมภาเร นิพพัตตัง โมระโยนิยัง เยนะ สังวิหิตารักขัง มะหาสัตตัง วะเนจะรา จิรัสสัง วายะมันตาปี เนวะ สักขิงสุคัณหิตุง พรหมะมันตันติ อักขาตัง ปะริตตันตัม ภะณามะเห ฯ

๒. ผู้ใดเกิดวันจันทร์ หรือพระจันทร์เสวยอายุ ๑๕ ปี ให้สวดมนต์บูชาพระจันทร์วันละ ๑๕ จบว่า

ปุญญะลาภัง มะหาเตชัง วัณณะกิตติ มะหายะสัง สัพพะสัตตะหิตัง ชาตัง ตัง สุณันตุ อะเสสะโต อัตตัปปะระหิตัง ชาตัง ปะริตตันตัม ภะณามะเห ฯ

๓. ผู้ใดเกิดวันอังคาร หรือพระอังคารเสวยอายุ ๘ ปี ให้สวดมนต์บูชาพระอังคารวันละ ๘ จบว่า

ยัสสานุภาวะโต ยักขา เนวะ ทัสเสนติ ภิงสะนัง ยัมหิ เจวานุยุญชันโต รัตตินทิวะมะ ตันติโต สุขัง สุปะติ สุตโต จะ ปาปัง กิญจิ นะ ปัสสะติ เอวะมาทิคุณูเปตัง ปะริตตันตัม ภะณามะเห ฯ

๔. ผู้ใดเกิดวันพุธ หรือพระพุธเสวยอายุ ๑๗ ปี ให้สวดมนต์บูชาพระพุธวันละ ๑๗ จบว่า

สัพพาสี วิสะชาตีนัง ทิพพะมันตาคะทัง วิยะ ยันนาเสติ วิสังโฆรัง เสสัญจาปิ ปะริสะยัง อาณักเขตตัมหิ สัพพัตถะ สัพพะทา สัพพะปาณินัง สัพพะโสปิ นิวาเรติ ปะริตตันตัมภะณามะเห ฯ

๕. ผู้ใดเกิดวันเสาร์ หรือพระเสาร์เสวยอายุ ๑๐ ปี ให้สวดมนต์บูชาพระเสาร์วันละ ๑๐ จบว่า

ปะริตตัง ยัมภะณันตัสสะ นิสินนัฏฐานะ โธวะนัง อุทะกัมปิ วินาเสติ สัพพะเมวะ ปะริสสะยัง โสตถินา คัพภะวุฏฐานัง ยัญจะสาเธติ ตังขะเณ ถรัสสังคุลิมาลัสสะ โลกะนาเถนะ ภาสิตัง กัปปัฏฐายิ มะหาเตชัง ปะริตตันตัม ภะณามะเห ฯ

ยะโตหัง ภะคินิ อะริยายะ ชาติยา ชาโต นาภิชานามิ สัญจิจจะ ปาณัง ชีวิตา โวโรเปตา เตนะ สัจเจนะ โสตถิเต โหตุ โสตถิ คัพภัสสะ ฯ

๖. ผู้ใดเกิดวันพฤหัสบดี หรือพระพฤหัสเสวยอายุ ๑๙ ปี สวดมนต์บูชาพระ-พฤหัสวันละ ๑๘ จบว่า

ปะณิธานะโต ปัฏฐายะ ตะถาคะตัสสะ ทะสะปาระมิโย ทะสะ อุปะปาระมิโย ทะสะ ปะระมัตถะปาระมิโยติ ฯ สะมะติงสะ ปาระมิโย ปูเรตะวา ปัญจะ มะหาปะริจจาเค ติสโส จะริยา ปัจฉิมมัพภะเว คัพภาวักกันติง ฯ ชาติง อะภินิก ขะมะนัง ปะธานะจะริยัง โพธิปัลลังเก มาระวิชะยัง ฯ สัพพัญญุตะญาณัปปะฏิเวธัง ธัมมะจัก กัปปะวัตตะนัง นะวะ โลกุตตะระธัมเมติ ฯ สัพเพปิเม พุทธะคุเณ อาวัชชิตะวา เวสาลิยา ตีสุ ปากา รันตะเรสุ ติยามะรัตติง ปะริตตัง กะโรนโต ฯ อายัสสะมา อานันทัตเถโร วิยะ การุญญะจิตตัง อุปัฏฐะเปตตะวา ฯ โกฏิสะตะสะหัสเสสุ จักกะวาเพสุ เทวะตา ยัสสาณัมปะฏิคคันหัณติ ยัญจะ เวสาลิยัมปุเรโรคามะนุสสะทุพภิกขะ สัมภูตันติ วิธัมภะยัง ขิปปะมันตะระธาเปสิ ปะริตตันตัม ภะณามะเห ฯ

๗. ผู้ใดพระราหูเสวยอายุ ๑๒ ปี ให้บูชาพระราหูวันละ ๑๒ จบว่า

อัปปะสันเนหิ นาถัสสะ สาสะเน สาธุสัมมะเต อะมะนุสเสหิ จัญเฑหิ สะทากิพพิสะการิภิ ปะริสานัญจะตัสสันนะ มะหิงสายะ จะ คุตติยา ยันเทเสสิ มะหาวีโร ปะริต-ตันตัม ภะณามะเห ฯ

๘. ผู้ใดเกิดวันศุกร์ หรือพระศุกร์เสวยอายุ ๒๑ ปี ให้บูชาพระศุกร์วันละ ๒๑ จบว่า

ยัสสานุส ยัสสานุสสระเณนาปิ อันตะลิกเขปิ ปาณิโน ปะติฏฐะมะธิคัจฉันติ ภูมิยัง วิยะ สัพพะทา สัพพุปัท ทะวะชา ลัมหา ยักขะโจราทิสัมภะวา คะณะนา นะ จะ มุตตานัง ปะริตตันตัม ภะณามะเห ฯ

บทสวดคาถาพระสีวลีขอลาภ

สีวะลิ จะ มะหาเถโร นะระเทเวหิ ปูชิโต โส ระโหปัจจะ ยาทิมหิ สีวะลิ เถรัสสะ คุณะปูชะนะวะเสนะ สวัสดีลาโภ ภะวันตุ เม ฯ

ให้สวดบูชาทุกวันจะเกิดลาภยศมากมาย

•

พระคาถาบูชาองพระไตรรัตน์

อิติปาระมิตตาติงสุง อิติสัพพัญญูมาคะตา อิติโพธิมะนุปปัตโต อิติปิโส จะ เตนะโม มะอะอุ อุอะมะ สิวังพรัหมา จิตตังมานิมา นะโมพุทธายะ นะมะพะทะ จะภะกะสะ เอหิ จิตตัง ปิยังมะมะ อาคัจเฉยยะ อาคัจฉาหิ พุทธะปูชามหาลาภัง ภะวันตุเม ฯ

พระคาถาบูชายันต์และสำหรับทำน้ำมนต์อาบทุกวัน

โสพะสะมังคะลัญเจวะ นะวะโลกุตตะระ ธัมมา จัตตาโร จะ มาทะทีปา ปัญ-จะพุทธา มะหามุนี เตปิฏะกา ธัมมะขันธา ฉะกามาวะจะรา เทวา ปัญจะทะสะ ภะเวตัพพัง ทะสะมัง สีละเมวะ จะ เตระสะธูตังคานิ ปะฏิหาริยัญจะ ทะวาทะสะ เอกะเมรุสุรา อัฏฐะ ทะเว จันโท สุริโย ตะถา สัตตะสัมโพชฌังคาเจวะ จะตุททะสะ จักกะวัตติ จะ เอกะระสะ วิสะนุราชา สัพเพ เทวา มังปาละยันตุ ฯ

พระคาถาประจำตัว

พุทโธ นะชาลิติ จะภะกะสะ นะโม พุทธายะ ยะธาพุทโมนะ มะอะอุ อุอะมะ

อิติพระพระอะระหัง สุคะโต พุทโธ ภะคะวา นะเมตตา จิต สิทธิลาภัง ภะวันตุเม ฯ

ภาวนาทุกวัน

เวลาออกจากบ้านกราบ ๓ ครั้ง

อิติปิโสภะคะวา ยาตรายามดี พระอาทิตย์ ชัยศรี สวัสดี ลาโภ นะโมพุทธายะ ฯ

ให้เปลี่ยนไปตามวันที่ออกไปทั้ง ๗ วัน

พระคาถาบูชาเทียนครู

บทนมัสการ :–

นะโมตัสสะ ภะคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ ฯ (ว่า ๓ หน)

พุทธัง สะระณัง คัจฉามิ ธัมมัง สะระณัง คัจฉามิ สังฆัง สะระณัง คัจฉามิ

ทุติยัมปิ พุทธัง สะระณัง คัจฉามิ. ทุติยัมปิ ธัมมัง สะระณัง คังฉามิ ทุติยัมปิ สังฆัง สะระณัง คัจฉามิ

ตะติยัมปิ พุทธัง สะระณัง คัจฉามิ ตะติยัมปิ ธัมมัง สะระณัง คัจฉามิ ตะติยัมปิ สังฆัง สะระณัง คัจฉามิ ฯ

บทขออานุภาพ :–

สิทธิพุทธานุภาเวนะ สิทธิธัมมานุภาเวนะ สิทธิสังฆานุภาเวนะ ประสิทธิเม ฯ

อิติปาระมิตาติงสา อิติสัพพัญญุมาคะตา อิติโพธิมานุปปัตโต อิติปิโส จะเตนะโม ฯ

พุทโธพุทธัสสะ อิทธิริทธิ พุทธานิมิตตัง ขอเดชเดชะ เตชัง จงมาเป็นที่พึ่งแก่มะอะอุนี้เถิด

อิติปิโส วิเสเสอิ อิเสเสพุทธะ นาเมอิ อิเมนาพุทธะตังโสอิ อิโสตังพุทธะปิติอิ ฯ

พระพุทโธ อะระหัง พระพุทธังรักษา มนุษย์ทั้งหลายที่คิดร้ายต่อข้า อนัตตาสูญ สูญด้วยนะโมพุทธายะ พระธัมโมอะระหัง พระธัมมังรักษา ศัตรูทั้งหลายที่คิดร้ายต่อข้า อนัตตาสูญ สูญด้วยนะโมพุทธายะ พระสังโฆอะระหัง พระสังฆังรักษา ภูตผีทั้งหลายที่คิดร้ายต่อข้า อนัตตาสูญ สูญด้วยนะโมพุทธายะ ฯ

ฆะเตสิ ฆะเตสิ กิงการะณัง อะหังปิตัง ชานามิ นะชานามิ

ทุติยัมปิ ฆะเตสิ ฆะเตสิ กิงการะณัง อะหังปิตัง ชานามิ นะชานามิ

ตะติยัมปิ ฆะเตสิ ฆะเตสิ กิงการะณัง อะหังปิตัง ชานามิ นะชานามิ

พุทธะชิวหา คาถาเอหิ เอตังสะติ เอหิมะมะ นะระสะติ นะระสะติ สัจจะสัจจิ สัจจิสัจจะ คาคัจเฉยยะ อาคัจฉาหิ สัพเพชะนา พะหูชะนา สัพพาอิตถิโย พะหูอิตถิโย สัพเพ ทิสา สะมะคะตา สัพพะปูชา ภะวันตุเม ฯ

มนุษย์ทั้งหลาย ทั้งชายและหญิง จงนำเอาลาภสักการะ ข้าวของเงินทอง มาบูชาข้าพเจ้าทั้ง ๘ ทิศ มานี่มามา แล้วกวักมือทั้ง ๘ ทิศ ฯ

คาถานางกวัก

๏ ราชานังปิยังมะมะ ปุริสานังปิยังมะมะ บัณฑิตานังปิยังมะมะ โอม เทิบ เทิบ มหา เทบ เทิบ สัพพะ เทิบ เทิบ สวาหะ

ขอให้ศิษย์ทั้งหลายจงปฏิบัติอย่าได้ขาด ตื่นเช้าก่อนรับประทานอาหารจงบูชาเสียก่อนแล้วจึงค่อยทำกิจการต่าง ๆ เวลาก่อนนอนก็ต้องปฏิบัติ บูชาเสียก่อนแล้วจึงค่อยนอน และเวลาจะออกเดินทางจากบ้านไปขอให้บูชาอาราธนาเสียก่อน หรือจะทำกิจการใด ๆ หรือมีเหตุอะไร ก็ขอให้บูชาบอกอาราธนาตามความปรารถนาของเราเถิด.

คำถวายทานต่าง ๆ

(ตั้งนะโม ๓ หนแล้วว่าคำถวาย)

ถวายข้าวพระพุทธ

อิมัง สูปัพยัญชะนะสัมปันนัง โภชะนัง อุทะกัง วะรัง พุทธัสสะ เทมิ

คำแปล

ข้าพเจ้าขอถวายโภชนาหาร พร้อมด้วยแกงและกับ ทั้งน้ำอันประเสริฐนี้ แด่พระพุทธเจ้า ฯ

ถวายข้าวพระสงฆ์

อิมานิ มะยัง ภันเต สังฆะภัตตานิ สะปะริวารานิ ภิกขุสังฆัสสะ โอโณชะยามะ สาธุโน ภันเต ภิกขุสังโฆ อิมานิ สังฆะภัตตานิ สะปะริวารานิ ปฏิคคัณหาตุ อัมหากัง ทีฆะรัตตัง หิตายะ สุขายะ

คำแปล

ข้าแต่พระภิกษุสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายข้าวเพื่อพระสงฆ์กับบริวารเหล่านี้ แด่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับข้าวเพื่อสงฆ์กับทั้งบริวารเหล่านี้ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ตลอดกาลนาน เทอญ ฯ

ถวายสังฆทาน

อิมานิ มะยัง ภันเต ภัตตานิ สะปะริวารานิ ภิกขุสังฆัสสะ โอโณชะยามะ สาธุ โน ภันเต ภิกขุสังโฆ อิมานิ ภัตตานิ สะปะริวารานิ ปฏิคคัณหาตุ อัมหากัง ทีฆะรัตตัง หิตายะ สุขายะ

คำแปล

ข้าแต่พระภิกษุสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอน้อมถวายภัตตาหารกับทั้งบริวารเหล่านี้แด่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับภัตตาหาร กับทั้งบริวารเหล่านี้ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลายตลอดกาลนานเทอญ ฯ

ถวายสังฆทานอุทิศ

อิมานิ มะยัง ภันเต ภัตตานิ สะปะริวารานิ ภิกขุสังฆัสสะ โอโณชะยามะ สาธุ โน ภันเต ภิกขุสังโฆ อิมานิ ภัตตานิ สะปะริวารานิ ปะฏิคคัณหาตุ อัมหากัญเจวะ มาตาปีตุอาทีนัง ญาตะกานัญจะ ทีฆะรัตตัง หิตายะ สุขายะ

คำแปล

เหมือนที่แล้วมา ต่างแต่ตอนท้ายว่า *เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย และบรรดาญาติมิตร มีมารดาบิดาเป็นต้น ตลอดกาลนาน เทอญ ฯ*

ถวายทานสามัญ

(ทานนี้ไม่กำหนดเฉพาะบิณฑบาต จะเป็นจีวรหรือเสนาสนะ หรือเภสัชก็ได้มีความหมายอุทิศ ส่วนบุญแก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว)

อิทัง เม ทานัง มาตาปีตุอาทีนัง ญาตะกานัง สังวัตตะตุ มัยหัง มาตาปีตาทะโย ญาตะกา อิมัสสะ ทานัสสะ ปัตติง ละภันตุ มะมะเจตะสา

คำแปล

ทานของข้าพเจ้า จงเป็นไปเพื่อบรรดาญาติ มีมารดาบิดาเป็นต้นของข้าพเจ้า ขอบรรดาญาติทั้งหลาย มีมารดาบิดาเป็นต้น จงได้รับส่วนบุญแห่งทานนี้ ตามความประสงค์ของข้าพเจ้าเทอญ ฯ

อีกอย่างหนึ่ง ถวายทานปรารถนาพระนิพพานเป็นที่สิ้นไปแห่งอาสวกิเลสและกองทุกข์ตามแบบโบราณว่า

สุทินนัง วะตะ เม ทานัง อาสะวัก ขะยาวะหัง โหตุ,
สุทินนัง วะตะ เม ทานัง โพธิยา วะตะ เม โหตุ,
สุทินนัง วะตะ เต ทานัง นิพพานะ ปัจจะโย โหตุ,

คำแปล

ทานอันข้าพเจ้าถวายดีแล้วหนอ ขอจงนำมาซึ่งความสิ้นอาสวกิเลส ทานอันข้าพเจ้าถวายดีแล้วหนอ ขอจงเป็นไปเพื่อความตรัสรู้แก่ข้าพเจ้า ทานอันข้าพเจ้าถวายดีแล้วหนอขอจงเป็นปัจจัยแก่พระนิพพาน

ถวายสลากภัต

เอตานิ มะยัง ภันเต ภัตตานิ สะปะริวารานิ อะสุกัฏฐาเน ฐะปิตานิ ภิกขุสังฆัสสะ โอโณชะยาม สาธุ โน ภันเต ภิกขุสังโฆ เอตานิ ภัตตาริ สะปะริวารานิ ปฏิคคัณหาตุ อัมหากัง ทีฆะรัตตัง หิตายะ สุขายะ.

คำแปล

ข้าแต่พระภิกษุสงฆ์ผู้เจริญ ภัตตาหารกับทั้งบริวารทั้งหลายซึ่งตั้งไว้ ณ ที่โน้นนั้น ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมถวายแก่ภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับซึ่งภัตตาหาร กับทั้งบริวารเหล่านั้นของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลายตลอดกาลนาน เทอญ ฯ

ถวายข้าวสาร

อิมานิ มะยัง ภันเต ตัณฑุลานิ สะปะริวารานิ ภิกขุสังฆัสสะ โอโณชะยามะ สาธุ โน ภันเต ภิกขุสังโฆ อิมานิ ตัณฑุลานิ สะปะริวารานิ ปฏิคคัณหาตุ อัมหากัง ทีฆะรัตตัง หิตายะ สุขายะ

คำแปล

ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมถวายข้าวสารกับทั้งบริวารเหล่านี้แก่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับข้าวสาร กับทั้งของบริวารเหล่านี้ของข้าพเจ้าทั้งหลายเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลายตลอดกาลนาน เทอญ ฯ

ถวายผ้าอาบน้ำฝน

อิมานิ มะยัง ภันเต วัสสิกะสาฏิกานิ ภิกขุสังฆัสสะ โอโณชะยามะ สาธุ โน ภันเต ภิกขุสังโฆ อิมานิ วัสสิกะสาฏิกานิ ปฏิคคัณหาตุ อัมหากัง ทีฆรัตตัง หิตายะ สุขายะ

คำแปล

ข้าแต่พระภิกษุสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมถวายผ้าอาบน้ำฝนเหล่านี้แก่พระภิกษุสงฆ์ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับผ้าอาบน้ำฝนเหล่านี้ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลายตลอดกาลนาน เทอญ ฯ

ถวายผ้ากฐิน

อิมัง ภันเต สะปะริวารัง กะฐินะทุสสัง สังฆัสสะ โอโณชะยามะ สาธุ โน ภันเต สังโฆ อิมัง สะปะริวารัง กะฐินะทุสสัง ปฏิคคัณหาตุ ปฏิคคัณเหตะวา จะ อิมินา ทุสเสนะ กะฐินัง อัตถะระตุ อัมหากัง ทีฆะรัตตัง หิตายะ สุขายะ

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมผ้ากฐินกับทั้งบริวารเหล่านี้แก่พระสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับผ้ากฐิน กับทั้งบริวารเหล่านี้ของข้าพเจ้าทั้งหลาย รับแล้วจงกรานกฐินด้วยผ้านี้ เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลายตลอดกาลนาน เทอญ ฯ

อีกอย่างหนึ่งว่า อิมัง สะปะริวารัง กะฐินะ จิวะระ ทุสสัง สังฆัสสะ โอโณชะยามะ (๓ หน) แปลว่า ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมถวายผ้ากฐิน จีวร กับทั้งบริวารนี้แก่พระสงฆ์ ฯ

ถวายผ้าป่า

เอตานิ[๑] มะยัง ภันเต บังสุกูลจีวรานิ[๒] สะปะริวารานิ[๓] สังฆัสสะ โอโณชะยามะ สาธุ โน ภันเต สังโฆ เอตานิ[๑] บังสุกูลจีวะรานิ[๒] สะปะริวารานิ[๓] ปฏิคคัณหาตุ อัมหากัง ทีฆะรัตตัง หิตายะ สุขายะ

ถ้าผ้าผืนเดียวว่า ๑ เอตัง ๒ จีวะรัง ๓ สะปะริวารัง

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมถวายผ้าบังสุกุลจีวรเหล่านี้ พร้อมทั้งของบริวารแก่พระสงฆ์ ขอพระสงฆ์จงรับผ้าบังสุกุลจีวรเหล่านี้ พร้อมทั้งของบริวารของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ตลอดกาลนาน เทอญ ฯ

ถวายเสนาสนะ กุฏิ วิหาร

อิมานิ มะยัง ภันเต เสนาสะนานิ อาคะตานาคะตัสสะ จาตุทิสัสสะ ภิกขุสังฆัสสะ โอโณชะยามะ สาธุ โน ภันเต ภิกขุสังโฆ อิมานิ เสนาสนานิ ปฏิคคัณหาตุ อัมหากัง ทีฆะรัตตัง หิตายะ สุขายะ

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมถวายเสนาสนะเหล่านี้แก่พระภิกษุสงฆ์ผู้มาแต่ทิศทั้งสี่ ทั้งที่มาแล้วและยังไม่ได้มา ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ขอพระภิกษุสงฆ์จงรับซึ่งเสนาสนะเหล่านี้ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลายตลอดกาลนาน เทอญ ฯ

ถวายศาลาโรงธรรม

มะยัง ภันเต อิมัง สาลัง ธัมมะสภายะ อุททิสสะ สังฆัสสะ โอโณชะยามะ สาธุ โน ภันเต สังโฆ อิมัง ธัมมะสภาสาลัง ปฏิคคัณหาตุ อัมหากัง ทีฆะรัตตัง หิตายะ สุขายะ

คำแปล

ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอน้อมถวายศาลานี้แก่พระสงฆ์ อุทิศเพื่อเป็นธรรมสภา ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าผู้เจริญ ขอพระสงฆ์จงรับธรรมสภาศาลานี้ของข้าพเจ้าทั้งหลายเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลายตลอดกาลนาน เทอญ ฯ

ถวายเว็จกุฎิ

มะยัง ภันเต อิมัง วัจจะกุฏิง อาคะตานา คะตัสสะ จาตุทิสัสสะ สังฆัสสะ โอโณชะยามะ สาธุ โน ภันเต สังโฆ อิมัง วัจจะกุฏิง ปฏิคคัณหาตุ อัมหากัง ทีฆะรัตตัง หิตายะ สุขายะ

คำแปล

ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าผู้เจริญ ข้าพเจ้าขอน้อมถวายเวจกุฎีนี้ แก่พระสงฆ์ผู้มาแต่ทิศทั้งสี่ ทั้งที่มาแล้วและยังไม่ได้มา ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าผู้เจริญ ขอพระสงฆ์จงรับเวจกุฎีนี้ของข้าพเจ้าทั้งหลาย เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลายตลอดกาลนาน เทอญ ฯ

ถวายสะพาน

มะยัง ภันเต อิมัง เสตุง มหาชะนานัง สาธารณัตถายะ นิยยาเทมะ สาธุ โน ภันเต สังโฆ อิมัสมิง เสตุมหิ สักขิโก โหตุ อิทัง เสตุทานัง อัมหากัง ทีฆะรัตตัง หิตายะ สุขายะ

คำแปล

ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอมอบถวายซึ่งสะพานนี้ เพื่อเป็นประโยชน์ทั่วไปแก่มหาชนทั้งหลาย ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าผู้เจริญ ขอพระสงฆ์จงเป็นพยานแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย ในสะพานที่ข้าพเจ้าได้มอบถวายแล้วนี้ การถวายสะพานนี้จงไปเป็นประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลายตลอดกาลนาน เทอญ ฯ

ถวายธูปเทียนดอกไม้

อิมานิ มะยัง ภันเต ธูปะทีปะปุปผานิ ระตะนัตตะยัสเสวะ อภิปูเชมะ อัมหากัง ระตะนัตตะยัสสะ ปูชา ทีฆะรัตตัง หิตะสุขาวะหา โหตุ อาสะวักขะยัปปัตติยา

คำแปล

ข้าแต่พระสงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายขอบูชาธูปเทียนและดอกไม้ทั้งหลายอันประเสริฐนี้แด่พระรัตนตรัย กิริยาที่บูชาแก่พระรัตนตรัยนี้จงเป็นผลนำมาซึ่งประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลายตลอดการนาน เพื่อให้ถึงซึ่งพระนิพพานเป็นที่สิ้นไปแห่งอาสวกิเลส ฯ

ถวายประทีปลอยกระทง

มะยัง อิมินา ปะทีเปนะ อะสุกายะ นัมมะ ทายะ นะทิยา ปุลิเน ฐิตัง มุนิโน ปาทะ วะลัญชัง อภิปูเชมะ อะยัง ปะทีเปนะ มุนิโน ปาทะวะลัญชัสสะ ปูชา อัมหากัง ทีฆะรัตตัง หิตายะ สุขายะ สังวัตตะตุ

คำแปล

ข้าพเจ้าทั้งหลายขอบูชาซึ่งรอยพระพุทธบาท ที่ตั้งอยู่เหนือกองทรายในแม่น้ำอันชื่อว่านัมมทา นทีโน้น ด้วยประทีปนี้ การบูชารอยพระพุทธบาทด้วยประทีปนี้ ขอจงเป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ข้าพเจ้าทั้งหลายตลอดกาลนาน เทอญ ฯ

•

ถวายดอกไม้ธูปเทียนในวันวิสาขะปุณณมี

ยะมัมหะ โข มะยัง ภะคะวันตัง สะระณัง คะตา โย โน ภะคะวา สัตถา ยัสสะ จะ มะยัง ภะคะวะโต ธัมมัง โรเจมะ, อโหสิ โข โส ภะคะวา มัชฌิเมสุ ชะนะปะเทสุ อะริยะเทสุ มะนุสเสสุ อุปปันโน ขัตติโย ชาติยา โคตะโม โคตเตนะ สักยะปุตโต สักยะกุลา ปัพพะชิโต, สะเทวะเก โลเก สะมาระเก สพรัหมเก สัสสะมะณะพราหมณิยา ปะชายะ สะเทวะมะ นุสสายะ อนุตตะรัง สัมมาโพธิง อะภิสัมพุทโธ, นิสสังสะยังโข โส ภะคะวา อะระหังสัมมาสัมพุทโธ วิชชาจะระณะสัมปันโน สุคะโต โลกะวิทู อนุตตะโร ปุริสะทัมมะสาระถิ สัตถา เทวะมะนุสสานัง พุทโธ ภะคะวาติ สะวากขาโต โข ปะนะ เตน ภะคะวะตา ธัมโม สันทิฏฐิโก อะกาลิโก เอหิปัสสิโก โอปะนะยิโก, ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิ, สุปะฏิปันโน โข ปะนัสสะ ภะคะวะโต สะวะกะสังโฆ อุชุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ ญายะปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ สามีจิปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ ยะทิทัง จัตตาริ ปุริสะยุคานิ อัฏฐะ ปุริสะปุคคะลา เอสะ ภะคะวาโต สาวะกะสังโฆ อาหุเนยโย ปาหุเนยโย ทักขิเณยโย อัญชลิกะระณีโย อนุตตะรัง ปุญญักเขตตัง โลกัสสะ อะยังโข ปะนะ ปะฏิมา ตัง ภะคะวันตัง อุททิสสะ กะตา ยาวะ เทวะ ทัสสะเนนะ ตัง ภะคะวันตัง อะนุสสะริตะวา ปะสาทะสังเวคะฏิลาภาย มะยัง โข เอตะระหิ อิมัง วิสาขะปุณณะมีกาลัง ตัสสะ ภะคะวะโต ชาติสัมโพธิ นิพพานะกาละสัมมะตัง ปัตวา อิมัง ฐานัง สัมปัตตา อิเม ทัณฑทีปะธูปาทิสักกาเร คะเหตะวา อัตตะโน กายัง สักการุปะธานัง กะริตะวา ตัสสะ ภะคะวะโต ยะถาภุจเจ คุเณ อะนุสสะรันตา อิมัง ปะฏิมาฆะรัง ติกขัตตุง ปะทักขิณัง กะริสสามะ ยะถาคะหิเตหิ สักกาเรหิ ปูชัง กุรุมานา, สาธุ โน ภันเต ภะคะวา สุจิระปะรินิพพุโตปี ญาตัพเพหิ คุเณหิ อะตีตารัมมะณะตายะ ปัญญายะมาโน, อิเม อัมเหหิ คะหิเต สักกาเร ปะฏิคคัณหาตุ อัมหากัง ทีฆะรัตตัง หิตายะ สุขายะ

ถวายดอกไม้ธูปเทียนในวันมาฆปุณณมี

อัชชายัง มาฆะปุณณะมี สัมปัตตา มาฆะนักขัตเตนะ ปุณณะจันโท ยุตโต ยัตถะ ตะถาคะโต อะระหัง สัมมาสัมพุทโธ จาตุรังคิเก สาวะกะสันนิปาเต โอวาทะปาฏิโมกขัง อุททิสิ อัฑฒะเตระสานิ ภิกขุสะตานิ สัพเพสังเยวะ ขีณาสะวานัง สัพเพเต เอหิภิกขุกา สัพเพปิ เต อะนามันติตาวะ ภะคะวะโต สันติกัง อาคะเต เวฬุวะเน กะลันทะกะนิวาเป มาฆะปุณณะมิยัง อัฑฒะมานะกัจฉายายะ ตัสมิง สันนิปาเต ภะคะวา วิสุทธะโปสะถัง อากาสิโอวาทะปาฏิโมกขัง อุททิสิ อะยัง อัมหากัง ภะคะวะโต เอโกเยวะ สาวะกะสันนิปาโต อโหสิ จาตุรังคิโก อัฑฒเตระสานิ ภิขุสะตานิ สัพเพสังเยวะ ขีณาสะวานัง มะยันทานิ อิมัง มาฆะปุณณะมีนักขัตตะสะมะยัง ตักกาละสะทิสัง สัมปัตตา สุจิระปะริ-นิพพุตัมปิตัง ภะคะวันตัง อนุสสะระมานา อิมัสมิง ตัสสะ ภะคะวะโต สักขิภูเต เจติเย อิเมหิ ทัณฑะทีปะธูปะปุปผาทิสักกาเรหิ ตัง ภะคะวันตัง ตานิ จะ อัฑฒะเตระสานิ ภิกขุสะตานิ อะภิปูชะยามะ สาธุ โน ภันเต ภะคะวา สาวะกะสังโฆ สุจิระปะรินิพพุโตปิ คุเณหิ ธะระมาโน อิเม สักกาเร ทุคคะตะปัณณการะภูเต ปะฏิคคัณหาตุ อัมหากัง ทีฆะรัตตัง หิตายะ สุขายะ

คัดจากคู่มืออุบาสก – อุบาสิกา

ของ

ท่านอธิปปัตโต ภิกขุ

ขอกราบบูชาพระคุณไว้ ณ ที่นี้

บทสวดพุทธมงคลคาถา

สัมพุทโธ ทิปะทัง เสฏโฐ — นิสินโน เจวะ มัชฌิเม
โกณฑัญโญ ปุพพะภาเค จะ — อาคะเณยเย จะ กัสสะโป
สารีปุตโต จะ ทักขิเณ — หะระติเย อุปาลิ จะ
ปัจฉิเมปิ จะ อานันโท — พายัพเพ จะ คะวัมปติ
โมคคัลลาโน จะ อุตตะเร — อิสาเณปิ จะ ราหุโล
อิเม โข มังคลา พุทธา — สัพเพ อิธะ ปะติฏฐิตา
วันทิตา เต จะ อัมเหหิ — สักกาเรหิ จะ ปูชิตา
เอเตสัง อานุภาเวนะ — สัพพะโสตถี ภะวันตุ โน ฯ

อิจเจวะมัจจัน – ตะนะมัสสะเนยยัง
นะมัสสะมาโน ระตะนัตตะยัง ยัง
ปุญญาภิสันทัง วิปุลัง อะลัตถัง
ตัสสานุภาเว – นะ หะตันตะราโย

บทสวดนี้ บางอาจารย์เรียกว่า บทนมัสการพระอรหันต์แปดทิศ ใช้สวดต่อจากบทสวดทำวัตรเย็น หรือก่อนเข้านอน มีอานิสงส์เป็นสันติสุขยิ่ง

สมาธิภาวนา

หลังทำวัตรเช้า – เย็นแล้ว โดยทั่วไปมักนิยมนั่งทำสมาธิภาวนา ข้าพเจ้าขอนำเอาแบบของท่านพระครูสังวรสมาธิวัตร (ประเดิม โกมโล) ซึ่งท่านมหาอิ่ม สุมงคโล บันทึกไว้ มาลงเป็นแบบดังต่อไปนี้ –

กิจที่ควรทำก่อนนั่งสมาธิภาวนา

ศาสนิกผู้หวังความเจริญก้าวหน้าทางสมาธิภาวนา พึงตั้งใจปฏิบัติดังต่อไปนี้ –

๑. *บูชาพระรัตนตรัย ว่า* อะระหัง สัมมาสัมพุทโธ ภะคะวา, พุทธัง ภะคะวันตัง อะภิวาเทมิ (กราบ)
สวากขาโต ภะคะวะตา ธัมโม, ธัมมัง นะมัสสามิ (กราบ)
สุปะฏิปันโน ภะคะวะโต สาวะกะสังโฆ, สังฆังนะมามิ (กราบ)

๒. *ถวายตัวกับพระรัตนตรัยว่า* อิมาหัง ภันเต อัตตะภาวัง ภะคะวะโต ปะริจจะชามิ ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เจริญ ข้าพระองค์ขอน้อมถวายอัตตะภาพร่างกายนี้ แด่องค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า พร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์

๓. *ขอกัมมัฏฐาน ว่า* นิพพานัสสะ เม ภันเต สัจฉิกะระณัตถายะ กัมมัฏฐานัง เทหิ ข้าแต่ท่านผู้เจริญ โปรดให้กัมมัฏฐานแก่ข้าพเจ้า เพื่อจะกระทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน

๔. *สมาทานกัมมัฏฐาน ว่า* อุกาสะ อุกาสะ ณ โอกาสบัดนี้ ข้าพเจ้าขอสมาทานซึ่งพระกัมมัฏฐานขอขณิกสมาธิ อุปจารสมาธิ อัปปนาสมาธิ และวิปัสสนาญาณ จงบังเกิดมีในขันธสันดานของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจะตั้งสติไว้ ที่ลมหายใจเข้าออก หายใจเข้ารู้ หายใจออกรู้ ร้อยหนและพันหน ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป เทอญฯ

หมายเหตุ ลงมือกำหนดลมหายใจเข้าออก นั่งขัดสมาธิ เท้าขวาทับเท้าซ้าย มือขวาทับมือซ้าย ตั้งกายให้ตรง ตั้งสติที่จะมากำหนดลมหายใจเข้าออกกระทบจมูก ปล่อยใจให้สบาย อย่าให้จิตเกาะเกี่ยวอะไร หรือนั่งในท่าที่สบายก็ได้ หลับตาลงกำหนดลมหายใจเข้าออก ตามเวลา ๑๐ นาที ๒๐ นาที ๓๐ นาที หรือตามความสามารถ (แบบของพระครูสังวรสมาธิวัตร)

๕. *แผ่เมตตา* เมื่อออกจากการปฏิบัติแล้ว ให้แผ่เมตตาว่า สัพเพสัตตา สัตว์ทั้งหลายที่เป็นเพื่อนทุกข์ เกิดแก่เจ็บตายด้วยกันทั้งหมดทั้งสิ้น อะเวรา จงเป็นสุขเป็นสุขเถิด อย่าได้มีเวรแก่กันและกันเลย อัพยาปัชฌา จงเป็นสุขเป็นสุขเถิด อย่าได้เบียดเบียนซึ่งกันและกันเลย อนีฆา จงเป็นสุขเป็นสุขเถิด อย่าได้มีความทุกข์กายทุกข์ใจเลย สุขี อัตตานังปะริหะรันตุ จงมีความสุขกายสุขใจ รักษาตนให้พ้นจากทุกข์ภัยทั้งสิ้น เถิดฯ

พระมหาอิ่ม สุมงฺคโล
เจ้าหน้าที่แผนกธรรมวิจัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒๕ มกราคม ๒๕๑๑

กรวดน้ำ

คำกรวดน้ำภาษาบาลี

คำกรวดน้ำภาษาบาลีนั้น มีทั้งสั้นและยาว ในการใช้ อาจนำบทใดบทหนึ่งไปใช้ก็ได้ สุดแต่โอกาสและเวลา ที่นิยมใช้กันอยู่ในปัจจุบันนี้ มี ๓ บท คือ บทยังกิญจิ บทยาเทวดา และบทอิมินาใหญ่ เฉพาะบทยาเทวดาสำหรับพระภิกษุใช้หลังทำวัตรเช้า อุบาสกอุบาสิกาไม่นิยมใช้นัก

บทยังกิญจิ

ยังกิญจิ กุสะลัง กัมมัง, กัตตัพพัง กิริยัง มะมะ กาเยนะ วาจายะ มะนะสา, ติทะเส สุคะตัง กะตัง เย สัตตา สัญญิโน อัตถิ, เย จ สัตตา ตะสัญญิโน กะตัง ปุญญะผะลัง มัยหัง, สัพเพ ภาคี ภะวันตุ เต เย ตัง กะตัง สุวิทิตัง, ทินนัง ปุญญะผะลัง มะยา, เย จ ตัตถะ นะ ชานันติ, เทวา กันตะวา นิเวทะยุง สัพเพ โลกัมหิ เย สัตตา, ชีวันตาหาระเหตุกา มะนุญญัง โภชะนัง สัพเพ, ละภันตุ มะมะ เจตะสา ฯ

บทอิมินาใหญ่

อิมินา ปุญญะกัมเมนะ, อุปัชฌายา คุณุตตะรา อาจะริยูปการา จะ, มาตา ปีตา จะ ญาตะกา สุริโย จันทิมา ราชา, คุณะวันตา นะราปี จะ พรหมะมารา จะ อินทา จะ, โลกะปาลา จะ เทวะตา ยะโม มิตตา มะนุสสา จะ, มัชฌัตตา เวริกาปี จะ สัพเพ สัตตา สุขี โหนตุ, ปุญญานิ ปะกะตานิ เม สุขัญจ ติวิทัง เทนตุ, ขิปปัง ปาเปถะ โว มะตัง

อิมินา ปุญญะกัมเมนะ, อิมินา อุททิเสนะ จะ ขิปปาหัง สุละเภ เจวะ, ตัณหุปาทานะเฉทะนัง เยสันตาเน หินา ธัมมา, ยาวะ นิพพานะโต มะมังนัสสันตุ สัพพะทาเยวะ, ยัตถะ ชาโต ภะเว ภะเว อุชุจิตตัง สะติ ปัญญา, สัลเลโข วีริยัมหินา มารา ละภันตุ โนกาสัง, กาตุญจะ วีริเยสุ เม พุทธาธิปะวะโรนาโถ ธัมโม นาโถ วะรุตตะโม

นาโถ ปัจเจกะพุทโธจะ สังโฆ นาโถตตะโร มะมัง

เตโสตตะมานุภาเวนะ มาโรกาสัง ละภันตุ มา ฯ

ที่เรียกบทกรวดน้ำบทนี้ ว่าอิมินาใหญ่ ก็เพราะในบทกรวดน้ำภาษาไทยซึ่งมีอยู่มากมายหลายแบบล้วนแต่ใช้คำว่าอิมินา ขึ้นต้นบททั้งนั้น แต่อย่างนี้เรียกว่าอิมินาเล็ก ขอให้ดูจากตัวอย่างต่อไปนี้ –

อิมินาเล็ก ภาษาไทย

อิมินา ปุญญะกัมเมนะ ข้าพเจ้าจะขอหลั่งหล่อน้ำเหนือปฐพีดล ข้าพเจ้าจะขอแผ่ส่วนกุศลอันนี้ไป ขอให้ได้แก่ท่านบิดาและมารดา คุณครูอุปัชฌาย์อาจารย์บัณฑิต สามีบุตรภริยาญาติกาทั้งหลาย ทั้งปู่ย่าตายายและฤาษี สมณะชีพราหมณ์สามเณรทั่วกันดารกาฬพิภพ

จบอนันต์ทั่วจักรวาล พระอินทรวิลาสจัตุสดมภ์ ท้าวมหาพรหมอันเรืองฤทธิ์ ทั้งพระอาทิตย์ พระจันทร์ พระอังคาร พระพุธ พระพฤหัส พระศุกร์ พระเสาร์ พระราหู พระเกตุ เทพธิดา ทั้งสิบหกชั้นฟ้า และเทพบุตร พญานาค พญาครุฑ เจตภูตทั้งสี่ พระภูมิเจ้าที่ ท้าวกรุงพาลี นางพระธรณี พระคงคา ท้าววิรุฬหก ท้าววิรูปักษ์ ทั้งอสูรและยักษ์แปดหมื่นสี่พัน ท้าวพญายมราช วิษณุกรรม์ ท้าวพรหมโลกอันเป็นจ้าวธันธ์ ท้าวเวสสวรรณ ข้าพเจ้าจะขอแผ่ส่วนกุศลไปให้ทั่วถึงกัน นิพพานะปัจจะโย โหตุ ฯ

บทอิมินาเล็กนี้ อาจผิดแผกแตกต่างกันบ้าง ตามท้องที่หรือภูมิภาคแต่ละท้องถิ่น แต่จะมีลักษณะความคล้ายคลึงกันนี้ทั้งหมด เพราะท่านถือความเอาจากอิมินาบทใหญ่นั่นเอง

คำกรวดน้ำอย่างย่อ

อิทัง โว ญาตินัง โหตุ, สุขิตา โหนตุ ญาตะโย

(ขอส่วนบุญนี้ จงสำเร็จแก่ญาติทั้งหลายของข้าพเจ้า ขอญาติทั้งหลายจงเป็นผู้มีความสุขเถิด)

หรือจะนึกในใจเป็นคำไทยว่า "ข้าพเจ้าขออุทิศส่วนกุศลที่ได้บำเพ็ญในวันนี้ให้แก่ (ออกชื่อ บิดามารดา ครูบาอาจารย์ ญาติมิตร ฯลฯ) และสรรพสัตว์ผู้เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทุกถ้วนหน้า ตลอดทั้งเทพยดาอารักษ์ทั้งปวง ขอได้อนุโมทนาทั่วกันเทอญ ฯ" ดังนี้ก็ได้

วิธีการกรวดน้ำ

การกรวดน้ำก็คือ การทำพิธีตั้งจิตอุทิศส่วนกุศล คือความดีไปให้แก่ผู้เป็นที่รักที่เคารพ มีบิดามารดาเป็นต้น ซึ่งล่วงลับไปแล้ว ตามปกติ การกรวดน้ำนั้น นิยมทำกันหลังจากทำบุญกุศลเสร็จสิ้นแล้ว ถ้ามีพระภิกษุสามเณรอนุโมทนา ก็ต้องเริ่มกรวดน้ำในขณะที่ท่านยะถา พอท่านว่าสัพพี ก็นั่งประนมมือรับพร ไปจนกระทั่งจบ

เมื่อจบแล้ว ก็ก้มลงกราบพระ เป็นอันเสร็จสิ้นการทำบุญแต่เพียงนี้ ฯ

บทแผ่พรหมวิหารภาวนา

ตามแบบของ

ท่านพระครูประกาศสมาธิคุณ

บทแผ่เมตตาภาวนา

๑. สัพเพ สัตตา อะเวรา โหนตุ : ขอสรรพสัตว์ทั้งหลายจงอย่ามีเวรแก่กันและกันเลย

๒. สัพเพ สัตตา อัพยาปัชฌา โหนตุ : ขอสรรพสัตว์ทั้งหลายจงอย่าเบียดเบียนซึ่งกันและกันเลย

๓. สัพเพ สัตตา อะนีฆา โหนตุ : ขอสรรพสัตว์ทั้งหลายจงอย่าทุกข์กายทุกใจเลย

๔. สัพเพ สัตตา สุขีอัตตานัง ปะริหะรันตุ : ขอสรรพสัตว์ทั้งหลายจงมีความสุขบริหารตนอยู่เถิด

บทแผ่กรุณาภาวนา

๑. สัพเพ สัตตา อะลาภา ปะมุญจันตุ : ขอสรรพสัตว์ทั้งหลายจงพ้นจากความเสื่อมลาภ

๒. สัพเพ สัตตา อะยะสา ปะมุญจันตุ : ขอสรรพสัตว์ทั้งหลายจงพ้นจากความเสื่อมยศ

๓. สัพเพ สัตตา นินทา ปะมุญจันตุ : ขอสรรพสัตว์ทั้งหลายจงพ้นจากการนินทา

๔. สัพ เพ สัตตา ทุกขา ปะมุญจันตุ : ขอสรรพสัตว์ทั้งหลายจงพ้นจากจากความทุกข์

บทแผ่มุทิตาภาวนา

๑. สัพเพ สัตตา ยะถาลัทธะลาภะสัมปัตติโต มา วิคัจฉันตุ : ขอสรรพสัตว์ทั้งหลาย จงอย่าเสื่อมคลายไปจากสมบัติ คือลาภที่ตนได้แล้ว

๒. สัพเพ สัตตา ยะถาลัทธะยะสาสัมปัตติโต มา วิคัจฉันตุ : ขอสรรพสัตว์ทั้งหลาย จงอย่าเสื่อมคลายไปจากสมบัติ คือยศที่ตนได้แล้ว

๓. สัพเพ สัตตา ยะถาลัทธะปะสังสะสัมปัตติโต มา วิคุจฉันตุ : ขอสรรพสัตว์ทั้งหลาย จงอย่าเสื่อมคลายไปจากสมบัติ คือความสรรเสริญที่ตนได้รับแล้ว

๔. สัพเพ สัตตา ยะถาลัทธะสุขะสัมปัตติโต มา วิคัจฉันตุ : ขอสรรพสัตว์ทั้งหลาย จงอย่าเสื่อมคลายไปจากสมบัติ คือความสุขที่ตนได้รับแล้ว

บทแผ่อุเบกขาภาวนา

๑. สัพเพ สัตตา กัมมัสสะกา โหนตุ : สรรพสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน

๒. สัมเพ สัตตา กัมมะทายาทา โหนตุ : สรรพสัตว์ทั้งหลายเป็นทายาทของกรรม

๓. สัพเพ สัตตา กัมมะพันธู โหนตุ : สรรพสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์

๔. สัพเพ สัตตา กัมมะปะฏิสสะระณา โหนตุ : สรรพสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นที่พึ่งพาอาศัย

พระคาถาประจำวัน

พระคาถาวันอาทิตย์

๑. อุเทตะยัญจักขุมา เอกะราชา หะริสสะวัณโณ ปะฐะวิปปะภาโส ตัง ตัง นะมัสสามิ หะริสสะวัณณัง ปะฐะวิปปะภาสัง ตะยัชชะคุตตา วิหะเรมุทิวะสัง เย พราหมะณา เวทะคุ สัพพะธัมเม เต เม นะโม เตจะ มัง ปาละยันตุ นะมัตถุ พุทธานัง นะมัตถุ โพธิยา นะโม วิมุตตานัง นะโม วิมุตติยา อิมัง โส ปะริตตัง กัตวา โมโร จะระติ เอสะนา

พระคาถาวันอาทิตย์นี้ เป็นคาถาสำหรับผู้เกิดวันอาทิตย์ใช้สวดภาวนาประจำวันตน วันละ ๖ จบ ป้องกันตัว จะได้มีความสุขความเจริญ ปราศจากภัยอันตรายต่าง ๆ ถ้ามีพระ-พุทธรูปปางถวายเนตรไว้สักการะบูชาด้วยเป็นการดียิ่ง

พระคาถาวันจันทร์

๒ ยันทุนนิมิตตัง อะวะมังคะลัญจะ โย จามะนาโป สะกุณัสสะ สัทโท ปาปัค-คะโห ทุสสุปินัง อะกันตัง พุทธานุภาเวนะ วินาสะเมนตุ ฯ ยันทุนนิมิตตัง อะวะมังคะลัญจะ โย จามะนาโป สะกุณัสสะ สัทโท ปาปัคคะโห ทุสสุปินัง อะกันตัง ธัมมานุภาเวนะ วินาสะเมนตุ ฯ ยันทุนนิมิตตัง อะวะมังคลัญจะ โยจามะนาโป สุกุณัสสะ สัทโท ปาปัคคะโห ทุสสุปินัง อะกันตัง สังฆานุภาเวนะ วินาสะเมนตุ ฯ

พระคาถาวันจันทร์นี้ เป็นคาถาสำหรับผู้เกิดวันจันทร์ ให้สวดภาวนาประจำวันเกิดของตน วันละ ๑๕ จบ จะได้มีความสุขสิ้นกาลนาน และนอนเป็นสุขไม่ฝันลามก ท่านควรมีพระพุทธรูปปางห้ามญาติไว้สักการะบูชาด้วย

พระคาถาวันอังคาร

๓. ยัสสานุภาวะโต ยักขา เนวะ ทัสเสนติ ภิงสะนัง ยันหิ เจวานุยุญชันโต รัตตินทิวะมะตันทิโต สุขัง สุปติ สุตโต จะ ปาปัง กิญจิ นะ ปัสสะติ เอวะมาทิคุณูเปตัง ปริตตันตัมภะณามะ เห.

พระคาถาวันอังคารนี้ เป็นคาถาสำหรับผู้เกิดวันอังคาร ใช้สวดภาวนาประจำวันเกิดของตน วันละ ๘ จบ จะได้มีความเกษมสุข ปราศจากภูติผีปีศาจเบียดเบียน นอนป่านอนดงอย่าลืมภาวนาคาถานี้ และควรมีพระพุทธรูปปางไสยาสน์ ไว้บูชาด้วย

พระคาถาวันพุธ

๔. สัพพาสีวิสะชาตีนัง ทิพพะมันตาคะทัง วิยะยันนาเสติ วิสัง โฆรัง เสสัญจาปิ ปะริสสะยัง อาณักเขตตัมหิ สัพพัตถะ สัพพะทา สัพพะปาณินัง สัพพะโสปิ นิวาเรติ ปะริตตันตัมภะณามะ เห

พระคาถาวันพุธนี้ เป็นคาถาสำหรับผู้เกิดวันพุธ ใช้สวดภาวนาประจำวันเกิด ให้ได้วันละ ๑๗ จบ จะได้มีความสุข ลาภรวย ถ้าสวดวิรูปักเข ในหนังสือเจ็ดตำนานด้วย เป็นการป้องกันสัตว์มีพิษต่าง ๆ เช่นงู เป็นต้นได้ ควรมีพระพุทธรูปปางอุ้มบาตรไว้บูชาด้วย

พระคาถาวันพฤหัส

๕. ปูเรนตัมโพธิสัมภาเร นิพพัตตัง โมระโยนิยัง เยนะ สังวิหิตารักขัง มะหาสัตตัง วะ เนจะรา จิรัสสัง วายะมันตาปิ เนวะสักขิง สุคัณหิตุง พรัหมมันตันติอักขาตัง ปะริตตันตัมภะณามะ เห

พระคาถาวันพฤหัส ฯ นี้ เป็นคาถาสำหรับผู้เกิดวันพฤหัส ฯ ใช้สวดภาวนาประจำวันเกิดของตน ให้ได้วันละ ๑๙ จบ จะได้เจริญรุ่งเรืองยิ่ง ๆ ขึ้น พระพุทธรูปที่ท่านควรมีไว้ประจำตัว คือพระพุทธรูปปางสมาธิ เพื่อทำการสักการะบูชา หรือนำติดตัวไปไหน ๆ ได้สะดวก

พระคาถาวันศุกร์

๖. อัปปะสันเนหิ นาถัสสะ สาสะเน สาธุ สัมมะเต อะมะนุสเสหิ จัณเฑหิ สะทากิพพิสะการิภิ ปะริสานัญ จะ ตัสสันนะ มะหิงสายะ จะ คุตติยา ยันเทเสสิ มะหาวีโร ปะริตตันตัมภะณามะ เห ฯ

พระคาถาวันศุกร์นี้ เป็นคาถาสำหรับผู้ที่เกิดวันศุกร์ ใช้สวดภาวนาประจำวันเกิดของตน ให้ได้วันละ ๒๑ จบ จะได้มีความสุขสำราญเนืองนิตย์ และป้องกันยักษ์ผีปีศาจได้ พระพุทธรูปที่ท่านควรมีไว้ประจำตัวคือ พระพุทธรูปปางรำพึง

พระคาถาวันเสาร์

๗. ยะโตหัง ภะคินิ อะริยายะ ชาติยา ชาโต นาภิชานามิ สัญจิจจะ ปานัง ชีวิตา โวโรเปตา เตนะ สัจเจนะ โสตถิ เต โหตุ โสตถิ คัพภัสสะ ฯ

พระคาถาวันเสาร์นี้ เป็นคาถาสำหรับผู้เกิดวันเสาร์ ใช้สวดภาวนาประจำวันเกิดของตนให้ได้วันละ ๑๐ จบ จะได้มีความวัฒนาถาวรด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละ ต่อไป พระพุทธรูปที่ท่านควรมีไว้ประจำตัวคือ พระพุทธรูปนาคปรก

ข้อปฏิบัติที่อุบาสกอุบาสิกาควรทราบ ในการทำบุญ

๑. โต๊ะหมู่บูชาหรือเครื่องบูชาใด ๆ ก็ตาม ควรตั้งไว้ทางด้านขวาของพระภิกษุสงฆ์ที่จะมาเจริญพระพุทธมนต์ และผันพระพักตร์ไปทางเดียวกับพระสงฆ์ เป็นการสมมุติว่าพระพุทธรูปทำหน้าที่เป็นประธานหรือหัวหน้าของพระสงฆ์ทั้งหมดในที่นั้น ทั้งเป็นการสะดวกในการจุดธูปเทียนบูชาของเจ้าภาพ (เจ้าของงาน) ดีด้วย จะตั้งหันด้านหน้าไปทางแถวพระสงฆ์นั่งก็ได้ แต่มีข้อควรคำนึงก็คือ เมื่อผู้บูชาก้มลงกราบพระพุทธรูปนั้นอย่าต้องให้หันหลังให้พระสงฆ์เป็นอันขาด จะเป็นการแสดงความไม่เคารพแก่พระสงฆ์ไป

๒. พระพุทธรูป ที่นำมาประดิษฐานบนที่บูชานั้น ในงานพิธีทั่วไปมักนิยมใช้พระปางสมาธิหรือสะดุ้งมาร

๓. เทียนสำหรับทำน้ำมนต์ ควรใช้ขี้ผึ้งแท้ นิยมขนาดหนัก ๑ บาทเป็นอย่างน้อย

๔. **การวงด้ายสายสิญจน์** ต้องเริ่มต้นแต่พระพุทธรูปที่เครื่องบูชาก่อน แล้วเวียนไปทางขวาเป็นทักษิณาวัต จนกระทั่งกลับมาบรรจบที่พระพุทธรูปองค์เดิม อย่านำสายสิญจน์ไปพันไว้กับองค์พระส่วนหนึ่งส่วนใดเป็นอันขาด จะแลเป็นพระพุทธรูปถูกมัด ถ้าจะวงสิ่งอื่นอีกก็พึงใช้สายสิญจน์ที่เหลือวงไปที่เครื่องต่าง ๆ ซึ่งประสงค์จะนำมาประกอบพิธีก็ได้ แต่จะต้องเวียนขวาเช่นเดียวกัน (แต่ถ้ามีโกศกระดูกที่จะเอามาบังสุกุลก็ยังไม่ต้องวงก่อน เอาไว้วงตอนจะบังสุกุลเป็นพิเศษอีกภายหลัง) เมื่อวงเสร็จแล้ว ควรหาภาชนะ เช่นพานหรือถาดขนาดเล็กมารองรับกลุ่มด้ายสายสิญจน์ไว้ อย่าวางกับพื้น หรือภาชนะเดียวกันกับสิ่งอื่น เมื่อพระสงฆ์มาพร้อมแล้วจะเริ่มสวดมนต์ก็จะได้ประเคนสายสิญจน์ได้ทันที

สายสิญจน์นั้น เมื่อได้วงไว้เรียบร้อยแล้วต้องระวังให้มาก ห้ามการข้ามกรายหรือยกสิ่งของข้าม แม้จะเอื้อมมือข้ามไปข้ามมาก็ไม่บังควร ท่านห้ามไว้ทั้งพระและคฤหัสถ์

๕. **การประเคนพระ** ผู้ประเคนต้องอยู่ห่างจากพระประมาณ ๑ ศอก แล้วเอามือทั้งสองยกสิ่งของที่จะประเคนนั้นให้พ้นขึ้นจากพื้น น้อมกายลงถวายแต่พองาม เสร็จแล้วกราบลง ๑ ครั้งก็ได้ ดูตามควร แต่ถ้าคนเดียวประเคนพระสงฆ์มากรูป รูปแรก ๆ เพียงยกมือขึ้นประนมไหว้ก็พอ ต่อประเคนองค์สุดท้ายแล้วจึงกราบรวมทีเดียวเลยเป็นการส่งท้าย

๖. **การจุดธูปเทียน** ถือกันว่าการจุดธูปเทียนเป็นการเริ่มพิธี จึงควรกราบพระพุทธรูปเสียก่อน แล้วเริ่มจุดเทียนเล่มด้านขวาของพระพุทธรูป แล้วจุดเล่มด้านซ้าย ต่อไปก็จุดธูป เทียนน้ำมนต์ยังไม่ต้องจุด ที่นิยมกันโดยทั่ว ๆ ไปนั้นจะจุดเทียนน้ำมนต์ต่อเมื่อพระท่านสวดมงคลคาถาถึงตอน อะเสวะนา จะ พาลานัง ฯลฯ เสียก่อน

๗. **การกรวดน้ำ** พอพระขึ้นบทอนุโมทนาว่า ยะถา วาริวะหา ฯ ก็พึงหยิบน้ำที่เตรียมไว้นั้นเทลงในที่รองรับแล้วตั้งใจนึกหรือว่าคำกรวดน้ำในใจ ผู้ที่ว่าเป็นภาษาบาลีไม่ได้ก็พึงตั้งใจอธิษฐานอุทิศส่วนบุญส่วนกุศล และตั้งความปรารถนาตามควรแก่เวลา (ดูเรื่องกรวดน้ำในหนังสือนี้)

เมื่อพระเริ่มว่า สัพพีตีโย ฯ พร้อมกัน พึงเทน้ำลงในที่รองรับให้หมด อย่าเหลือไว้ในภาชนะที่กรวด แล้วนั่งลงประนมมือรับพรพระจนกว่าจะจบ จบแล้วพึงกราบลง ๓ ครั้ง เป็นอันเสร็จพิธี

น้ำที่กรวดแล้วนั้น ให้นำไปเทในที่แจ้ง หรือโคนต้นไม้ที่คนไม่ไปเหยียบย่ำ อย่าเทลงในที่ไม่สมควร เช่น ในกระโถน หรือใต้ถุนบ้าน เพราะเป็นน้ำอุทิศผลบุญ เป็นของบริสุทธิ ของสูง

๘. ไม่ควรนำสุรายาเมามาเลี้ยงแขกในที่เฉพาะหน้าพระหรือบริเวณพิธี ในขณะประกอบพิธีทางศาสนาเป็นอันขาด ถือว่าเป็นการขาดคารวะต่อพระรัตนตรัย เสียจรรยา ไม่งามอย่างยิ่ง

ในเครื่องแบบสตรีอาสารักษาดินแดน

ขณะซ้อมยิงปืนยาว

สวดพระอภิธรรมศพ
ที่บ้านซอยกาญจนาคม

มีพระราชเสาวนีย์ โปรดเกล้า ฯ
ให้คุณหญิงเกนหลง สนิทวงศ์
เชิญหรีดพระราชทานไปวางในงานศตมวาร

สวดพระอภิธรรมศพ

ปฐมนิเทศ
สตรีอาสารักษาดินแดน

ฉลองอายุครบ ๖๐
ที่บ้านซอยกาญจนาคม

ทำบุญที่ ร.พ. สงฆ์
ถ่ายรูปร่วมกับหมู่ญาติ

ในเครื่องแบบ
สตรีอาสารักษาดินแดน

อัญเชิญพระประธานที่สร้างไปประดิษฐาน

ถ่ายเมื่อไปทัวร์ยุโรป ปี ๒๕๑๕

เสือกรังสีเมื่อคราวทำบุญครบ ๖๐ ปีบริบูรณ์ ให้ไว้แด่ขวัญสุมนา และเอนกสวัสดิ์ เลขะกุล ด้วยความรักยิ่ง
๑๐.๓.

ประวัติ

คุณมาละตี กาญจนาคม เกิดวัน ๓ ฯ ๑๑ ปีมะเส็ง วันที่ ๑๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๔๘ เป็นบุตรคนที่ ๘ ของพระยาศรีราชอักษร (มา กาญจนาคม) และคุณหญิงแหวนศรีราชอักษร

โรงเรียนแรกที่เข้าเรียนคือ โรงเรียนเสาวภา (บ้านอยู่ถนนตีทอง) ต่อมาเข้าเรียนโรงเรียนสายปัญญา (บ้านอยู่ถนนรองเมือง) จากนั้นได้เข้าเฝ้าถวายตัวเป็นนางพระกำนัล ในรัชกาลที่ ๖ ในพระบารมีของสมเด็จพระนางเจ้าอินทรศักดิศะจี พระบรมราชินี ได้ตามเสด็จไปอยู่ในที่ต่าง ๆ ทุกครั้งที่เสด็จแปรพระราชฐาน คุณมาละตียังคงอยู่ในวัง เมื่อสมเด็จพระนางเจ้า ฯ เสด็จประทับที่พระที่นั่งพิมานเมฆ สวนดุสิต ต่อมาอีกหลายปี จึงได้ทูลลากลับมาอยู่บ้าน ได้ไปเรียนพิเศษวิชาภาษาอังกฤษ วาดเขียน เย็บปัก ที่โรงเรียนมาแตร์ เดอิ ออกจากมาแตร์ เดอิ ได้เข้าเรียนในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ตั้งแต่เริ่มเปิดใหม่ เรียนถึงภาค ๔ มีอาการป่วยทางประสาทเพราะคร่ำเคร่งในการเรียนมาก แพทย์ตรวจแล้วสั่งให้หยุดเรียน จึงจำเป็นต้องลาออกด้วยความเสียดาย

เกิดสงครามโลกครั้งที่สอง ย้ายบ้านจากถนนรองเมืองไปอยู่ถนนพหลโยธิน ซอยกาญจนาคม คุณมาละตีได้สมัครเป็นอาสากาชาด ได้รับพระราชทานเหรียญช่วยราชการเขตหลัง ๒ เหรียญ (เป็นเหรียญสงครามอินโดจีน ๑ เหรียญ) ต่อมาสมรสกับพันโทสริน แจ่มแสงรัตน์ พฤษภาคม ๒๔๘๖

คุณมาละตี กาญจนาคม เป็นผู้มีจิตศรัทธากล้าแข็งในการทำบุญสุนทานมาก แม้เมื่อยังอายุน้อย รายได้น้อย ก็ยังสามารถบวชพระ ทอดกฐิน ได้เอง โดยไม่มีใครต้องชักชวน ตามปกติในการใช้จ่ายส่วนตัว คุณมาละตีได้ชื่อว่าเป็นคนเหนียวแน่นมาก ขนาดนั่งรถรางรถเมล์ไม่ยอมซื้อรถยนตร์ ของใช้ส่วนตัวทุกอย่างเลือกหาซื้อแต่เฉพาะของที่ไม่แพง เก็บเงินไว้ทำบุญ บั้นปลายของชีวิตได้ทอดกฐินติดต่อกันมาหลายปี สร้างพระประธาน รับบวชพระที่บอกบุญ ทำบุญกับวัดวาอาราม โรงเรียน โรงพยาบาล สมาคมต่าง ๆ ช่วยคนขัดสนยากจน ช่วยเหลือญาติพี่น้องทุกคนที่มาขอความช่วยเหลือ ไม่ปฏิเสธที่จะบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของผู้อื่น แม้ผู้ที่ไม่รู้จักกันเลยมาขอความช่วยเหลือในเรื่องเงินก็ยังช่วย เลี้ยงเด็ก ๆ ที่กำพร้าพ่อแม่ไว้หลายคนให้ได้รับความสุข ให้การศึกษาเหมือนลูกหลาน รักและสงสารเด็ก ๆ ตลอดเวลาทั้งที่เป็นญาติและไม่เป็นญาติ

คุณมาละตี กาญจนาคม เป็นผู้มีศรัทธามั่นคงในพระพุทธศาสนา ตักบาตรทุกวัน สวดมนต์ทุกวัน แสวงหาโอกาสบำเพ็ญบุญอยู่เป็นนิจ เมื่อมีผู้ใดมาเรี่ยราย ทุกครั้งแทบจะไม่ปฏิเสธเลย มีนิสัยที่เป็นมิตรต่อผู้อื่น ไม่มุ่งร้าย ไม่อิจฉาริษยา ไม่ก่อให้เกิดศัตรูแก่ผู้ใด สิ่งที่ผู้อื่นทำได้ยากแต่คุณมาละตีได้ปฏิบัติอยู่ คือการไม่ติดใจจำความทุกข์ที่ได้รับจากการกระทำของศัตรู นี้เป็นความรู้สึกอย่างสูงส่ง นิสสัยใจคอความประพฤติปฏิบัติของคุณมาละตีตลอดมาในชีวิตนี้ เป็นชนวนความสงสารของผู้ที่รู้จักคุ้นเคยที่มีใจเป็นธรรม ฉะนั้นจึงไม่น่าสงสัยและแปลกใจเลย ที่มีผู้ฝันเห็นคุณมาละตีสวมเครื่องแบบของเทพอันสวยงาม มาชักชวนคนนั้นคนนี้ให้ไปอยู่ด้วยกัน และบอกว่าที่อยู่ใหม่นั้นสวยงามเหลือเกิน และมีความสุขเหลือเกิน *สวรรค์มี นรกมี ถ้าผู้ใดไม่เชื่อข้อนี้เป็นมิจฉาทิษฐิ จะเป็นพุทธศาสนิกชนที่แท้จริงไม่ได้*

คุณมาละตี กาญจนาคม มีจิตยึดมั่นซื่อสัตย์จงรักภักดีในพระมหากษัตริย์ในองค์พระประมุขของชาติ เป็นชีวิตจิตใจ เพ่งเล็งถึงเฉพาะสิ่งที่ดีทั้งสิ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖ และในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทพระองค์ปัจจุบัน คุณมาละตีก็สำนึกในพระมหากรุณาเป็นล้นเกล้า ฯ ถึงกับเขียนคำสั่งไว้ว่า ให้นำหน้าโฉนดที่ดินที่ปลูกบ้านอยู่ขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวายเป็นส่วนพระองค์ คุณมาละตีกำลังจะเข้าเฝ้า ทูลเกล้า ฯ ถวายเงินอีก ๑ ล้านบาท ในเดือนตุลาคม ๒๕๑๖

ต่อไปนี้เป็นรายการบริจาคเงินเพื่อการกุศล ที่คุณมาละตีให้จดไว้นอกจาก ๑๑ รายการนี้ยังมีอีก

๑. บริจาคเงิน ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งล้านบาท) ให้แก่โครงการสร้างตึกศัลยกรรมใหม่ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ สภากาชาดไทย ทูลเกล้าฯ ถวายเมื่อวันที่ ๘ ตุลาคม ๒๕๑๓ ที่พระตำหนักจิตรลดาโหฐาน

๒. บริจาคเงิน ๒๔,๐๐๐ บาท (สองหมื่นสี่พันบาท) ให้ตึกสูติกรรม โรงพยาบาลศิริราช รับพระราชทานเข็มสมนาคุณ เมื่อวันที่ ๒๔ กันยายน วันมหิดลปีแรก

๓. บริจาคเงิน ๑๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งหมื่นบาท) ในการสร้างตึกมิตราเนเทอร์แลนด์ของสมาคมผู้บำเพ็ญประโยชน์ รับพระราชทานเข็มที่ระลึก เมื่อวันที่ ๑๔ กันยายน ๒๕๑๓ ที่สมาคมฯ

๔. บริจาคเงิน ๑๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งหมื่นบาท) บำรุงสมาคมนิสิตเก่าจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย ในวันจุฬาลงกรณ์ รับพระราชทานโล่ของสมาคมที่สวนอัมพร พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๑๓

๕. บริจาคเงิน ๒๐,๐๐๐ บาท (สองหมื่นบาท) ให้แก่มูลนิธิช่วยเด็กปัญญาอ่อน รับพระราชทานโล่ห์ของมูลนิธิ เมื่อวันที่ ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๑๓ ณ ห้องนภาลัย โรงแรมดุสิตธานี

๖. บริจาคเงิน ๑๐.๐๐๐ บาท (หนึ่งหมื่นบาท) ให้แก่มูลนิธิอนันทมหิดล ทูลเกล้า ฯ ถวายเมื่อวันรับเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมพุทธสมาคมแห่งประเทศไทย ที่หอประชุมสมาคม

๗. บริจาคเงิน ๒,๕๐๐ บาท (สองพันห้าร้อยบาท) ให้แก่กองอาสากาชาด เนื่องในงานวันรัชดาภิเษก ส่งมอบแก่คุณหลวงถวิลเศรษฐพาณิชย์การ ผู้อำนวยการ เมื่อวันที่ ๑๘ มิถุนายน ๒๕๑๔

๘ บริจาค ๒๐,๐๒๕ บาท (สองหมื่นยี่สิบห้าบาท) ให้แก่มูลนิธิสงเคราะห์เด็กนักเรียนที่ขาดแคลน ส่งมอบแด่ มรว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ที่ตึกกระทรวงศึกษาธิการ เมื่อวันที่ ๒๑ มิถุนายน ๒๕๑๔

๙. บริจาคเงิน ๕,๐๐๐ บาท (ห้าพันบาท) ให้แก่มูลนิธิส่งเสริมศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ทูลเกล้า ฯ ถวายที่โรงหนังโคลีเซี่ยม วันที่ ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๑๔

๑๐. บริจาคเงิน ๑๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งหมื่นบาท) ให้แก่มูลนิธิช่วยสงเคราะห์ผู้ขาดแคลนของสภาสังคมสงเคราะห์ ทูลเกล้า ฯ ถวาย

๑๑. เมื่อพ.ศ. ๒๕๐๘ ได้บริจาคเงิน ๕,๐๐๐ บาท (ห้าพันบาท) เพื่อจัดซื้อเครื่องอุปกรณ์สำหรับตึกมงกุฎเพชรรัตน ผ่านพระนางเจ้าสุวัฒนา พระวรราชเทวี ได้รับเข็มสมาชิกกิตติมศักดิ์ ของสภากาชาดไทย เมื่อวันที่ ๘ มิถุนายน ๒๕๐๘

อวสานแห่งชีวิต

โลกหมุนเวียนเปลี่ยนไปไม่สิ้นสุด ซึ่งได้นำวิถีชีวิต นามหนึ่ง คือ คุณมาละตี กาญจนาคม แจ่มแสงรัตน์ ให้ได้ยืนอยู่บนพื้นโลก อันอลเวงแวดล้อมไปด้วย ความดีและชั่ว คละเคล้ากันไปตลอดเวลา และในที่สุดก็มาสิ้นสุดลงในวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๕ เวลาประมาณ ๐๗.๔๕ นาฬิกา สิ้นสุดกันเพียงนี้ หมดกันแค่นี้ ขอดวงวิญญาณ จงไปสู่สุคติ ในสัมปรายภพ สุขใจ – แสนสุข – แสนสบายในแดนสวรรค์ชั้นฟ้า สมตามความปรารถนาเถิด

ข้า ฯ ไม่รู้ว่าจะพูดอย่างไร–พูดยังไงถึงจะแสดงออกได้โดยชัดเจนแห่งความวิปโยค ที่ได้รับ และประสพอยู่แก่ใจทุกวันนี้ให้ได้ดีพอเท่าที่เหตุการณ์มันวกเวียนและหลอนอยู่ในห้วง แห่งความนึกคิดของข้า ฯ ตลอดมา นับแต่ดวงวิญญาณของคุณมาละตี ออกจากร่างไปสู่สุคติ แล้ว ก็คงจะเป็นสุขเฉพาะตัวเท่านั้น คุณมาละตี ฯ จะทราบหรือเปล่าว่า คนข้างหลังที่ยังมี ชีวิตอยู่ จะโศกเศร้าอาดูรแค่ไหน ? ทั้งจะต้องต่อสู้เผชิญกับสรรพกรรมนานาประการอย่างไร บ้าง ? ข้า ฯ ก็พูดไม่ออก อธิบายได้ไม่ดีพอถึงขนาด ข้า ฯ เป็นบุคคลเดียวเท่านั้น ที่ต้องอยู่ ภายในครอบของกฎแห่งกรรม จะโศกเศร้าเท่าใดก็ต้องยิ้มรับไปจนกว่าจะอวสานเช่นกัน

ในที่สุดนี้ ข้า ฯ ขอตั้งสมาธิ อธิษฐานขอให้ดวงวิญญาณของคุณมาละตี ฯ จง ประสพแต่ความสุข เกิดชาติใด – หนใด ขอให้เพียบพร้อมไปด้วย ข้าทาส – บริวารที่ซื่อสัตย์ กตัญญู และธนสารสมบัติ ดำรงคงอยู่ในตระกูลอันสูงศักดิ์ ตามฐานันดรทุก ๆ ชาติเทอญ

ส่วนหนังสือของข้า ฯ ยังรวบรวมและทำเสร็จไม่ทัน เสร็จแล้วเมื่อใดจะส่งไป สมนาคุณในเวลาต่อไป

พ.ท. สริน แจ่มแสงรัตน์

๑๙ กรกฎาคม ๒๕๑๖

คุณพี่ที่รัก

*

ประมาณ ๑๐ นาฬิกาของวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๑๕ น้องสุมนกำลังทำอะไรอยู่ก็ลืมเสียแล้ว ได้ยินเสียงกริ่งโทรศัพท์ เดินเข้าไปรับตามปกติ ไม่ได้มีอะไรสังหรณ์ใจเลย รับฟังเสียงที่ดังมาตามสายด้วยใจเฉย ๆ แต่พอฟังประโยคที่พูดมาจับความได้ หัวใจสั่นมือสั่น เสียงที่ตอบรับก็พลอยสั่นไปด้วย เสียงตามสายบอกมาว่า คุณกลางไม่สบายมาก ขณะนี้อยู่โรงพยาบาลเปาโล พยายามถามรายละเอียดก็ไม่ทราบอะไรมากไปกว่าเป็นลมในห้องน้ำ หมดสติ ไม่พูด ไม่ลืมตา ถามที่ตั้งโรงพยาบาลที่ไม่เคยได้ยินชื่อมาก่อนแล้วจึงรีบแต่งตัวพยายามให้เร็วที่สุด เมื่อไปถึงโรงพยาบาล เข้าไปในห้องเห็นคุณพี่มาละตีนอนอยู่บนเตียง มีเครื่องช่วยหายใจทำงานอยู่เสียงดังตลอดเวลา คุณพี่สริน ญาติ ๆ ตลอดจนคนในบ้าน ยืนเต็มประตูทางเข้าด้วยสีหน้าตื่นเต้นตกใจ หมอและพยาบาลล้อมอยู่รอบคนไข้ แม้จะมีคนนับสิบในที่นั้น แต่ไม่มีเสียงพูด ได้ยินแต่เสียงเครื่องทำงาน รออยู่ด้วยใจเต้นไม่นานนัก หมอและพยาบาลก็เก็บเครื่องมือ หมอ ๑ พยาบาล ๑ ออกจากห้องไป คงเหลือแต่นายแพทย์ใหญ่หรือนายแพทย์สังกาศ เจ้าของโรงพยาบาลนี้ ก่อนที่นายแพทย์จะเอ่ยปากพูด รู้สึกว่าได้สำรวมกิริยาและคำพูดอย่างดีที่สุด ได้รับทราบว่า ความหวังของแพทย์มีเพียง ๑% เท่านั้น เท่าที่เอ๊กซเรย์เมื่อมาถึงโรงพยาบาล ได้ทราบว่าเส้นเลือดใหญ่กลางศีรษะแตก จะไปเชิญนายแพทย์รุ่งธรรม ลัดพลี ผู้เชี่ยวชาญโดยเฉพาะโรคนี้มาเป็นเจ้าของไข้ ถ้าหายเจ็บครั้งนี้ก็จะต้องเป็นอัมพาต ผู้ที่รับทราบทั้งหมดพูดว่า แม้จะเดินไม่ได้ ก็ขอให้ยังมีชีวิตอยู่เถิด ตลอด ๒๔ ชั่วโมงของวันแรกและวันต่อมา ทุกคนรออยู่ด้วยความหวังที่จะได้เห็นคุณพี่ลืมตาขึ้น หรือแม้เพียงกระดุกกระดิกอวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่ง แต่เป็นความหวังที่คอยหาย ๆ น้องสุมน, ในวันแรกก็มีความหวังเหมือนกัน แต่ในวันต่อมาไม่ได้เห็นอาการเปลี่ยนแปลงของคุณพี่นอกจากนอนนิ่งไม่กระดุกกระดิกแข็งทื่อเป็นท่อนไม้ ความหมดหวังก็ค่อย ๆ เกิดขึ้น ทุกคนเฝ้าแต่คอยด้วยความหงอยเหงาเศร้าใจ กลางวันมีญาติผลัดกันมาอยู่เป็นเพื่อนมาก กลางคืนมีแต่คุณพี่สริน หลานธารีและหลานประภานอนค้างอยู่ และมีผู้ที่ทราบข่าวมาเยี่ยมมากราย อาทิ คุณหญิงอุศนา ปราโมช คุณหญิงสุภัทรา สิงหลกะ และผู้แทนบริษัทเปรสิเด้นต์ ทัวร์

น่าเสียดายกระเช้าดอกไม้สวย ๆ ที่เจ้าของตั้งปรารถนามาเพื่อให้เป็นที่ชุ่มชื่นใจของคนไข้ น่าเศร้าเพียงไรที่คนไข้ไม่ได้มีโอกาสชมเชยดอกไม้นั้น วันที่สามเมื่อไปถึงโรงพยาบาลความหวังที่ริบหรี่อยู่ก็ดับวูบลง ได้ทราบข่าวว่านายแพทย์ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะโรคนี้ ทิ้งไปเสียแล้ว เป็นอันให้ทราบได้ว่าหมดหวังโดยสิ้นเชิง วานนี้ยังมีความหวังอยู่บ้าง เมื่อนายแพทย์ขอให้คุณพี่สรินและญาติ ๆ ลงความเห็นว่า ควรจะให้แพทย์ผ่าตัดสมองหรือไม่ และก็ได้ให้คำตอบแก่หมอว่า ถ้ามีความจำเป็นจริง ๆ ที่นายแพทย์เห็นว่าเป็นทางรอดทางเดียว ก็ให้แพทย์ปฏิบัติการได้ นายแพทย์ได้ประชุมกัน ในที่สุดตกลงไม่ผ่า เป็นการประหลาดอยู่อย่างหนึ่ง เมื่อคุณหญิงสุภัทรามาเยี่ยม น้องสุมนขอให้คุณหญิงเรียกชื่อคุณพี่ และคุณหญิงได้เรียกชื่อดัง ๆ "พี่มาละตีขา ๆ ได้ยินไหมคะ ?" ตาน้องไม่ได้ฝาดเลย ได้เห็นนัยน์ตาข้างหนึ่งของคุณพี่กระดิกได้ และพอคุณหญิงกลับออกไปแล้ว น้องเดินไปส่งคุณหญิงที่รถ เมื่อกลับมาเฝ้าดูคุณพี่อีก รู้สึกแปลกใจอย่างมาก ที่สีหน้าของคุณพี่เปลี่ยนไปอย่างมากมาย เป็นสีม่วงไปเลย น้องยังได้เรียกให้คนอื่นมาดูด้วย วันนี้น้องกลับบ้านดึกมาก กลับบ้านด้วยใจคอห่อเหี่ยว เศร้าและวังเวง ได้ร้องไห้มากมายแล้วที่โรงพยาบาลด้วยความหมดหวัง คุณพี่พระประสิทธิ์พี่หัวปีเพิ่งจะจากไปได้ ๔๐ วันกว่าเท่านั้น คุณพี่มาละตีก็มาทิ้งน้องไปอีก ในจิตใจรู้สึกเต็มไปด้วยความว้าเหว่และหม่นหมอง ใจลอยและมืดมนธ์ ความอ้างว้างได้เข้ามาจับหัวใจคุณพี่อยู่ มีทุกข์สุขอะไรน้องก็โทรศัพท์ หรือไปหา ปรับทุกข์ปรึกษาหารือด้วย ต่อแต่นี้ไปไม่รู้จะหันหน้าไปหาใคร มีงานที่ไหน ๆ ต่างคนต่างถามและผลัดกันชวนไป ๒ – ๓ วันน้องก็โผล่ไปบ้านคุณพี่เสียที ถ้าน้องหายไม่ติดต่อไปหลายวัน คุณพี่ก็โทรศัพท์มาถามข่าวคราวเสมอแต่ต่อไปนี้จะไม่พบกับประสบการณ์เช่นนี้อีก เวลาอยู่คนเดียวเงียบ ๆ น้องชอบนั่งคิดถึงอะไรๆ แล้วก็ร้องไห้ หรือมิฉะนั้นก็เงยหน้าขึ้นไปบนฟ้าพูดกับวิญญาณของคุณพี่ วันแรก ๆ รู้สึกว่าวิญญาณของคุณพี่มาติดต่อหลายครั้ง แต่พอหลายวันแล้วก็เงียบหายไป น้องพูดกับคุณพี่ว่า น้องซื่อสัตย์ต่อคุณพี่เสมอ น้องยินดีที่จะปฏิบัติตามความปรารถนาของคุณพี่

คุณพี่ที่น่าสงสาร น้องมองเห็นความอาภัพของคุณพี่มาตลอดเวลาตั้งแต่เกิด พิจารณาสภาวะของคุณพี่แล้วจะเห็นได้ว่า ในชีวิตของคุณพี่พบแต่ความไม่สมหวังตลอดมา นึกถึงคุณพี่แล้วก็นึกถึงคำรำพึงของลอริเมอร์ในเรื่องเต็ลมา "สิ่งดี ๆ มีมาสำหรับผู้อื่น แต่สวรรค์ไม่มีให้ท่าน" คุณพี่ที่อาภัพของน้อง คุณพี่เพิ่งจะมาเจริญรุ่งเรืองและร่ำรวยขึ้นด้วยการขายที่ดิน น้องยุคุณพี่ให้รีบทำบุญเสียมาก ๆ ให้รีบทำเสียด้วยตนเอง อย่านอนใจว่าใครจะทำให้

ทีหลัง ถ้าไม่มีใครทำให้บุญก็จะไม่เป็นของคุณพี่ คุณพี่เชื่อน้องรีบทำบุญใหญ่ น้องอนุโมทนาด้วยความอิ่มใจ คุณพี่เริ่มรื่นเริงและมีความสุขด้วยการบริจาคทรัพย์เพื่อการกุศล น้องก็กำลังคอยวันคอยคืนวันที่คุณพี่จะได้รับความสุขสุดยอดที่ดวงแก้วมณีจะมาถึงมือคุณพี่ อันเป็นความใฝ่ฝันที่คุณพี่เฝ้ารอคอยมาตลอดชีวิตของคุณพี่ แล้วเหมือนฟ้าผ่าโดยไม่ได้ยินเสียงฟ้าร้อง ไม่มีเงามรณะ ไม่มีลางสังหรณ์ กรรมอันใดที่มาตัดรอนคุณพี่ น้องหวังที่จะได้เห็นคุณพี่สิ้นความอาภัพกันเสียที แต่ ในที่สุด – ในที่สุด คุณพี่ก็หนีความอาภัพไม่พ้นอยู่นั่นเอง คุณพี่ที่อาภัพ คุณพี่ที่น่าสงสารของน้อง น้องขอหลั่งน้ำตาอันบริสุทธิ์จากขั้วหัวใจให้แก่คุณพี่ผู้น่าสงสารอย่างที่สุดของน้อง สิ่งที่คุณพี่คอยแล้วคอยอีกด้วยความปรารถนา ก็มาหลุดลอยจากมือไปเพียงแค่มือเอื้อมเท่านั้นเอง – อนิจจา !

ชีวิตเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ความไม่เที่ยงแท้แน่นอน ทุกข์เกิดจากความไม่สมหวัง ความไม่มีอัตตาตัวตนไม่อยู่ในบังคับ นี้คือสภาวะของโลกมนุษย์ที่น้องแสนจะเบื่อหน่าย

ผู้ทำกรรมดีย่อมได้รับผล ๕ ประการ

ดูก่อนอานนท์ เมื่อบุคคลกระทำซึ่งกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต ที่เรากล่าวว่าเป็นกิจควรทำโดยส่วนเดียว อานิสงส์อย่างนี้ผู้กระทำนั้นย่อมได้คือ –

๑. อตฺตาปิ อตฺตานํ น อุปวทติ แม้ตนก็ติเตียนตนเองไม่ได้

๒. อนุวิจฺจ วิญฺญู ปสํสนฺติ ผู้รู้ใคร่ครวญแล้วย่อมสรรเสริญ

๓. กลฺยาโน กิตฺตสทฺโท อพฺภุคฺคจฺฉติ กิตติศัพท์อันดีย่อมกระฉ่อนไป

๔. อสมฺมุฬฺโห กาลํ กโรติ ไม่หลงทำกาละกิริยา

๕. กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปชฺชติ เบื้องหน้าแต่ตาย เพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

ดูก่อนอานนท์ เมื่อบุคคลทำกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต ที่เรากล่าวว่า เป็นกิจควรทำโดยส่วนเดียว อานิสงส์อย่างนี้ผู้นั้นย่อมพึงหวังได้

พระพุทธะวจนะขององค์สมเด็จพระบรมพุทธมหาไตรโลกนาถศาสดาจารย์ ดังได้อัญเชิญมาข้างบนนี้ น้องแน่ใจว่า เป็นผลวิบากที่คุณพี่มาละดีที่รักและเคารพยิ่งของน้อง จะได้ประสบโดยสมบูรณ์

จากน้องสุมนของคุณพี่

รำลึกถึงคุณอามาละตี่

*

วันจันทร์ที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๑๕ เวลาประมาณ ๙.๐๐ นาฬิกา ดิฉันได้รับโทรศัพท์ที่วิทยาลัยเทคนิค ทุ่งมหาเมฆ ให้รีบไปดูคุณอามาละตีที่โรงพยาบาลเปาโลด่วน ตกใจเป็นอย่างยิ่ง เดาไม่ออกว่ามีอะไรเกิดขึ้นกับคุณอามาละตี เพราะเมื่อค่ำวานนี้เอง คุณอามาละตียังได้กรุณาโทรศัพท์ให้คำแนะนำเกี่ยวกับการพิมพ์ประวัติคุณพ่อ คุณพระประสิทธิ์วินิจ-ฉัย ที่โรงพยาบาลเปาโล ได้พบคุณอาพันโทสริน พี่ธารี และญาติ ๆ ในซอยกาญจนาคมอีก ๔ – ๕ คน เฝ้าอยู่หน้าห้องฉุกเฉินแล้ว ขณะที่แพทย์ พยาบาล นำคุณอามาละตีเข้าห้องเอ๊กซเรย์ ปรากฏว่าหัวใจซึ่งได้รับการช่วยให้ทำงานแล้วกลับไม่ทำงานอีก ในขณะที่แพทย์ช่วยนวดหัวใจให้ทำงานตามเดิมนั้น ผู้เฝ้าดูอาการต่างก็แสดงความอาลัย – รัก เตรียมใจที่จำจะต้องรับความทุกข์อีก ได้เห็นคุณอาสรินหน้าซีด นัยน์ตาแดงก่ำ พี่ธารีและดิฉันขอเข้าไปอยู่ในห้องเล็ก ๆ นั้นด้วย ได้เห็นภาพการให้ความช่วยเหลือคุณอามาละตีชัดเจน เราได้สวดมนต์ ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง ขอจงช่วยคุ้มครองให้คุณอามาละตี ฟื้นคืนกลับมา ต่างก็มีคำถามที่ไม่มีคำตอบ ถามกันว่า ทำไมต้องเป็นคุณอามาละตี ทำไม ทำไม ๆ

พี่ธารีเล่าว่า เช้าวันนั้นเด็กในบ้านของคุณอา วิ่งร้องไห้ไปตามคุณแม่ที่บ้านขอให้มาดูเพราะไม่ทราบว่าคุณอามาละตีเป็นอะไร คุณแม่และพี่ธารีจึงรีบไปทันที เมื่อขึ้นไปได้พบคุณอามาละตีนอนศีรษะพาดตักคุณอาสรินอยู่ในห้องน้ำภายในห้องนอน มีเด็ก ๆ ช่วยประคองอีก ๒ – ๓ คน คุณแม่และเด็ก ๆ ช่วยกันช้อนอุ้มคุณอามาละตีขึ้นไปนอนบนเตียงในขณะที่พี่ธารีติดต่อกับคุณอุทัย ผู้สามีให้ตามแพทย์ด่วน ชั่วระยะเวลาไม่ถึง ๑๕ นาที แพทย์จากโรงพยาบาลเปาโล ฯ ก็มาถึง และให้การปฐมพยาบาลก่อนจะนำคุณอามาละตีไปโรงพยาบาลในทันทีนั้นเอง ประดาผู้คนในบ้านตกใจ เพราะเช้ามืดวันนั้นเองยังได้เห็นคุณอามาละตีลงมาเดินตรวจบริเวณบ้าน และยังได้สั่งงานให้เด็กทำก่อนที่จะกลับขึ้นไปบนห้องนอนในวันนั้นหลัง ๗.๐๐ นาฬิกาแล้ว ติ๊ดได้ยินเสียงโทรศัพท์ในห้องนอนเรียกนาน ๆ หลาย ๆ ครั้ง แต่ไม่มีการรับ จึงไปเคาะประตูห้องนอน แต่คุณอาก็เงียบเสียง ติ๊ดลงไปบอกคุณอาสริน ๆ ให้ขึ้น

ไปดูที่หน้าต่างห้องนอนทางด้านระเบียง ตี๊ดจึงมองเข้าไปเห็นคุณอามาละตีนอนอยู่ในห้องน้ำที่ไม่ได้ปิดประตู คุณอาสรินจึงให้พังมุ้งลวดเข้าไป คุณอามาละตีจะนอนอยู่ในท่านั้นตั้งแต่เมื่อไร และเพราะเหตุใด ไม่มีใครทราบได้

เมื่อแพทย์แจ้งว่าหัวใจทำงานแล้ว บรรดาญาติ ๆ ที่เฝ้าคอยพากันยินดีและมีความหวังว่า คงจะไม่มีอะไรนอกจากคอยให้คุณอามาละตีรู้สึกตัว หลังจากนำคุณอาขึ้นห้องพักแล้ว แพทย์ – พยาบาลได้ให้การดูแลรักษาเป็นอย่างดี ความเห็นของแพทย์คาดว่า เส้นโลหิตแตก และอาจมีอาการกระทบกระเทือนทางระบบประสาท จึงเชิญแพทย์จากโรงพยาบาลประสาทมาช่วยตรวจสอบด้วย นับจากนั้นมาคุณอามาละตีก็อยู่ในความดูแลของพยาบาลพิเศษ คุณอาสริน พี่ธารี และดิฉัน ตลอดเวลาทั้งกลางวันกลางคืน พี่ธารี และดิฉันต่างก็มีประสบการณ์ในการสูญเสียคุณพ่อไปเมื่อวันที่ ๒๙ กันยายน นี่เอง การสูญเสียนั้นทำให้เราบอกกันว่าเราจะไม่ยอมให้คุณอามาละตีคลาดสายตาไปได้ เราจึงเฝ้าดูแลอย่างใกล้ชิด คุณอามาละตีไม่แสดงให้เห็นว่ารู้สึกตัวเลย สงบ – นิ่ง เคลื่อนไหวร่างกายเพียงบริเวณที่เครื่องมือแพทย์ช่วยการหายใจเท่านั้น ช่วงระยะเวลานี้เป็นต้นไป บรรดาญาติ ๆ และมิตรของคุณอาพากันมาเยี่ยมตลอดเวลา คุณอาสุมนามานั่งเฝ้าทุก ๆ วันตั้งแต่เช้า จะกลับหลังจากเที่ยงคืนแล้วทุกคืน

คืนวันพุธที่ ๒๐ พฤศจิกายน น้องอาทรได้มาเฝ้ากลางคืน เปลี่ยนให้พี่ธารีได้กลับไปพักผ่อนที่บ้าน น้องอาทรและดิฉันผลัดกันนั่งเฝ้าเป็นเพื่อนพยาบาลพิเศษอยู่ข้างเตียงตลอดคืน จนเวลาประมาณ ๕.๓๐ นาฬิกา น้องอาทรขอกลับบ้าน ดิฉันยืนดูพยาบาลทำความสะอาดร่างกายให้คุณอาและช่วยพยาบาลทาแป้งแต่งตัวให้คุณอา ดิฉันยังเห็นหัวใจทำงานอยู่ชั่วระยะที่หันเดินจากเตียงไปนั่งพักนั้นเอง ก็ต้องนึกแปลกใจที่พยาบาลเดินอย่างรีบร้อนออกไปจากห้อง และกลับมาพร้อมกับแพทย์ที่ช่วยนวดหัวใจให้คุณอามาละตีในวันแรกเข้าโรงพยาบาล ดิฉันยืนดูแพทย์ – พยาบาลช่วยกันนวดหัวใจ สักพักพยาบาลก็ออกไปตามแพทย์เวรเข้ามาตรวจอาการ คิดว่าไม่เห็นหัวใจทำงาน เมื่อแพทย์เวรสั่งงดใช้เครื่องช่วยหัวใจ ดิฉันได้ถามว่าเอาเครื่องออกทำไม ดิฉันเริ่มเข้าใจอย่างลางเลือน แต่ไม่อยากเชื่อ ไม่อยากยอมรับว่าจะเป็นความจริง ดิฉันปลุกเด็กที่มานอนด้วยและคุณอาสรินให้มาร่วมดูอาการ ได้โทรศัพท์ไปที่บ้าน น้องอาทรซึ่งเพิ่งถึงบ้านต้องกลับมาโรงพยาบาลทันทีพร้อมกับพี่ธารี ช่วงระยะเวลาที่พวกเรายืนเฝ้าอยู่ในห้องนั้น ดูแพทย์ที่เข้ามาเพื่อช่วยเหลือในวาระนั้นเพิ่มขึ้นจวบจนกระทั่งเวลา ๗.๔๕ น. ตรงกับวันพฤหัสบดีที่ ๒๓ พฤศจิกายน เมื่อแพทย์ละจากร่าง

คุณอามาละตีหันมาสบตาดิฉันนั้น เราต่างก็เข้าใจถึงความลำบากใจที่แพทย์พยายามให้คำอธิบายถึงวาระนั้น พี่ธารีเป็นคนแรกที่ก้าวเข้าไปกราบเท้าคุณอามาละตี และไปหาเทียนมาจุดไว้ให้ข้างเตียง เราจำต้องยอมรับความทุกข์ใจ รับทั้ง ๆ ที่ไม่อยากจะให้เป็นคุณอามาละตีเลย ทำไมจึงต้องเป็นคุณอามาละตีด้วย ?

ในช่วงระยะนี้ คุณอามาละตีได้กรุณาให้ความอบอุ่นแก่หลาน ๆ เพิ่มขึ้น เปรียบเสมือนเพิ่มให้แทนคุณพ่อ ในการจัดเตรียมงานพระราชทานเพลิงคุณพ่อ คุณอามาละตีกรุณาเป็นประธานจัดเตรียมงานให้ พวกหลาน ๆ ทราบดีว่าคุณอาได้รับความเหน็ดเหนื่อยทั้งกายและใจ จนถึงกับออกปากในที่ประชุมหลาน ๆ ว่า 'ถึงตาอาใครจะทำให้' ดิฉันได้รับปากว่าหนูทำให้เอง คิดไม่ถึงว่าจะรวดเร็วถึงเพียงนี้ คุณอาปกติเป็นผู้ที่มีร่างกายแข็งแรงดี ท่านแคล่วคล่องว่องไว มีความเข้าใจและทันสภาพการณ์ต่าง ๆ เป็นอย่างดี เพียงเท่าที่คุณอาเคยกล่าวขวัญถึงหลาน ๆ แต่ละคนให้ฟัง ทำให้ดิฉันทราบว่า ท่านมีความเข้าใจรู้จักหลาน ๆ ทุกคนเป็นอย่างดีจริง ๆ ในส่วนตัวดิฉันซึ่งเป็นผู้ที่ท่านเรียกใช้ใกล้ชิดยิ่ง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องใดก็ตาม ถ้าไม่ได้แวะเข้าไปพบแล้ว เพียง ๓ – ๔ วัน ท่านจะเดินเป็นการออกกำลังยามค่ำมาคุยด้วยเสมอ มิฉะนั้นก็โทรศัพท์แต่เช้าบ้างค่ำบ้าง ถามเรื่องบางอย่างที่ดิฉันไม่อาจให้คำตอบได้ก็มีถามความเห็นเรื่องการทำบุญบ้าง การไปท่องเที่ยวบ้าง และบางครั้งก็ปรารภถึงความไม่เข้าใจเสียใจ ในอาการที่หลานบางคนแสดงต่อท่านในวาระต่าง ๆ บ้าง คุณอามาละตีเป็นผู้มีอารมณ์แจ่มใส ดิฉันได้ติดตามท่านไปในงานพิธีและท่องเที่ยวตามชนบทหลายครั้ง ในโอกาสต่าง ๆ กันเช่นนั้นได้เห็นท่านร่วมอยู่ในสังคมต่าง ๆ ได้อย่างไม่ลำบาก

หลาน ๆ เคยกล่าวกันอยู่เสมอ แม้เมื่อคุณอามาละตียังคงชีพอยู่และเมื่อท่านได้ละจากโลกนี้ไปแล้วว่า การบำเพ็ญตนเป็นเสมือนบุพการี ให้พร้อมทั้งความเมตตา กรุณา รักเอ็นดูอย่างจริงใจนี่เอง ทำให้พวกหลานทั้งรักทั้งเคารพคุณอามาละตีเป็นอย่างยิ่ง ขออุทิศกุศลแห่งกรรมดีทั้งหลายที่หลาน ๆ ได้บำเพ็ญแล้วแด่ดวงวิญญาณของคุณอามาละตีที่รัก – เคารพยิ่งขอจงไปสู่สุคติภพเทอญ

ธารี คันธเสวี

จิรา กาญจนาคม

อาทร กาญจนาคม

อรวรรณ เติมทอง

ประภา กาญจนาคม เขียนแทนพี่และน้อง

"แด่คุณอา"

เมื่อยามอยู่อยู่อย่างมีความดีมาก
เมื่อยามจากจากอย่างมีความดีเหลือ
อยู่ให้รักจากให้อาลัยเจือ
กุศลเกื้อหนุนให้ท่านไปดี
แม้นวิญญาณไม่ดับกลับเกิดได้
จงเกิดในทิพย์สถานตระการศรี
เสวยสุขทุกทิพาแลราตรี
ทำบุญพลีผลบุญแด่คุณอา

ปรีชา – มานิดา กาญจนาคม
๑๙ ก.ค. ๒๕๑๖